

Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції за різними юридичними напрямками

Актуальні дослідження в юриспруденції

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

www.lex-line.com.ua

Юридична лінія

14 грудня 2013 р.

Актуальні дослідження в юриспруденції: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. - Тернопіль, 2013.- 120 с.

В роботі зібрані кращі доповіді з юридичних питань, які оприлюднені на інтернет-сторінці www.lex-line.com.ua.

Адреса оргкомітету:
46010, м. Тернопіль, а/с 1079
тел. 0979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Оргкомітет міжнародної науково-практичної інтернет-конференції не завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язкове.

КОРУПЦІЯ ЯК НЕГАТИВНЕ СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Параниця Сергій Павлович
кандидат юридичних наук, доцент

Гожий Микола Степанович
бакалавр

Національний університет державної податкової служби України

Сьогодні, сучасне демократичне суспільство гостро стикається з проблеми, що прямо чи безпосередньо пов'язані з проявами корупції в тих чи інших сферах людського буття. Корупція, як негативне суспільне явище зачіпає інтереси не лише однієї чи групи країн, а й реально загрожує всьому світовому співтовариству. Вона призводить до знищення основ державної влади і як наслідок – до значного зниження довіри з боку громадян до органів державної влади. Ці негативні процеси виступають основними перешкодами для побудови демократичної, соціальної, правової держави, утвердження і реалізації принципу верховенства права.

Вести боротьбу з корупцією без об'єктивного обґрунтування в науковій площині неможливо і недоцільно. Дослідженням проблем корупції проводились такими науковцями як: І. П. Гуртовенко, О.О. Дудоровим, І. Ю. Карпінський, В. Ковбасюк, В. Костенко, М.І. Мельником, Є.В. Невмержицьким, С.О. Радчич, А.О. Сафоновком, О.В. Терещуком, та ін. Але, нажаль, дослідження цих науковців висвітлюють лише окремі питання що стосуються корупції в адміністративно-правовій, кримінологічній, кримінально-правовій сфері. Залишається недостатньо вивченими проблеми які пов'язані з визначення сутності корупції, її факторів та передумов, соціальних та політичних аспектів цього явища.

Нажаль, масштабне поширення корупції все більше витісняє нормальні, тобто правові відносини між людьми, а сама корупція із соціальної аномалії поступово перетворюється на правило і стає звичним способом вирішення життєвих проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства. За таких обставин у суспільній психології відбувається злам – люди у своїй поведінці з самого початку психологічно налаштовані на протиправні спроби вирішення питань.

Соціологічні дослідження свідчать, що значна частина громадян України не відноситься до корупції як негативного явища і вважає, що за

допомогою корумпованих відносин (давання хабарів, використання службових можливостей родичів, друзів, знайомих, які перебувають на державній службі тощо) можна вирішувати особисті питання. Тому вести боротьбу з корупцією необхідно комплексно, тобто здійснювати вплив як на осіб, що мають певні повноваження та використовують їх для власного збагачення, так і на саме суспільство члени якого свідомо провокують до вчинення корупційних дій.

На нашу думку, одним із стратегічних напрямів запобігання корупції є захист громадської свідомості від корупційного впливу, який, зокрема, включає збереження моральних цінностей та зростання суспільної свідомості. Як для масштабного поширення корупції, так і для ефективної протидії корупційним правопорушенням має існувати відповідний психологічний настрій суспільства.

Література:

1. Гуртовенко І. П. Історичний аспект корупції / І. П. Гуртовенко // Запорізькі правові читання : матеріали щорічної міжн. наук. - практ. конф. (17 - 18 травня 2012 року) / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. – Запоріжжя, 2012. – С. 74-77.
2. Карпінський І. Ю. Соціально-психологічні фактори боротьби з корупцією в Україні/ І. Ю. Карпінський, П. І. Карпінська // Грані. – 2012. – № 1. – С. 71-75.
3. Ковбасюк В. Антикорупційне законодавство потрібно вдосконалювати: продовження теми/ В. Ковбасюк // Вісник прокуратури. – 2012. – № 2. – С. 25-31.

РІВЕНЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ (ПРАКТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Приходько Олена Миколаївна

*студентка Чорноморського державного університету імені Петра
Могили*

Досліджуючи проблему правової культури особистості, ми все більше переконуємось у тому, що найбільше потребують нових методологічних орієнтирів організація і зміст правовиховної роботи. Правове виховання має бути передусім суттєвою педагогічною та соціально – правовою допомогою у формуванні важливого чинника вдосконалення як зовнішнього світу, так і внутрішньої самоорганізації особистості на шляху до духовної свободи [1].

Про засвоєння правових норм можна говорити тоді, коли у людини є не тільки глибоке переконання в доцільності правових норм, а й коли вона їх дотримується в повсякденному житті, коли дотримання правових норм є звичним поведінковим актом, і вона не піддає правильність суспільних вимог щоразу критичному аналізу, а дотримується їх тому, що звикла. Часто буває, що людина добре знає правові норми, але їх не дотримується. Причиною такого розриву між знаннями і поведінкою, яка стверджує В.В. Оксамитний, «... є відсутність у людини достатньо міцних правових звичок...». Отже, правова звичка, як поведінковий регулятор, відіграє суттєву роль у мотиваційному процесі формування правомірної поведінки [1].

Відповідно до логіки наукового пошуку реалізується методика дослідження — комплекс теоретичних та емпіричних (заснованих на досвіді) методів, поєднання яких забезпечує найдостовірніше дослідження такого складного і багатофункціонального об'єкта, як процес виховання.

Для того щоб охарактеризувати стан правомірної поведінки сучасної молоді автором даної роботи було проведено анкетування серед молоді віком від 17 до 23 років.

Для того, щоб систематизувати отриману інформацію варто переглянути питання та відповіді на них. Наприклад. Питання 1. *Ви проживаєте в багатоповерховому будинку. На годиннику 22:45, а Ваші сусіди влаштували вечірку і гучно слухають музику. Як на Вашу думку слід вчинити?* Варіанти відповідей були такими: А) піду святкувати разом з ними; Б) зателефоную до міліції; В) нічого не робитиму; Г) піду з ними сперечатися; Д) спочатку зроблю зауваження, а потім, якщо вони не звернуть уваги, то зателефоную до міліції.

На дане питання 70 % опитаних дало відповідь А. Ця відповідь свідчить про два моменти: перший — переважання у суспільстві конформістської поведінки, другий — можливо, несерйозне ставлення до опитування, а це вже свідчить про пасивну правомірну поведінку. 20 % опитуваних обрало варіант Д. Це доволі яскравий показник поширення серед молоді соціально — активної поведінки, бажання вирішити проблему правильно, навіть без втручання Держави. На варіантах В та Г думки респондентів розділилися навпіл. Отже: 5 % опитуваних зайняли пасивну позицію, а інші 5 % агресивну позицію з явним негативним ставленням до втручання правозахисних органів. Такий висновок зроблено з того, що 0% респондентів дало відповідь Б.

Питання 2. *Ваш друг задля гарної оцінки дає хабара викладачу. Ваші дії.* Варіанти відповідей: А) попрошу домовитись і за мене; Б) розкажу всім знайомим; В) напишу заяву на цього викладача; Г) Ваш варіант.

В даному питанні було описану поширену проблему хабарництва. 40 % опитуваних дало відповідь А, це свідчить про низький рівень

правової свідомості та про відсутність страху перед відповідальністю за свої вчинки. 43 % дали таку відповідь: «Не буду нічого робити – це його справа», що свідчить про пасивне, навіть про байдуже ставлення до своїх прав, та небажання проводити правовиховну роботу серед своїх однолітків. Позиція яка більше відома серед суспільства з таким формулюванням: «моя хата з краю». 7 % вважають за потрібне проінформувати суспільство, а 10 % вважають доцільним написати скаргу на викладача.

Серед питань анкети було питання для визначення соціально – активних учасників правового життя суспільства: *У Вашому ВНЗ проходять вибори голови студентського самоврядування. Якими будуть Ваші дії? Варіанти відповідей:* А) буду голосувати, якщо скажуть викладачі; Б) обов'язково проголосую; В) не вважаю за потрібне витратити свій вільний час; Г) Ваш варіант.

По 45 % опитаних дали відповіді Б та В на запитання. Що свідчить про очевидний розділ суспільства на два «табори»: соціально активних учасників правових відносин та осіб з пасивним ставленням до участі в житті суспільства. Таке бездіяльне ставлення породжується, на думку автора, кількома чинниками: 1 – негативний досвід в участі життя суспільства (невдача у організації певних заходів – страйків, мітингів, невміння правильно поставити перед собою цілі чи мету певної роботи, невпевненість в своїй життєвій позиції і т.д.); 2 – ставлення, що зароджується внаслідок виховання (батьки чи оточуюче суспільство, що керуються чинником 1). 7% дали відповідь А, 3 % - відповідь Г, формулювання якого було різним: «Мені це не потрібно!»; «Проголосую, якщо хтось попросить за нього проголосувати, але лише за винагороду!»; «Якщо вже немає виходу, то проголосую».

Питання 2. *Ви стали свідком пограбування магазину. В одному з грабіжників ви впізнали свого сусіда. Як на Вашу думку слід вчинити?* А) звичайно, що зателефоную до міліції; Б) буду шантажувати сусіда; В) не буду нічого робити; Г) Ваш варіант.

75 % опитаних обрали варіант А, що свідчить про адекватну оцінку своїх можливостей, та небажання перевищення своїх повноважень та втручання у справи суспільного значення. 10 % взагалі не вважають за потрібне щось робити, 9% - будь шантажувати сусіда, а отже не вважають важливим чи навіть потрібним втручання Держави. 6 % складають відповіді: «Попрошу поради у батьків»; «Змушу його самого зізнатись»; «Доки не буду впевнена – не зателефоную до міліції»; «Буду його шантажувати»; «Буду остерігатися сусіда». Коли респондентів попросили оцінити стан своєї правомірної поведінки, то: 3% - оцінили в 1 – 3 бали, 10 % - 3 – 6 балів, 70 % - в 6 – 9, 7 % - 10 балів.

З цього можна зробити висновок, що сучасна молодь стан своєї правомірної поведінки вважає задовільним, але не вважає, що загалом стан правомірної поведінки молоді є таким. В основному поширена точка зору про її початковий рівень, «незадовільний» стан.

Однією з характерних ознак стану суспільної думки в правовій сфері є авторитет законів і владних структур та довіра до них з боку населення. Проведене опитування свідчить про недовірливе а іноді і негативне ставлення до владних структур. Загальний висновок стану правомірної поведінки можна зробити за 4 критеріями. Отже: соціально – активний тип правомірної поведінки складає за результатами опитування 15 % від усіх респондентів; законослухняний різновид дорівнює 40 % від усієї кількості опитаних; конформістський тип – 30%; маргінальний – 15%

Отже, рівень правової культури на даний час є задовільним. Але присутні такі досить негативні явища, як: правова пасивність, байдужість до покарання, недовіра до правоохоронних органів.

Таким чином, про правову культуру та правомірну поведінку можна вести мову лише тією мірою, якою вони відповідає приписам норм права, що виступають нормативним регулятором поведінки людини чи колективу. У загальному вигляді правомірною поведінкою є такі вчинки індивідів, посадових осіб, державних і громадських організацій, які відповідають правовим приписам. Тобто це поведінка суб'єктів права, узгоджена з юридичними правилами. Тому критерієм правомірності є ступінь відповідності реальних дій, учинків людей закладених у нормах права моделі поведінки [2].

Молодь складає соціально – культурну основу для інтелігенції. Через кілька років вона стане «ядром» української інтелігенції. Сьогоднішні студенти – це майбутні працівники у владних структурах, державні діячі, політики, фахівці в галузі ринкового господарювання, соціально культурної сфери, тощо[3].

У своїй роботі О. Костенко зазначає що: коли в Україні почне розвиватися нова, заснована на натуралістській юриспруденції, правова культура (що має формуватися, зокрема, під впливом юридичної освіти «болонського типу» і правового виховання соціально – натуралістського типу) замість позитивістської, тоді ж почне формуватися в Україні прогресивний правопорядок, який є у Європі. Бо існує така закономірність: яка правова культура людей – такий і правопорядок вони матимуть [4]. Професор Лисогор В. зазначає що: справжня правова культура особи невід'ємна від її правомірної поведінки. А правомірна поведінка є результатом реалізації її позитивної правосвідомості [5]. Отже, завтрашній рівень правомірної поведінки суспільства багато в чому залежатиме від сьогоднішнього рівня правосвідомості та правового виховання.

Література:

1. Науково – практичні аспекти формування правомірної поведінки особистості// Позакласний час.- 2009.- №21/22.- С. 49 – 53.
2. Голубовський В. Правомірна поведінка – умова стабільного розвитку суспільства/ В. Голубовський// Підприємництво, господарство і право.- 2011.- №11.- С. 29 – 32.
3. Головаченко В. Особливості формування правомірної культури молоді/ В. Головаченко// Право України.- 2004.- №10.- С. 120 – 123.
4. Костенко. О. Юридична освіта і правове виховання як засоби забезпечення правопорядку (щодо юридичної освіти і правового виховання «соціально – натуралістського типу») / О. Костенко // Право України.- 2011.- № 8.- С. 187 – 194
5. Лисогор В. Правова культура як елемент механізму реалізації прав і свобод громадян/ В. Лисогор Н. Махначова // Підприємство, господарство і право.-2009.-№5.- С. 19 – 21

ПРИНЦИПИ ПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Русенко Ірина Ярославівна

здобувач кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ

Правова система Європейського Союзу (надалі - ЄС), як і будь-якої демократичної країни складається із певних структурних елементів. Основою правової системи Європейського Союзу є принципи права, які становлять самостійну правову категорію.

У зв'язку із складною природою правової системи ЄС, яка сформувалася як узагальнена сукупність правових систем різних країн, які стали учасниками Європейського Співтовариства, розглядаються декілька варіантів значень принципів права.

Правильне розуміння ролі та місця принципів права в правовій системі має важливе значення, оскільки це керівні засади, що концентровано виражають важливі сутнісні риси і цінності, властиві правовій системі Європейського Союзу [1, с. 11].

Перш за все, принципи права ЄС слід розуміти в двох аспектах: як джерело права, яке закріплено в основних нормативних документах Європейського Союзу (писане право), так і як загальні принципи, що не мають чітко вираженої форми (так зване неписане право).

Як зазначає І.А. Грицяк «принципи права ЄС є неписаними джерелами, що походять від судової винахідливості й застосовуються

суддею відповідно до спільних цінностей і норм, які становлять конституційну філософію та політику судочинства. Однак процес «відкриття» основних загальних принципів правопорядку ЄС надає власні характеристики, що ще раз ілюструють специфічність договірної системи Співтовариства» [2, с. 100].

Враховуючи наднаціональний характер ЄС принципи права можна охарактеризувати як такі, що виникли із внутрішнього та міжнародного права учасника ЄС, та ті, що зародженні безпосереднього в правовій системі ЄС.

Згідно із Муравйовим В.І. принципи права ЄС визначають керівні засади діяльності Союзу. Вони згадують у статтях установчих договорів і конкретизуються в практиці Суду ЄС [3, с. 58]. Саме останній виконує роль щодо розроблення деталізованої класифікації принципів права ЄС. У своїх рішеннях Суд ЄС узагальнив і визначив систему основних засад, що визначили напрями та заклали підвалину подальшого розвитку правової система ЄС - принципів права Європейського Співтовариства.

Європейський Суд вказав, що не лише положення національного права, а й положення права ЄС, що суперечить загальному принципу права ЄС про фундаментальні права людини, не мають права на існування і мають бути анульовані [4, с. 33]. Так, до загальних принципів права, які впливають із природи права Співтовариства відносяться принцип рівності, солідарності, верховенство права, та ін [5, с. 21].

Особливої уваги заслуговує зміст статті 2 Договору про Європейський Союз, в якому визначається основа формування європейської спільноти – «Союз засновується на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права і поваги до прав людини, включно з правами осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де домінують плюралізм, недискримінація, терпимість, справедливість, солідарність і рівність між жінками і чоловіками» [3, с.530].

Такі ключові ознаки, що стали базисною основою для зародження та розвитку Євросоюзу можна з упевненістю назвати головними цінностями Європейського Союзу.

Цінності Європейського Союзу - це загальні принципи права ЄС найбільш високого порядку (так би мовити «мегапринципи»), що відбивають основні засади, які утворюють правове надбання сучасної європейської цивілізації, дотримання яких гарантовано на високому - наднаціональному – рівні [1, с. 11].

В своїй основі загальні - основоположні принципи стоїть антропоцентричне бачення суспільних процесів, де ключове місце займає людина, її інтереси та соціальне благо. Метою таких принципів є

запобігання порушення гармонії правової системи Європейської Спільноти в цілому.

Вищевказані загальні принципи відіграють особливі роль, адже заповнюють собою відсутність нормативно-правової основи при врегулюванні відносин. Враховуючи наднаціональний характер правової системи ЄС, недокінця узгоджене законодавство, наявність прогалини в регулюванні суспільних відносин - коли національне законодавство не здатне вирішити конкретної проблеми, а право ЄС на нормативному рівні не визначило процедуру врегулювання. У таких випадках саме і використовуються загальні принципи права, які вміщують в собі найважливіші суттєвіші риси та моральні цінності права.

Отже, принципи, що покладені в основу формування правової системи ЄС, повністю відповідають потребам функціонування інтеграційного правопорядку, забезпечуючи його ідейне спрямування, в основі якого перебуває людина як найвища соціальна цінність, її суспільний розвиток, основоположні права та свободи. Принципи права Європейського Союзу відіграють у правовій системі особливу роль. Вони визначають керівні ідеї та основні напрямки розвитку і функціонування Співтовариства задля гармонізації процесів правового співжиття.

Очевидним є той факт, що враховуючи наднаціональний характер правової системи ЄС існують певні прогалини в регулюванні суспільних відносин - коли національне законодавство не здатне вирішити конкретної проблеми, а право ЄС не нормативно не визначило процедуру врегулювання. У таких випадках саме і використовуються загальні принципи права, які вміщують в собі найважливіші суттєвіші риси та моральні цінності права.

Література:

1. Колесніченко В.В. Принципи права Європейського Союзу: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.0001. «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.В.Колесніченко. — Одеса, 2010. — С.11.
2. Грицяк І.А. Право та інституції Європейського Союзу: навч. посіб. / І.А.Грицяк. — К. : К.І.С., 2006. — 300 с.
3. Право Європейського Союзу: підручник / за ред. В.І. Муравйова. — К. : Хрінком Інтер, 2011. — 704 с. Бібліогр.: с. 520-527.
4. Климович О. Право прав людини *jus cogens* сучасного міжнародного права // Право України. — 2008. - №1. — С. 33.
5. Корнієнко М.В. Співвідношення права ЄС та європейського права // Право і суспільство. — 2012. - № 3. — С. 21.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ВЛАДАРЮВАННЯ У ТРАНЗИТНІЙ КРАЇНІ

Тімашова Вікторія Михайлівна

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

Влада в сучасному світі являє собою незамінний механізм регулювання життя суспільства. Класичне визначення категорії «влада» дає М. Вебер, розуміючи її як «будь-яку можливість впроваджувати всередині даних суспільних відносин особисту волю навіть всупереч опору, поза залежністю від того, на чому така можливість засновується» [1].

Загальновідомо, що вчення про розподіл влади пов'язане з ім'ям видатного французького класика політичної думки Ш. Монтеск'є. У своїй праці «Дух законів», аналізуючи історію розвитку держав, він пише, що кожна з них має три влади: законодавчу, виконавчу, судову. Монтеск'є написав про це кілька століть тому. Було б дивно, якби з того часу не було сумнівів у цій безперечно видатній ідеї. Що стосується України, нагадаємо слова екс-президента Л. Кучми, що «єдинодержавне політичне древо має залишатися цілісним і неподільним» [2]. І екс-президент мав на увазі насамперед цю загальновідому тезу Монтеск'є, тим більше вона лягла в основу статті 6 Конституції України, згідно з якою «державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову» [3]. У того ж Монтеск'є існує прихована відповідь на поставлене запитання: оскільки за абсолютистських умов правлінська влада була представлена Богом, вона не підлягала поділу, але вона була – ця правлінська влада! Законодавча, виконавча, судова і найперша влада – правлінська. Більше того, при цьому правитель (намісник Бога на землі) сам і формував ці три гілки влади, і фактично керував ними. Дуже схожа картинка спостерігається сьогодні і в Україні, яка перебуває на проміжному шляху щодо визначення власної політичної системи: єдиноначальний глава держави управляє (в ручному режимі) трьома гілками влади всупереч Основному закону. Тобто, маємо чотири влади, але поділу підлягають лише три з них.

Не зважаючи на різноманітність і строкатість політичних процесів у сучасному складному, динамічному світі, який стрімко глобалізується, складається уявлення, що єдиноначальний глава держави (король – у конституційних монархіях, президент – у республіках) є невід'ємним атрибутом демократії, що якраз і впливає з принципу поділу влади. Однак у Стародавньому світі так не вважали: влада була єдиною, а її поділ на три гілки – умовним. Разом з цим, щоб не допустити узурпацію влади і

прихід тиранії, інститути влади (магістратури в Стародавній Греції) являли собою колегіальні владні органи, які складалися як мінімум з двох і більше чоловік. При цьому запроваджувався механізм деконцентрації влади. Зазначимо, що древні греки знали і періоди єдиновладного правління, але це відбувалося виключно у кризові періоди і, як правило, тривало обмежені строки. І ще стародавні елліни були переконані, що тільки варвар може визнавати над собою нічим не обмежену владу – цивілізована людина визнає тільки рішення колегіального органу.

Відомий дослідник Ерік Хобсбаум точно підмітив домінуючий маркер сучасності, зазначаючи, що «зараз жодна держава не може зробити того, що легко робила у ХХ столітті, – а саме примусити мільйони своїх громадян піти і віддати своє життя в ім'я своєї країни... Прості люди більше не хочуть, щоб ними управляли. У зв'язку з цим особливої гостроти набувають питання змісту діяльності влади, співвідношення легітимності влади і довіри до влади. Це сьогодні є центральною правовою і політичною проблемою. З цього випливає зміна бачення народу як виборця на як носія функцій контролера з правом накладання вето [4].

Разом з тим, навіть у найдосконалішій Конституції неможливо прописати всі повноваження різних гілок влади і детально регламентувати відносини складників державного апарату – для цього приймаються так звані профільні закони. Наголосимо, що в багатьох європейських конституціях відносини у трикутнику «голова держави – законодавчий орган – уряд» не регламентовані навіть на такому рівні деталізації, як це зроблено в Конституції України. Конституція при цьому визначає головне – форму державного устрою, а в межах цього визначення кожна гілка влади знає своє місце і обсяг повноважень. У країнах традиційної європейської демократії голова держави або забуває про власні амбіції і допомагає реалізувати волю народу, або йде у відставку в разі повної незгоди з діями уряду (парламенту). Ситуація, в якій голова держави намагається реалізувати курс, який не сприймає більшість виборців і не підтримує уряд, в таких країнах просто неможлива.

Президентська форма правління у пострадянських країнах, до яких належить й Україна, пояснюється відсутністю на початковому етапі існування структурованих політичних сил, об'єднаних у сильні та впливові політичні партії. Сильний голова держави конче потрібен в кризовий (перехідний) період державотворення, що мало місце ще у древніх греків. Це ж передбачається і Конституцією України, і європейськими конституціями. В усіх інших випадках президент не повинен втручатися у питання реалізації внутрішньої та зовнішньої політики парламентської більшості, залишаючись при цьому символом державної єдності й виконуючи представницькі функції.

До того ж, у сучасному світі формуються інші тенденції: зачарування теоріями, які надавали первинного значення політичній системі в поширенні її впливу на економічну, соціальну, і, навіть, культурну, сфери життя суспільства, змінюються, трансформуються. Дедалі більшого значення набувають неполітичні та недержавні форми організації суспільного життя, які виникають не з примусу, а добровільно, формуючи при цьому якісний соціальний капітал [5].

Прописані в Конституції система розподілу влад та принцип стримування й противаг сьогодні тільки ускладнюють ситуацію і створюють такий механізм влади, який не може ефективно функціонувати в політичному кліматі, який швидко змінюється. У реаліях домінує виконавча влада і відбувається зрощування всіх гілок влади. Потрібна перебудова політичної системи насамперед через усвідомлення, а потім і прагнення людей до більшого впливу на суспільні процеси. Врахування останнього передбачає необхідність підсилення ролі парламенту для того, щоб: 1) забезпечити постійний діалог влади з населенням і формувати компроміси; 2) віднайти стратегічні відповіді на зміни у вимогах громадськості до представництва її інтересів; 3) забезпечити дієвий контроль за виконавчою владою; 4) консолідуватися задля інтересів нації. Потребують визначеності також питання судової реформи, насамперед статусу суддів. При цьому, прагнучи їх незалежності від інших структур, не можна в кінцевому рахунку отримати їх незалежності від громадян і, навіть, країни.

Джерела:

1. Андрущенко В.П. Філософія політики: підручник. – К. : Знання України, 2003. – 400 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://www.npu.edu.ua/le-book/>].
2. Незалежна Україна і виклики сьогодення. Виступ Президента України Л.Д. Кучми на урочистому зібранні, присвяченому дванадцятій річниці Незалежності України, 23 серпня 2003 року / Л. Кучма // Урядовий кур'єр. – 2003. – 27 серп. – 9 с.
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
4. Соціально-політичні реалії для права: з виступу В. Литвина на Загальних зборах НАПрН // Голос України. – 2012. – № 200. – 25 жовт.
5. Бойчук М.А. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії : монографія / Бойчук М.А. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. – 211 с.

**ВИКОНАННЯ ДИПЛОМАТИЧНИМ ПРЕДСТАВНИЦТВОМ
КОНСУЛЬСЬКИХ ФУНКЦІЙ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Кондик Олексій Павлович

*аспірант кафедри міжнародного права Українського державного
університету фінансів та міжнародної торгівлі*

Сучасний етап розвитку міжнародного співтовариства характеризується появою нових глобальних загроз та викликів, інтенсифікацією міграційних процесів, активізацією експорту капіталу, стрімким розвитком інформаційних технологій. Особливої актуальності набуло ефективне виконання державами своїх функцій із захисту громадян за кордоном, виявлення випадків порушення прав та інтересів громадян і вжиття дієвих заходів для їх відновлення відповідно до норм міжнародного права, національного законодавства акредитуючої держави та держави перебування.

Викладене підкреслює значення консульських функцій, що, згідно статті 3 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р., виконуються консульськими установами, а також дипломатичними представництвами відповідно до положень зазначеної Конвенції 1963 р. Водночас пунктом 2 статті 3 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. встановлено, що жодне з положень Конвенції 1961 р. не повинно тлумачитись як таке, що перешкоджає виконанню дипломатичним представництвом консульських функцій. Останні закріплені в статті 5 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р., зокрема:

- захист у державі перебування інтересів акредитуючої держави та її громадян (фізичних і юридичних осіб) у рамках міжнародного права;
- надання допомоги та сприяння громадянам (фізичним і юридичним особам) акредитуючої держави;
- охорона в рамках, встановлених законами і правилами держави перебування, інтересів неповнолітніх та інших осіб, які не володіють повною дієздатністю, що є громадянами акредитуючої держави, особливо коли необхідно встановлення над такими особами будь-якої опіки або піклування;
- з дотриманням практики і порядку, прийнятих в державі перебування, представництво або забезпечення належного представництва громадян акредитуючої держави у судових та інших установах держави

перебування з метою отримання, відповідно до законів та правил держави перебування, розпоряджень про попередні заходи, що обмежують права та інтереси цих громадян, якщо у зв'язку з відсутністю або за інших причин, такі громадяни не можуть своєчасно забезпечити захист своїх прав та інтересів тощо [1, с. 66].

При цьому варто враховувати, що перелік консульських функцій за Віденською конвенцією про консульські зносини 1963 р. не є вичерпним, із її положень випливає, що консульська установа, а отже й консульський відділ дипломатичного представництва, можуть виконувати інші функції, покладені на них акредитуючою державою, які не забороняються законами і правилами держави перебування або проти виконання яких держава перебування не має заперечень або ж які передбачені міжнародними договорами, діючими між акредитуючою державою і державою перебування. Зрештою, хоча перелік консульських функцій за Віденською конвенцією про консульські зносини 1963 р. не є вичерпним і можливе виконання інших консульських функцій, покладених на консульську установу та дипломатичне представництво акредитуючою державою, в цілому на практиці вони виконують подібні функції, зокрема щодо захисту прав та інтересів громадян своєї держави за кордоном. Різниця може полягати у підходах до вирішення питань, пов'язаних із захистом співвітчизників за кордоном, та інструментах, за допомогою яких реалізуються консульські функції. Способи виконання консульських функцій із захисту громадян за кордоном та межі відповідної допомоги визначаються акредитуючою державою на національному рівні, керуючись положеннями внутрішнього законодавства, практики його застосування, традицій державного управління, зовнішньополітичних пріоритетів та можливостей кожної держави.

Аналіз змісту Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р. та практики реалізації її положень, насамперед Україною, дозволяє зробити висновок, що сучасний консульський захист, як важлива складова консульських функцій, полягає у недопущенні будь-якої дискримінації громадян своєї держави за кордоном порівняно з громадянами держави перебування, а також виявленні випадків порушення прав і законних інтересів громадян своєї держави за кордоном та, в разі підтвердження таких фактів, вжиття заходів для відновлення цих прав й інтересів шляхом застосування правових механізмів, передбачених законодавством держави перебування, двосторонніми та багатосторонніми міжнародними договорами, міжнародним звичаєвим правом. Не менш значимим є надання допомоги у випадку арешту чи затримання, зникнення, у разі втрати або викрадення паспорту, а також жертвам насильницького злочину. Забезпечення підтримки у випадку природних катаклізмів, великих транспортних катастроф, масових захворювань інфекційними

хворобами, терористичних атак, громадянських або політичних заворушень теж має важливе значення. Зазначене вказує на нагальність необхідності оптимізації діяльності консульських установ та дипломатичних представництв, оновлення підходів до виконання ними консульських функцій відповідно до вимог часу [2, с. 7].

Забезпечення захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном визначено однією з основних засад зовнішньої політики держави Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01 липня 2010 р., одним з основних завдань дипломатичної служби України відповідно до Закону України «Про дипломатичну службу» від 20 вересня 2001 р., а також одним з основних зовнішньополітичних пріоритетів держави, ефективність реалізації яких безпосередньо узалежнена від цілеспрямованої та скоординованої керівної діяльності Міністерства закордонних справ України. Принагідно зауважимо, що у складі зовнішньополітичного відомства держави – Міністерства закордонних справ України, Державного департаменту США чи Офісу в закордонних справах та з питань Співдружності у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії та ін. – функціонує консульський підрозділ, скажімо, Департамент консульської служби України, Бюро з консульських справ США або Консульський департамент Великої Британії, який безпосередньо займається консульськими питаннями [3, с. 21].

Суттєво впливають на ефективність виконання дипломатичним представництвом консульських функцій багатосторонні та двосторонні міжнародні договори про правову допомогу [4, с. 301]. Крім того, у преамбулі Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. та Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р. визначено, що норми міжнародного звичаєвого права продовжують регулювати питання, прямо не передбачені положеннями вказаних конвенцій. В такий спосіб підкреслено роль звичаєвих норм міжнародного права, зокрема у регулюванні окреслених питань. Відтак, консульські функції дипломатичного представництва регулюються багатосторонніми та двосторонніми міжнародними договорами, міжнародним звичаєвим правом, а також національним законодавством кожної держави

Наразі актуалізувалась необхідність поглиблення міждержавного співробітництва, включаючи обмін інформацією і досвідом, більш активного використання новітніх технологій з метою оптимізації роботи та удосконалення правових засад регулювання виконання дипломатичним представництвом консульських функцій, які б відповідали сучасним потребам.

Література:

1. Абашидзе А.Х., Федоров М.В. Право внешних сношений: Учебное пособие / А.Х. Абашидзе, М.В. Федоров. – М.: Междунар. отношения, 2009. – 384 с.
2. Грищенко К.І. Зовнішня політика України 2011-2012: здобутки та пріоритети / К.І. Грищенко // Зовнішні Справи. – 2012. – № 2. – С. 6–9.
3. Сагайдак О.П., Сардачук П.Д. Дипломатичне представництво: організація і форми роботи: Навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. / О.П. Сагайдак, П.Д. Сардачук. – К.: Знання, 2008. – 295 с.
4. Melissen J. Consular Affairs and Diplomacy / J.Melissen. – Martunus Nijhoff Publishers, 2011. – 333 p.

ФОРМУВАННЯ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Тімашов Віктор Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри фінансового та адміністративного права Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі, м. Київ

Розвиток концепції, а в подальшому і теорії прав і свобод людини та громадянина відбувався протягом тривалого часу. Доктрина прав людини потребує постійного вдосконалення через динамічність процесів у самому соціальному середовищі. Історичні аспекти відкривають можливості для подальшого всебічного вивчення процесів, пов'язаних із появою й утвердженням прав і свобод людини та громадянина.

Передумовою розвитку концепції прав людини насамперед слугувала боротьба феодалів, лицарів і міщан проти сваволі королівської влади на Заході. Зокрема, в Англії було прийнято «Велику хартію вольностей Англії» (1215 р.) [1, с. 237–240], в якій порушувалось питання забезпечення та захисту прав привілейованих верств (передусім розглядалися проблеми захисту від сваволі влади та створення якомога ширших можливостей для вільних людей з урахуванням специфіки тогочасних суспільних відносин). Також важливим етапом досліджуваного питання є запропонована у XIII столітті релігійним мислителем Фомою Аквінським теорія природних прав, яка доводила неприпустимість визнання суверенітету держав у разі гноблення урядом власних громадян. «Петиція про права» (1628 р.) стає наступним кроком у формуванні системи забезпечення прав людини в Англії [2, с. 295–297]. У ній розглядалися «права і вольності» майнового характеру і закладалася належна система обмежень самовільного втручання влади в них.

Визначною подією стає прийняття 26 травня 1679 року англійським парламентом «Акта про краще забезпечення свободи підданого і про попередження ув'язнень за морями» («Habeas corpus act»), згідно з яким на начальника в'язниці покладался обов'язок доправляти до суду затриману особу протягом доби, а також належно повідомляти їй про причини затримання [3, с. 314–318]. Отже, остаточне рішення про подальший арешт, видачу на поруки або звільнення мав ухвалювати суд. Прийняття англійського «Білля про права» (1689 р.) стає подальшим обмеженням свавілля королівської влади й утвердженням прав та свобод людини і громадянина. По суті, це стає фактичним закріпленням парламентської монархії в Англії, свідченням першої спроби створення дієвого механізму для забезпечення реальних прав та свобод людини і громадянина [4, с. 348–350].

Як відомо, подальший розвиток фундаментальних основ концепції прав людини відбувається в колоніальній Америці. Тут передусім треба згадати конституції окремих штатів, а також відповідні «білли про права» або «декларації прав». Так, «Декларація прав Віргінії» (1776 р.) уперше чітко окреслила перелік громадянських прав та свобод, що стали першоосновою подальшої розробки цієї концепції, яка сьогодні набула світового значення [5, с. 82–86]. У свою чергу, Декларація незалежності США (1776 р.) зосередила увагу на рівності людей та інших правах, для забезпечення яких і покликані здійснювати свою діяльність уряди окремих країн. Було задекларовано законність подальшого спротиву королівській владі, але водночас вона стає своєрідною запорукою для подальшого окреслення характеристик легітимності того чи іншого уряду із позицій права. Конституція США (1787 р.) розмежувала права на громадянські та майнові (п. 3 розділу 9 ст. I) [6, с. 133–157], а перші десять поправок до неї також розглядають як другий американський «Білля про права» (1791 р.). Саме ці зміни сприяли утвердженню демократичних засад і подальшому формуванню громадянського суспільства з наступними соціальними перетвореннями. Подальший розвиток конституціоналізму значною мірою було спрямовано на шлях установлення чітких меж втручання держав у особисте життя їхніх громадян та людей, окреслення меж права як такого, а також якісно новий підхід до розуміння прав і свобод як належних не певним привілейованим станам, а всім громадянам держави [7, с. 3].

У подальшому низка держав взяла за взірць конституційну позицію США та Франції про закріплення прав та свобод людини і громадянина (Нідерланди (1798 р.), Швеція (1809), Іспанія (1812), Норвегія (1814), Бельгія (1831), Ліберія (1847), Данія (1849), Пруссія (1850)). Так, торгівлю рабами було вперше засуджено Угодою між Британією та Францією (1814 р.). Згодом було прийнято акт Берлінської конференції (1885 р.), в якому

проголошено, що торгівлю рабами заборонено згідно з принципами міжнародного права. Отже, розробка відповідних положень набувала ваги першочергової потреби для створення умов, що задовольняли б громадян різних держав. Практично законодавство спрямовувалося на подолання революційних рухів та упокорення робочої сили, яка зазнавала значних утисків, зважаючи на специфіку тогочасних виробничих відносин. Прагнення окремих країн поліпшити положення трудящих спричиняло збільшення витрат, зростання собівартості продукції, що значно утруднювало конкурентну боротьбу і вимагало докорінного розв'язання соціальних проблем.

Подальше утвердження концепції прав та свобод пов'язане з прийняттям Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини (1948 р.) [8, с. 89], коли світ шукав основоположні засади подальшої відбудови після Другої світової війни та розвитку в історичній перспективі. У цьому документі вперше на міжнародному рівні проголошено належно сформульовані основні права та свободи людини. Разом із «Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права», «Міжнародним пактом про громадянські й політичні права» (а також факультативними протоколами) вона становить своєрідний «Всесвітній білль про права».

На нинішньому етапі також постає суперечність між державним втручанням і потребою у створенні належних умов для особистої безпеки громадян, яка вирішується шляхом обмеження прав і свобод. Надалі означене вище може спричинити фактичне звуження досягнутого рівня забезпечення прав і свобод людини і громадянина на глобальному рівні (особливо тоді, якщо в цьому напрямі розвиватиметься законодавство країн світу).

Джерела:

1. Велика хартія вольностей (1215) // Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія : навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / за ред. В. Д. Гончаренка. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре». – 2002. – 716 с.
2. Петиція про права (1628) // Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія : навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / за ред. В. Д. Гончаренка. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре». – 2002. – 716 с.
3. Акт про краще забезпечення свободи підданого і про попередження ув'язнень за морями // Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія : навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / за ред. В. Д. Гончаренка. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре». – 2002. – 716 с.
4. Білль про права (1789–1791) (перші 10 поправок до Конституції США) // Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія : навч. посіб. для

студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / за ред. В. Д. Гончаренка. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре». – 2002. – 716 с.

5. Декларация прав Виргинии (1776) // Еллинек Г. Декларация прав человека и гражданина: Всеобщая декларация прав человека; Конвенция о защите прав человека и основных свобод/ сост. Ю. Н. Оборотов. – Репринтное воспроизведение изд. 1906 г.– Одесса: Юрид. літ., 2006.–136с.

6. Каррі Д. П. Конституція Сполучених Штатів Америки : посіб. для всіх / пер. з англ. О. М. Мокровольського. – К.: Веселка, 1993. – С. 179–181.

7. Каленский В. Г. Билль о правах в конституционной истории США (историко-критическое исследование) / АН СССР, Ин-т государства и права. – К.: Наука, 1983. – 280 с.

8. Декларація прав людини і громадянина (1789) // Нова історія в документах і матеріалах / за ред. М. М. Лукіна і В. М. Даліна. – Вип. I. – К.: Наука, 1935. – 328 с.

ВПЛИВ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ НА ЕКСТРАТЕРИТОРІАЛЬНУ ДІЮ НОРМ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Фалалєєва Людмила Григорівна

кандидат юридичних наук, доцент, Академія адвокатури України

Екстратериторіальна дія норм права ЄС (extraterritorial application of the EU law), ґрунтуючись безпосередньо на екстратериторіальній юрисдикції його держав-членів, передбачає поширення дії положень окремих норм права ЄС, що стосуються переважно його виключної компетенції, поза межі території ЄС, тобто території держав-членів ЄС, на території третіх країн, а також на юридичних або фізичних осіб, що знаходяться під юрисдикцією третьої країни, відносини за участю яких, передусім економічні, впливають на правопорядок ЄС. Неможливість виключення екстратериторіальної юрисдикції держав-членів зі сфери дії права ЄС підкреслює важливість проблематики екстратериторіальної дії його норм, зумовленої, насамперед, створенням і функціонуванням гармонізованого правопорядку ЄС. Екстратериторіальна дія норм права ЄС призводить до того, що та сама поведінка підпадає під дві конкуруючі юрисдикції: з одного боку, цю поведінку регулює право ЄС, а, з іншого, внутрішнє право третьої країни. Наслідком екстратериторіальної дії норм права ЄС у таких випадках може стати негативний вплив на функціонування економічних відносин на території третіх країн та на відносини між ЄС і останніми [1, с. 262].

На відміну від США, що надають перевагу експліцитному закріпленню екстратериторіальної дії національного права у рішеннях

Конгресу, концепція екстратериторіальної дії норм права ЄС розвивається прецедентною практикою Суду ЄС. Правова позиція Суду ЄС полягає в тому, що ЄС, маючи міжнародну правосуб'єктність, вправі встановлювати межі застосування свого права на власний розсуд, обмежений лише існуючими прямими заборонами міжнародного права. Наприклад, у справі Boukhalfa (Case 214/94, Ingrid Boukhalfa v. Bundesrepublik Deutschland) Суд ЄС прямо вказав, що, за загальним правилом, установчі договори та вторинне право ЄС діють на території його держав-членів, однак не виключена можливість дії норм права ЄС поза межами його території.

Найбільшого розвитку феномен екстратериторіальної дії норм права ЄС дістав у сфері конкуренційного права, регламентованого статтями 101 та 102 Договору про функціонування ЄС (далі – ДФЄС), а також актами вторинного права, що стосуються різноманітних аспектів цієї галузі права ЄС. Можливість екстратериторіального застосування норм конкуренційного права ЄС прямо передбачена Регламентом про злиття 139/2004. Статті 101 та 102 ДФЄС містять географічні обмеження, а саме вказують, що порушення мають впливати на торгівлю між державами-членами. Відповідно до статті 101 ДФЄС антиконкуренційний ефект від угоди чи діяльності має бути спричинений в межах внутрішнього ринку ЄС. Термін “угода” в контексті статті 101 ДФЄС тлумачиться досить широко та охоплює будь-які домовленості між сторонами щодо їхньої майбутньої поведінки [4, с. 19].

Забезпечення виконання принципів, викладених у статтях 101 та 102 ДФЄС, покладено на Європейську Комісію, яка з власної ініціативи чи за поданням держави-члена, спираючись на допомогу компетентних органів держав-членів, має розслідувати стверджувані випадки порушення цих принципів та може накласти штраф на компанію-порушника [2, с. 342-343]. Для встановлення факту наявності в Європейській Комісії чи компетентного органу держави-члена юрисдикції щодо відносин, які виникають поза межами ЄС, застосовують три основні доктринальні засади: доктрину єдиного економічного утворення (single economic entity doctrine), доктрину впливу (effects doctrine) та доктрину реалізації (implementation doctrine).

Історично першим інструментом, застосованим ЄС у контексті екстратериторіальної дії норм конкуренційного права ЄС стала доктрина єдиного економічного утворення. Засадничою для цієї доктрини є справа Dyestuffs (Case 48/69 Imperial Chemical Industries Ltd v. Commission of the European Communities), що стосувалася материнської компанії з Великої Британії, яка на той час не входила до Європейського Економічного Співтовариства (далі – ЄЕС). Заявник, зареєстрований поза межами ЄЕС, стверджував, що Комісія європейських співтовариств не мала права накладати штраф, посиляючись лише на те, що дії, вчинені заявником поза

межами спільного ринку ЄЕС мали наслідки для останнього. Оскільки справа стосувалася т. зв. узгодженої практики, то Суду європейських співтовариств необхідно було з'ясувати, чи мала поведінка заявника наслідки для спільного ринку ЄЕС. Заявник наполягав на тому, що поведінка має ставитися в провину не йому, а дочірній компанії. Втім Суд європейських співтовариств встановив, що факту наявності у дочірньої компанії статусу окремої юридичної особи не достатньо для виключення можливості ставити в провину материнській компанії її поведінку, особливо якщо така дочірня компанія не визначає самостійно свою поведінку на спільному ринку ЄЕС, а лише виконує вказівки материнської компанії. У такий спосіб Суд європейських співтовариств санкціонував екстратериторіальне застосування норм конкуренційного права ЄЕС. Висновки Суду європейських співтовариств у цій справі можуть застосовуватися до будь-якої узгодженої практики, не залежно від того, чи здійснювалася вона єдиною компанією, що складається з декількох дочірніх компаній, чи різними підприємствами, управління якими здійснюють окремі юридичні особи. У справі *Continental Can (Case 6/72 Europemballage Corp and Continental Can Co. Inc v. Commission of European Communities)* Суд європейських співтовариств зробив висновок, що протиправні дії дочірньої компанії, зареєстрованої на території ЄЕС, мають розглядатися як такі, що насправді вчинені материнською компанією, розташованою у США.

Основний підхід до екстратериторіальної дії норм конкуренційного права ЄЕС сформульовано Судом європейських співтовариств у справі *Wood Pulp (Case 129/85 A.Ahlstrom Osakeyhtiö v. Commission ECR 5193)*. Приводом для цієї справи послугувала узгоджена практика, запроваджена з метою фіксації ціни на целюлозу, до якої вдалися сорок один виробник з третіх країн та торговельні об'єднання з Фінляндії і США. Комісія європейських співтовариств, встановивши, що така практика порушує статтю 85(1) Договору про заснування Європейського Економічного Співтовариства (нині стаття 101 ДФЄС), застосувала до цієї справи доктрину впливу та стверджувала, що вплив угод і практик на споживчі ціни в межах ЄЕС був суттєвим, умисним, а також, в основному, безпосередньо результатом цих угод і практик. Однак Суд європейських співтовариств у обґрунтуванні вирішив застосувати принцип об'єктивної територіальної юрисдикції, тобто доктрину реалізації, з якої випливає, що угоди і практики порушують статті 101 та 102(2) ДФЄС незалежно від їхнього географічного походження, а вирішальним фактором є те, що вони реалізовувалися в межах ЄС та вплинули на торгівлю між його державами-членами. У справі *Wood Pulp* Суд європейських співтовариств встановив, що порушення норм конкуренційного права ЄЕС, зокрема укладення угоди, що спричинила обмеження конкуренції в межах

спільного ринку, складається з поведінки, зумовленої двома елементами: формулювання угоди, рішення чи узгодженої практики та їх реалізація. Вказана справа стосувалась реалізації виробниками своєї угоди щодо цін у межах спільного ринку ЄЕС. У зв'язку з цим не має значення, діяли вони через дочірні компанії, агентів, субагентів або власні підрозділи на території ЄЕС при здійсненні контактів зі споживачами. Відповідно, юрисдикція ЄЕС на застосування його конкуренційних правил до такої поведінки ґрунтується на принципі територіальності, як загальновизнаному в міжнародному публічному праві. Таким чином Суд європейських співтовариств використав юридичну фікцію, яка полягала у наявності в ЄЕС “квазі-територіальної юрисдикції” [3, с. 157]. Рішення у справі *Wood Pulp* суттєво розширило можливості застосування норм конкуренційного права ЄС щодо діяльності та зобов'язань іноземного походження. Зважаючи на масштаби та впливовість внутрішнього ринку ЄС теоретично можливо, що майже будь-яка схема ціноутворення оскаржуватиметься ЄС, оскільки вона впливатиме на існуючі правила конкуренції між його державами-членами.

Можливе виникнення ситуацій, за яких реалізація угод, що порушують конкуренційне право ЄС, відбуватиметься поза межами його внутрішнього ринку. Відповідно до практики Суду ЄС, доктрина впливу полягає у тому, що держава має право на екстратериторіальне застосування свого конкуренційного права, якщо антиконкуренційний вплив на її ринок є прямим, суттєвим та розумно передбачуваним. Чимало практиків та вчених, серед яких юристи-міжнародники, негативно ставляться до доктрини впливу та стверджують, що принцип об'єктивної територіальної юрисдикції дозволить Суду ЄС захищати внутрішній ринок ЄС, уникаючи застосування суперечливої, на їх переконання, доктрини впливу.

Екстратериторіальна дія норм права ЄС не обмежується конкуренційним правом. Відповідно до усталеної практики Суду ЄС право ЄС щодо вільного пересування осіб, включаючи працівників, застосовується до всіх правовідносин, які з огляду на місце, де вони були розпочаті чи фактично реалізовувалися, можуть вважатися такими, що відбувалися на території ЄС. З цього випливає, що діяльність, яка тимчасово здійснювалася поза межами території ЄС не виключає застосування до неї норм права ЄС за умови, що, зокрема окреслені вище трудові відносини зберігають достатній правовий зв'язок з однією з держав-членів. Для встановлення наявності достатньо тісного зв'язку головним критерієм є взаємозв'язок між трудовими відносинами та правом однієї з держав-членів, а, відтак, і з правом ЄС. Скажімо, у справі *Mário Lopes da Veiga* (Case 9/88, *Mário Lopes da Veiga v. Staatssecretaris van Justitie*) Суд європейських співтовариств встановив, що належними

критеріями для встановлення достатньо тісного зв'язку є те, що: особа працювала на судні, зареєстрованому в Нідерландах; її було найнято нідерландською компанією; відповідні трудові відносини регулювалися національним правом Нідерландів; особа сплачувала податки і внески до системи соціального страхування Нідерландів. Зрештою, Суд європейських співтовариств зробив висновок, що на заявника, громадянина Португалії, поширюється дія норм права ЄС щодо вільного пересування працівників, не зважаючи на те, що спірні правовідносини розпочалися ще до набуття Португалією членства в ЄС.

У відносинах між ЄС і третіми країнами правовою основою, що забезпечує застосування заходів екстратериторіальної дії окремих норм права ЄС у внутрішніх правопорядках третіх країн є положення установчих договорів та актів вторинного права ЄС, насамперед у сферах конкуренції, фінансів, транспорту, застосування фінансових та економічних санкцій з боку ЄС. Прецедентна практика Суду ЄС значно впливає на визначення сфер, у яких застосовуються екстратериторіальні правові заходи. Суд ЄС поступово поширює екстратериторіальну дію й на інші сфери правового регулювання з метою забезпечення належного функціонування правопорядку ЄС.

Література:

1. Муравйов В.І. Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами (теорія і практика): Монографія / В.І. Муравйов – К.: Академ-Прес, 2002. – 426 с.
2. Kaczorowska Alina. Public International Law / Alina Kaczorowska. – 4th ed. – London: Routledge, 2010. – 877 p.
3. Lange Dieter G.F., Sandage John Byron. The Wood Pulp Decision and its Implications for the Scope of EC Competition Law / Dieter G.F. Lange, John Byron Sandage // Common Market Law Review. – Issue 26, 1989. – P. 137-165.
4. Van Bael Ivo. Due Process in EU Competition Proceedings / Ivo Van Bael. – Alphen van den Rijn: Kluwer Law International, 2011. – 576 p.

ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Федоренко Вікторія Василівна

аспірантка кафедри конституційного права Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Конституції більшості сучасних держав у тому чи іншому обсязі фіксують принципи, якими суд повинен керуватися при здійсненні

правосуддя, тобто при розгляді конкретних справ. Зрозуміло, що це лише незначна частина правил, які регламентують діяльність суду (для повної регламентації існують процесуальні кодекси). Проте, саме ті правила, які зафіксовані в конституціях, можна назвати основоположними. У цілому «список» цих принципів і гарантій досить великий, і в правових державах усі вони діють, будучи передбачені якщо не конституціями, то судовим і процесуальним законодавством.

В ст. 129 Конституції України, Главі 2 «Засади здійснення правосуддя в Україні» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та інших нормативно-правових актах закріплені принципи здійснення правосуддя в Україні.

Що стосується безпосередньо принципів судочинства України, то їх умовно можна поділити на три групи: 1) загальні конституційні принципи правосуддя; 2) спеціальні міжгалузеві принципи, що визначають загальні засади судоустрою і правового статусу суддів судів загальної юрисдикції; 3) галузеві принципи цивільного, господарського, адміністративного та кримінального судочинства.

Розглянемо кожну групу принципів окремо.

Отже, *перша група* принципів визначає загальні засади здійснення правосуддя в Україні та реалізації права людини і громадянина на судовий захист своїх прав, свобод і законних інтересів (принципи: законності судочинства, здійснення правосуддя виключно судами, безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя, гарантованості права на судовий захист, рівності перед законом і судом, правової допомоги під час вирішення справ у судах, гласності, обов'язковості судових рішень).

Друга група принципів судочинства стосується засад вітчизняного судоустрою і судочинства та правового статусу суддів судів загальної юрисдикції (принципи: самостійності судів і незалежності суддів, територіальності і спеціалізації судів, гарантованості суддівського самоврядування, змагальності сторін та свободи в наданні ними до суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, здійснення судового провадження державною мовою).

Третю групу принципів становлять галузеві принципи судочинства, тобто загальні засади судочинства, що властиві тільки окремим видам судочинства або найбільш повно виявляються в галузевій юрисдикції.

Для кожного виду судочинства (цивільного, господарського, адміністративного та кримінального) властиві свої системи принципів, що закріплюються в Конституції, законах України і, зокрема, відповідних процесуальних кодексах – Цивільному процесуальному кодексі, Господарському процесуальному кодексі, Кодексі адміністративного судочинства України, Кримінальному процесуальному кодексі

України (принципи: забезпечення доведеності вини (принцип презумпції невинуватості), підтримання державного обвинувачення в суді прокурором та ін.) [1].

Щодо конституційно-правових принципів організації судової влади в зарубіжних країнах у процесі відправлення правосуддя, то їх характерні риси наступні:

1. Гарантія підсудності (ст. 101 Основного закону ФРН має такий припис: «Ніхто не може бути вилучений із провадження свого законного судді»). Це означає, що кримінальна або цивільна справа буде розглядатися в суді, який наперед визначений правовими нормами про підсудність. Забороняється утворення спеціальних судів для розгляду будь-якої конкретної справи, як і передавання справ із суду до іншого суду, крім випадків, передбачених законом.

2. Відкритість і гласність правосуддя означає, що судові засідання відкриті для публіки і засобів масової інформації. Так, ст. 209 Конституції Португалії фіксує таке положення: «Судові засідання є відкритими, за винятком випадків, коли сам суд ухвалить про зворотне у мотивованій постанові з метою захисту гідності особи і суспільної моралі або забезпечення нормальної діяльності суду». У будь-якому разі ухвали суду оголошуються публічно.

Гласність, тобто відкритий публічний суд, закриті судові засідання проводяться лише у строго визначених законом випадках (якщо зачіпаються питання державної таємниці, інтимного життя сторін).

Окрім цього, свобода доступу до суду означає заборону відмови у прийнятті справи з причин відсутності закону або його незрозумілості. Суд зобов'язаний прийняти позов, або із законних причин (непідсудність, невідомість) відхилити його.

3. Усний характер процесу (ст. 120 Конституції Іспанії говорить: «Судовий розгляд є переважно усним, особливо в кримінальних справах»). Цей принцип надає найбільші можливості для з'ясування усіх обставин справи, з'ясування позиції всіх учасників процесу (ст. 120 Конституції Іспанії, ст. 90 Конституції Австрії).

4. Змагальність. Він означає, що всі сторони в процесі рівноправні, мають рівні можливості для відстоювання своїх правових позицій, а хід їх змагальності одного з іншим допомагає суду об'єктивно оцінювати всі обставини справи. В силу цього принципу сторони вільні у наданні суду доказів, але сам суд не вправі спиратися на докази, отримані з порушенням закону. Загальновизнано, що не можуть використовуватися докази, при отриманні яких допущені приниження гідності особи, тортури і насильства, незаконне вторгнення до житла, зловживання сімейною таємницею, несанкціоноване підслуховування телефонних розмов та ін.

5. Право громадян на захист охоплює не тільки судовий процес, але й усі стадії досудового провадження у справі. Ще Білль про права 1791 р. у шостій поправці до Конституції США прописував, що в усіх випадках кримінального переслідування звинувачений має право на допомогу адвоката для свого захисту. З того часу цей принцип увійшов у більшість конституційних текстів. У Конституції Італії він відбитий таким чином: «Захист є непорушним правом на будь-якій стадії і в будь-якому стані процесу».

Право на захист означає, що особа має право користуватися послугами адвоката з моменту затримання (у більшості країн) або арешту. Право на захист може передбачати надання безкоштовної юридичної допомоги у випадках, встановлених законом.

6. Презумпція невинуватості. Цей принцип означає, що особа, яка звинувачується у здійсненні злочину, вважається невинною, доки її вина не буде доказана у передбаченому законом порядку і встановлена у вирокі суду, який набрав чинності.

Із цього принципу витікають й інші важливі правила процесу: обвинувачений не повинен сам доводити свою невинуватість, свідчити проти самого себе; усі сумніви тлумачаться на користь обвинуваченого тощо.

7. Заборона подвійного покарання: ніхто не може бути засуджений повторно за один і той самий злочин [2].

Ще один принцип діяльності судів впливає з формули: «усі дії судової влади повинні бути мотивовані» (ст. 111 Конституції Італії). Ця вимога легко пояснюється: дії правосуддя настільки відповідальні, настільки значущі для інтересів і долей не тільки окремих людей, але й їхніх колективів, що повинні бути багаторазово зважені та всебічно обґрунтовані.

Серед принципів діяльності суду називають також принцип мотивованості судових рішень, принцип відповідальності держави за судову помилку, принцип неможливості використання доказів, отриманих незаконним шляхом, незастосування зворотної сили закону, що обтяжує відповідальність, тощо. Однак, зазначені вище принципи – загальні та єдині для усіх судів кожної країни.

Незалежно від форми (моделі) судової системи, усі конституції демократичних держав містять норми про побудову судів на принципі участі населення у здійсненні правосуддя (наприклад, ст. 91 Конституції Австрії містить формулу: «народ бере участь у здійсненні правосуддя»). Конкретно питання про участь населення в здійсненні правосуддя зводиться до наявності в одних країнах суду присяжних, в інших – інституту судових засідателів (шефенів), а в третіх – обох названих форм. В усіх цих випадках у розгляді справ поряд із професійними судьями

беруть участь громадяни, як правило, із числа тих, що проживають на території даного судового округу.

Вкажемо ще на один принцип конституційного значення, якому повинна відповідати судова система в демократичній державі, – рівності громадян перед законом і судом. Його треба розуміти як забезпечення доступу громадян до правосуддя. Основною перешкодою на шляху реалізації цього принципу є дорожняча юридичної допомоги, необхідної громадянам для звернення до суду і самого судового процесу. Наприклад, на початку 80-х рр. судочинство у більшості американських судів коштувало 1,5 тис. дол. на день, а в суді присяжних – не менше 54 тис. дол. на місяць. Година судового засідання коштує 250 дол., 20-хвилинне засідання щодо оформлення визнання вини – 75 дол., щодо розгляду проступку неповнолітнього – не менше 50 дол. Звичайно, вживаються відповідні заходи, покликані пом'якшити цю перешкоду. Безоплатна правова допомога була розширена у Франції, ФРН, Великобританії, США. Згідно зі ст. 119 Конституції Іспанії «правосуддя здійснюється безоплатно... в усіх випадках для осіб, які не володіють достатніми засобами для провадження процесу». Але в багатьох випадках неможливо обійтися без допомоги адвоката, яка дорого коштує. Отже, проблема залишається нерозв'язаною. Як дотепно висловився один італійський юрист, «Правосуддя служить народові, але коштує йому дуже дорого».

Література:

1. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: підруч. / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко / за заг. ред. В. Л. Федоренка. – 3-тє вид., перероб. і доопр. – К. : КНТ; вид-во Ліра-К, 2011. – 532 с.
2. Конституційне право зарубіжних країн / за заг. ред. В. О. Ріяки. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 544 с.

**ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБ'ЄДНАННЯ ПОЗОВІВ У
ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Валуєва Ніна Олександрівна

*старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Академії митної
служби України*

Гнідаш Ірина Олександрівна

курсант юридичного факультету Академії митної служби України

Нині цивільно-процесуальне законодавство створює спрощені умови розгляду цивільних справ шляхом об'єднання та роз'єднання позовів. **Об'єднанням позовів** забезпечується правильність і однаковість розгляду та вирішення окремих цивільних вимог, які можуть бути розглянуті як самостійні справи, але об'єднуються однорідністю вимог.

Відповідно до ч. 1 статті 126 **Цивільного процесуального кодексу України** (далі ЦПК України) суддя під час відкриття провадження у справі, підготовки справи до судового розгляду або суд під час її розгляду мають право постановити ухвалу про об'єднання в одне провадження кількох однорідних позовних вимог за позовами одного й того самого позивача до одного й того самого відповідача чи до різних відповідачів або за позовом різних позивачів до одного й того самого відповідача. Під однорідними розуміються зокрема такі, які нерозривно пов'язані між собою, або від вирішення однієї з них залежить вирішення інших. Таке об'єднання не допускається, коли відсутня спільність предмета позову (позови кількох осіб про стягнення зарплати чи про поновлення на роботі) [2].

Не зважаючи на те, що об'єднання позовів сприяє економії процесуальних засобів [4] і є перешкодою для прийняття судом протилежних рішень, об'єднання може призвести до проблемних аспектів під час розгляду справи. Питання **об'єднання позовів** (ст. 126 ЦПК) не може бути розкрито лише на теоретичному рівні без урахування тих проблем, які мають місце нині у судовій практиці [5].

Згідно зі статтею 16 ЦПК України **не допускається** об'єднання в одне провадження вимог, які підлягають розгляду за правилами різних видів судочинства, якщо інше не встановлено законом, суд відкриває провадження у справі в частині вимог, які належать до цивільної юрисдикції (між юридичною особою і фізичною особою), і відмовляє у

відкритті провадження у справі щодо вимог, коли їх розгляд проводиться за правилами іншого судочинства (між юридичними особами). Якщо на стадії відкриття провадження у справі допущена помилка, то суд при розгляді справи має закрити провадження в частині вимог, які не підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства (пункт 1 частини 1 статті 205 ЦПК України) [3].

Частиною 1 ст. 126 ЦПК передбачається можливість вирішення питання об'єднання позовів на **стадії відкриття провадження** у справі. Але таке положення закону є сумнівним, оскільки питання про відкриття провадження у справі фактично вирішується лише суддею без участі сторін. Тобто на цій стадії суд не з'ясовує позицій сторін, а останні не можуть висловити власних доводів та заперечень щодо доцільності об'єднання позовів (позовних вимог). Тому деякі судді постановляють ухвали про об'єднання позовних вимог без урахування позиції сторін, а з огляду лише на власні міркування [4].

Крім того С. Я. Фурса зазначає, що спільний розгляд кількох позовних вимог **ускладнює вирішення справи**. Значно простіше розглядати одну позовну вимогу, ніж декілька, але такі вимоги можуть бути настільки взаємопов'язані, що їх окремий розгляд призводить до порушення прав як позивача, так і відповідача [4].

Подаючи позовну заяву, позивач за **власною ініціативою** може одразу об'єднати у ній декілька позовних вимог, але при цьому повинні бути дотримані вимоги, які пред'являються до змісту та форми позовної заяви статтями 16, 119, 120 ЦПК, а також вимоги, передбачені ст. 126 ЦПК. Такі вимоги мають бути однорідними, пов'язаними між собою. Але на стадії прийняття позовної заяви суд не може вирішувати питання про об'єднання чи роз'єднання позовних вимог.

Існують **прогалини у законодавстві** щодо об'єднання позовних вимог на стадії відкриття провадження у справі оскільки у статті 122 ЦПК України нічого не зазначено про те, як об'єднуються позовні вимоги на стадії відкриття провадження у справі. С. Я. Фурса стверджує, що ця проблема пов'язана з тим, що у ЦПК йдеться про розгляд однієї справи, тому нехтуються ті аспекти, які пов'язані з можливістю паралельного існування двох і більше справ, які взаємопов'язані між собою [4].

Для ухвалення рішення про об'єднання позовних вимог суддя **на стадії відкриття провадження** у справі має володіти інформацією про наявність підстав для об'єднання. Таку інформацію суддя може отримати від позивача, наприклад, коли позов пред'являється третьою особою із самостійними вимогами щодо предмета спору, а також у разі пред'явлення зустрічного позову [5]. Але, як виявляється на практиці подання позовів декількома особами щодо одного і того самого предмета — рідкісне явище. Крім того, важко собі уявити, що автоматизована

система документообігу суду визначить одного і того суддю у декількох справах, оскільки таке завдання перед відповідним програмним забезпеченням не ставиться. Виходить, що на стадії відкриття провадження у справі суд фактично не здатен об'єднувати декілька позовів (вимог) в одну цивільну справу [4].

Ще однією **проблемою об'єднання позовів**, навіть тісно пов'язаних і однорідних, розширює предмет доказування у справі, збільшує коло учасників процесу, ускладнює розгляд та вирішення справи.

Отже, хоча об'єднанням позовів забезпечується правильність і однастайність розгляду та вирішення окремих цивільних вимог і здійснюється економія процесуальних засобів, в сучасному законодавстві існують прогалини щодо застосування інституту об'єднанням позовів під час розгляду цивільних спорів. Для вирішення даного питання чинне законодавство потребує вдосконалення шляхом усунення неузгодженостей та певних недоліків між нормами цивільно-процесуального законодавства, внесення відповідних доповнень до окремих положень, запобігання неправильному їх тлумаченню, а також розв'язання проблеми неоднозначного тлумачення цивільних процесуальних норм.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
2. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 № 2 // Відомості Верховної Ради України. – 2009
3. Узагальнення судової практики розгляду цивільних справ у 2010 році про виселення з житлового приміщення у зв'язку із зверненням стягнення на предмет іпотеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ifa.court.gov.ua/sud0990/prosud/analiz/BHGFDBFFDSFSDIJFASLKJFJDA/>
4. Фурса С. Проблемні питання об'єднання та роз'єднання позовних вимог: теорія і практика [Текст] / С. Фурса // Право України. - 2011. - № 10. - С. 89-98
5. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. — К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2005

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ШЛЮБУ НЕДІЙСНИМ ЧЕРЕЗ НЕВИКОНАННЯ НАРЕЧЕНИМИ ОБОВ'ЯЗКУ ПОВІДОМЛЕННЯ ОДИН ОДНОГО ПРО СТАН СВОГО ЗДОРОВ'Я

Валуєва Ніна Олександрівна

*старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Академії митної
служби України*

Колчугіна Валерія Юріївна

курсант юридичного факультету Академії митної служби України

Частина 1 статті 30 Сімейного кодексу України (далі СКУ) зобов'язує наречених, тобто осіб, що подали заявку про реєстрацію шлюбу, повідомити одна одну про стан свого здоров'я. Тобто таке повідомлення стає юридичним обов'язком. Дане положення з'явилося в сімейному кодексі відносно нещодавно, тому це питання є недостатньо дослідженим науковцями та вченими.

Наречені часто не мають щонайменшої інформації про стан здоров'я один одного. Медичне обстеження наречених стає особливо актуальним внаслідок різкого зростання венеричних захворювань та кількості ВІЛ-інфікованих осіб, епідемії туберкульозу та інших хвороб.

Втім, орган реєстрації актів цивільного стану не має права примушувати наречених до проходження медичного обстеження, тобто не може відкласти реєстрацію шлюбу до проведення відповідних дій. Отже, питання про те, проходити чи не проходити таке обстеження, є справою самих наречених.

Дослідженням питань, пов'язаних з застосування законодавства про визнання шлюбу недійсним через невиконання нареченими обов'язку повідомлення один одного про стан свого здоров'я присвячені праці таких науковців та вчених як Резникова В. В., Ємельянов С. Л., Євко В. Ю., Молдован О. В. та інші.

Слід зазначити, що результати медичного обстеження осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу є лікарською таємницею. З цієї точки зору, сукупність відомостей про пацієнта, отриманих медичними працівниками у зв'язку з наданням йому медичних послуг, розголошення яких може заподіяти шкоду пацієнтові або його близьким тягне юридичну відповідальність.

Тож заборонено без письмової згоди хворого надання лікарем інформації про первинний та заключний діагноз особи й код захворювання згідно з Міжнародною класифікацією хвороб (МКХ-10) [3, с. 54].

Взагалі, держава забезпечує створення умов для медичного обстеження наречених. Результати ж такого обстеження є лікарською таємницею й повідомляються лише нареченим. В цьому випадку варто згадати про ч.5 ст. 30 СКУ, де зазначається, що випадок приховування відомостей про стан здоров'я одним з наречених, наслідком чого може стати (стало) порушення фізичного або психічного здоров'я іншого нареченого чи їхніх нащадків є підставою для визнання шлюбу недійсним. Як зазначає Резнікова В. В., непоінформованість одного з наречених про наявність у другої особи тяжких захворювань (наприклад, таких як: ВІЛ-інфекція, туберкульоз тощо), може призвести до непоправних наслідків. Тому, незважаючи на те, що результати медичного обстеження є таємницею, вони мають повідомлятися особам, які подали заяву про реєстрацію шлюбу [2, с. 20].

Рецензуючи вищезазначене, можна сказати, що результати медичного обстеження мають повідомлятися нареченим незалежно від наявності згоди тієї з осіб, що страждає на ту чи іншу хворобу.

Аналізуючи сімейне законодавство України, стає очевидно, що дане питання не достатньо врегульоване на законодавчому рівні і потребує подальшого вдосконалення вченими. На прикладах судових справ, викладених у Єдиному державному реєстрі судових рішень [5], можна побачити недоліки питання щодо визнання шлюбу недійсним, які відображаються в ст. 30 та ст. 41 СКУ.

Якщо законодавчо закріпити обов'язковість медичного обстеження осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу та поінформованості один одного про стан їх здоров'я, то можна уникнути подальших негараздів з цього питання. Таке обстеження має проводитися безоплатно і тільки в державних або муніципальних закладах охорони здоров'я.

Таким чином, відповідно до ч. 5 ст. 30 СКУ підставою для визнання шлюбу недійсним може бути приховування відомостей про стан здоров'я одним з наречених, наслідком чого може стати (стало) порушення фізичного або психічного здоров'я іншого нареченого чи їхніх нащадків. У свою чергу в п. 3ч. 1 ст. 41 СКУ визначено, що шлюб може бути визнаний недійсним за рішенням суду, якщо він був зареєстрований з особою, яка приховала свою тяжку хворобу або хворобу, небезпечну для другого з подружжя і (або) їхніх нащадків[4, с. 68]. Проте, законодавець неврахував, що положення ч. 5 ст. 30 СКУ має співпадати з положеннями п. 3 ч. 1ст. 41 СКУ. Тож доходимо висновку, що шлюб може бути визнаний недійсним за положеннями, передбаченими саме ч. 5 ст. 30 СКУ. Таким чином, зміст ч. 5 ст. 30 та п. 3 ч. 1 ст. 41 СКУ потребує узгодження і з огляду на шлюбний статус осіб, які зобов'язані надати один одному відомості про стан свого здоров'я.

Також в цьому випадку можна опертися на думку М. К. Топольницького, який зазначає, що невинна особа має право вимагати від винного відшкодування збитків, яких вона зазнала у зв'язку із недійсністю шлюбу [6, с.107].

Можна запропонувати запровадження в майбутньому додаткової правової санкції відшкодування того, хто приховав стан свого здоров'я завдані матеріальні та моральні збитки. СКУ не передбачає обов'язку відшкодування збитків, однак для його виникнення немає вагомих заперечень.

Проаналізувавши сімейне законодавство України, можна висловити думку, що сьогодні моральна шкода могла б відшкодовуватися відповідно до принципу верховенства права (ст. 8 Конституції України) та принципу справедливості (ст. 7 СКУ).

Використані матеріали:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III // ВВРУ. – 2002. - № 21 – 22 – Ст. 135.
2. Резникова В. В. Здійснення права фізичної особи на інформацію про стан здоров'я у цивільному та сімейному законодавстві України // Економіка. Фінанси. Право. – 2004. – № 7. – С. 19–23.
3. Ємельянов С. Л. Проблемні аспекти організаційно-правового захисту лікарської таємниці в Україні // Інформаційна безпека. – 2012. - №2 (8). - С. 49-54.
4. Євко В. Ю., Молдован О. В. Проблеми виконання наріченими обов'язку повідомити один одного про стан свого здоров'я // Право та управління. -2011. - №3. - С. 66-73.
5. Рішення Центрально-Міського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 09 жовтня 2012 року Єдиного державного реєстру судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: about:blank.
6. Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник для студ. вищ. навч. закл. / – К. :Правова єдність : Центр учбової літератури, 2009. – 500 с.
7. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 12.04.2012 р.: (Офіц. текст). – К.: Паливода А. В., 2012. – 56с.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: РІВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Короєд Сергій Олександрович

кандидат юридичних наук, заступник начальника науково-дослідної частини Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (м. Київ)

Відповідно до ст. 1 ЦПК завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Якість і стан виконання цього завдання визначає рівень ефективності цивільного судочинства. При цьому ми враховуємо, що ЦПК регулює процесуальну діяльність не лише суду, а й інших учасників процесу, а вказане завдання цивільного судочинства адресовано в першу чергу до суду.

Ми беремо за основу позицію А.В. Цихоцького, який розглядає теорію ефективності як систему узагальненого знання про результативність цивільного судочинства [1]. Як відомо, цивільне судочинство в цілому, як врегульована ЦПК процесуальна діяльність суду та інших учасників, охоплюється поняттям "цивільний процес". Цим же поняттям охоплюється й правосуддя в конкретній цивільній справі. Крім того, поняттям "процес" також позначається врегульований нормами цивільного процесуального права порядок розгляду і вирішення цивільних справ.

Викладене вище дає нам підстави виокремити декілька рівнів дослідження ефективності цивільного судочинства.

По-перше, це дослідження ефективності цивільного судочинства в цілому з огляду на цивільну процесуальну форму. Зазначений рівень дослідження ефективності стосується будь-якої цивільної справи, що розглядається в порядку цивільного судочинства відповідно до встановленого ЦПК процесуального регламенту. Підрівнем дослідження ефективності цивільного судочинства в цілому буде дослідження ефективності цивільного процесуального регулювання, тобто якості стану виконання цивільним процесуальним законодавством того завдання, яке закладав законодавець при прийнятті ЦПК. Про стан ефективності в цьому випадку буде свідчити судова статистика про кількість скасованих судових рішень та несвоєчасно розглянутих справ всіма судами держави.

Іншим рівнем дослідження виступатиме ефективність правосуддя в конкретній цивільній справі. Ефективність правосуддя в конкретній справі може оцінюватися: з позиції суду, який розглянув справу; сторін, які

брали в ній участь; суспільства, держави. Крім того, на прикладі розгляду конкретних цивільних справ можна побачити недоліки цивільного процесуального регулювання та сформулювати пропозиції, які підвищать ефективність цивільного судочинства в цілому. Але дослідження ефективності цивільного процесуального регулювання на цьому рівні виключається.

В межах зазначених двох рівнів дослідження ефективності цивільного судочинства можливо проведення дослідження ефективності реалізації завдання і мети цивільного судочинства. Тобто, дослідження якості стану своєчасного і правильного розгляду і вирішення як всіх цивільних справ в державі в межах єдиної цивільної процесуальної форми, так й якості стану своєчасного і правильного розгляду і вирішення конкретної цивільної справи. А також дослідження ефективності судового захисту порушених прав як в межах єдиної цивільної процесуальної форми, так й з огляду на конкретні цивільні справи.

Самостійним рівнем дослідження ефективності цивільного судочинства можна виділити дослідження з точки зору суб'єкта розумової діяльності – людини: нормативна ефективність – означає ефективність правового регулювання; теоретична ефективність – означає науково обґрунтоване уявлення про якість реалізації завдань, які стоять перед цивільним судочинством; бажана ефективність – впливає із теоретичної та характеризує прагнення людей до ефективного правосуддя; дійсна ефективність – відображає реальний стан здійснення правосуддя в цивільних справах в державі.

Крім того, з огляду на інстанційні функції суду [2], ефективність цивільного судочинства може досліджуватись на рівні реалізації судом функції розгляду справи по суті, на рівні реалізації судом контрольних функцій щодо перегляду судового рішення та на рівні застосування заходів цивільно-процесуальної відповідальності.

Дослідження ефективності на вищезазначених рівнях має відбуватися послідовно: від дослідження ефективності при здійсненні правосуддя в конкретній справі до дослідження ефективності цивільного судочинства в цілому, адже саме від визначення стану результативності розгляду і вирішення конкретних цивільних справ залежить з'ясування результативності судової цивільної процесуальної діяльності та її наслідків в цілому.

Література:

1. Цихоцкий А. В. Теоретические проблемы эффективности правосудия по гражданским делам: Дис... д-ра юрид наук / А. В. Цихоцкий. – Новосибирск, 1998. – С. 191.

2. Гусаров К. В. Інстанційний перегляд судових рішень у цивільному судочинстві : автореферат дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / К. В. Гусаров ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х., 2011. – 40 с.

**ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ
ШАХРАЙСТВ, ВЧИНЕНИХ ПІД ВИГЛЯДОМ РЕЛІГІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Аванесян Анна Олександрівна

*здобувач кафедри криміналістики Донецького юридичного інституту
МВС України*

У кримінальному провадженні про шахрайство, вчинене під виглядом релігійної діяльності початкові слідчі (розшукові) дії, порядок їх проведення залежать від того, чи вдалося на момент початку досудового розслідування затримати шахрая. У більшості випадків на цей момент буває невідомо, хто вчинив таке шахрайство. Для успішного розкриття й розслідування шахрайства, вчиненого під виглядом релігійної діяльності необхідний тісний контакт слідчого із працівниками міліції, що проводять оперативно-розшукові заходи.

Якщо на початок досудового розслідування запідозрений не встановлений, то зазвичай доцільно: допитати потерпілого або осіб, відповідальних за цінності, які одержав шахрай; оглянути місце події й речові докази; виявити свідків, очевидців і допитати їх; затримати й допитати запідозреного; обшукати його місце проживання й праці.

Допит потерпілого, а також осіб, у чийому веденні перебували отримані шахраєм цінності, проводиться з метою з'ясування питань, пов'язаних із встановленням винного, його прикмет, переліку речей або цінностей, переданих правопорушнику, очевидців кримінального діяння, способу шахрайства й т.ін. Правопорушники часто використовують низинні спонукання потерпілих, які із цієї причини згодом можуть бути нещирими. Потерпілим варто роз'яснити важливість для кримінального провадження їх правдивих показань, інакше зловмисник може ще довго залишатися на волі та вчиняти кримінальні правопорушення. Якщо потерпілий добре запам'ятав зовнішність шахрая, то доцільно відтворити його зовнішність за допомогою фоторобота, скласти композиційний портрет.

Огляд місця події у кримінальних провадженнях про шахрайство, вчинене під виглядом релігійної діяльності має свої особливості. Місце події містить у собі, зазвичай ряд ділянок місцевості й приміщень: в одному місці шахрай знайомиться з потерпілим, в іншому – входить до нього в довіру, у третьому – одержує цінності, у четвертому – ховає їх. Залежно від обставин кримінального провадження вирішується питання,

які із цих місць варто оглядати. Під час огляду слідчий вивчає обстановку місця події, шукає сліди, що свідчать про обставини, що мають значення для провадження, а також сліди, по яких можна ідентифікувати правопорушника або одержати відомості про його особу. З цією метою шукають сліди рук правопорушників на предметах, до яких вони могли доторкатися (наприклад, предмети культу та ін.). Іноді шахраї залишають на місцях правопорушення гроші й речі як заставу, а також розписки. Ці об'єкти ретельно оглядаються й прилучаються до кримінального провадження як речові докази.

У випадку, якщо з обставин кримінального провадження видно, що під час вчинення правопорушення були очевидці, то їх потрібно встановити й докладно допитати. Розшук цієї категорії осіб доручається працівникам оперативного підрозділу. Допит очевидців здійснюється з метою з'ясування даних, що допомагають встановити правопорушника, а також обставин, що мають значення для розслідування правопорушення й викриття винного. Показання очевидців дозволяють одержати додаткові відомості, про які з певної причини не повідомив потерпілий, дають можливість перевірити інформацію, повідомлену потерпілим, а шляхом проведення допитів у формі очних ставок – викрити правопорушника. В ході допиту очевидців з'ясовуються в основному ті ж питання, що й під час допиту потерпілих.

Затримання запідозреного здійснюється в тому випадку, якщо правопорушник захоплений у момент вчинення шахрайства або відразу ж після його реалізації, якщо потерпілий, очевидці прямо вказують на нього як на особу, що вчинила шахрайство, якщо на шахраї, його одягу, при ньому або в його квартирі виявлені сліди кримінального правопорушення. Однак найчастіше підстави до затримання запідозреного виникають лише після проведення початкових слідчих (розшукових) дій.

Шахрай під час затримання може спробувати втекти, викинути або знищити компрометуючі його об'єкти (предмети культу, гроші отримані від потерпілого, і т.ін.). Тому потрібно бути завжди напоготові й уважно спостерігати за затримуваним, якщо він щось викинув, на це потрібно звернути увагу потерпілого, понять, очевидців, обережно підняти предмет і в протоколі затримання або особистого обшуку відзначити дану обставину. Якщо на цьому предметі залишилися сліди рук шахрая, то їх варто зафіксувати.

Особливо ретельно варто готуватися до затримання групи шахраїв на місці правопорушення. Напередодні ретельно розробляється детальний план, щоб затримати усіх членів групи одночасно й ізолювати їх один від одного. Якщо члени кримінального угруповання встановлені в результаті слідчих (розшукових) дій, то їх затримують у різних місцях у той самий час, щоб вони не знали, що всі співучасники встановлені й затримані.

Відразу ж після затримання варто провести особистий обшук з метою виявлення знарядь правопорушення. Вилучаються також різні документи, записні книжки, гроші, проїзні білети тощо.

Перед проведенням обшуку слідчий повинен усвідомити спосіб шахрайства. Це полегшує проведення обшуку, робить його більш цілеспрямованим. У протоколі обшуку варто описати одяг затриманого й коштовні речі, які носяться ним постійно (кільця, годинники, кулони, браслети), тому що не виключено, що ці предмети також набуті шахрайським шляхом або були атрибутами релігійного культу. Після особистого обшуку вживаються заходи спрямовані на встановлення особи затриманого, місця його проживання. Якщо правопорушник має його або є відомості, що після вчинення кримінальних дій він проживав у когось на квартирі, там варто провести обшук з метою виявлення знарядь правопорушення, незаконно придбаних цінностей і інших об'єктів, що мають значення для розслідування. Якщо є підстави припускати, що об'єкти, які цікавлять слідство, можуть перебувати за місцем роботи, то обшук проводиться й там.

До допиту затриманого потрібно ретельно готуватися. Варто з'ясувати обставини шахрайства, довідатися, чи були ним вчинені інші факти шахрайства, як була обрана жертва, з'ясувати спосіб шахрайства, уточнити, яка підготовча робота була проведена правопорушником, які прийоми обману він відпрацьовував, які кошти підбирав, які підробляв документи, хто є співучасником, хто знав про вчинені правопорушення, скільки грошей або які речі отримані шахраєм від потерпілого, як було реалізоване майно, набуте кримінальним шляхом.

Шахраї, зазвичай досвідчені й виверткі, вони заздалегідь відпрацьовують не тільки спосіб шахрайства, але й свою лінію поведінки на слідстві. Ними використовуються різні виверти, насамперед посилення на алібі. Для перевірки їхньої вірогідності встановлюється характер занять затриманого безпосередньо перед моментом вчинення правопорушення, під час його реалізації й відразу ж після цього. Показання допитуваного ретельно фіксуються й перевіряються. При такому допиті запідозрений починає давати плутані показання. Йому вказують на протиріччя, подають докази, що спростовують алібі, і тим самим одержують правдиві показання. Якщо запідозрений зізнається в конкретному шахрайстві, то потрібно встановити, чи не вчинив він інших правопорушень.

Одночасно із проведенням слідчих (розшукових) дій здійснюються оперативно-розшукові заходи: проводиться орієнтування органів внутрішніх справ про прикмети шахраїв, способи шахрайства й розшукуваних предметів; використовуються оперативно-розшукові й криміналістичні обліки для встановлення правопорушників і розшукуваних речей, переслідуються правопорушники по гарячих слідах,

по залишеним ними документам; встановлюється спостереження за місцями найбільш імовірної появи правопорушників або збуту розшукуваних речей.

НАСТУПНИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО ПІД ВИГЛЯДОМ РЕЛІГІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Аванесян Анна Олександрівна

*здобувач кафедри криміналістики Донецького юридичного інституту
МВС України*

До числа наступних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про шахрайство, вчинене під виглядом релігійної діяльності відносяться: пред'явлення для впізнання (ст. 228, 229 КПК України), слідчий експеримент (ст. 240 КПК України), призначення судових експертиз (ст. 242 КПК України).

Пред'явлення особи для впізнання у кримінальних провадженнях цієї категорії одержало досить широке поширення. Варто мати на увазі, що в ході впізнання шахрай намагається впливати на того хто впізнає, залякати або шантажувати його. Ці дії варто рішуче припиняти, а особу, яка впізнає заздалегідь готувати психологічно, щоб вона не боялася подібних провокацій.

Під час впізнання потрібно враховувати, що шахраї, в ході вчинення правопорушень, іноді змінюють свою зовнішність: одягають окуляри, змінюють одяг, відпускають вуса й бороду. Тому особа, яка впізнає, повинна мати досить часу, щоб уважно розглянути осіб, пропонованих їй для впізнання.

Слідчий експеримент проводиться у тих випадках, коли потрібно перевірити можливість сприйняття за певних умов якихось конкретних обставин (наприклад, бачити, чути) або можливість щось зробити в конкретній обстановці. Особливого значення слідчий експеримент набуває тоді, коли виникає необхідність перевірити навички підозрюваного у виконанні певних дій. Проведення подібних слідчих експериментів бажано фіксувати за допомогою відеозапису.

У кримінальному провадженні про шахрайство, вчинене під виглядом релігійної діяльності частіше інших призначаються такі експертизи: дактилоскопічна, техніко-криміналістична експертиза документів, почеркознавча, трасологічна, хімічна.

За допомогою дактилоскопічної експертизи вдається встановити, чи була дана особа в певному місці й чи залишила свої сліди, або чи тримала

в руках знаряддя вчинення шахрайства – предмети культу, ювелірні вироби, гроші, речі.

Для досягнення кримінальної мети шахраї часто користуються фальшивими документами, за допомогою яких уводять в оману посадових осіб і інших громадян або в процесі обману пишуть фіктивні розписки і т.ін. Під час особистого обшуку й обшуку за місцем проживання й роботи шахрая часто вилучаються підроблені документи, записні книжки з адресами зв'язків. Все це підлягає експертному дослідженню. Для вирішення питань про те, чи не виконаний певний текст підозрюваним, яким способом підписаний документ, який був початковий зміст частково підробленого документа, проводиться почеркознавча або техніко-криміналістична експертиза документів. Трасологічна експертиза проводиться для встановлення тотожності слідів, встановлення цілого за частинами.

Крім криміналістичних експертиз у кримінальному провадженні про шахрайство, вчинене під виглядом релігійної діяльності можуть бути призначені й інші експертизи.

Під час розслідування таких кримінальних правопорушень проводяться й інші слідчі (розшукові) дії: допити свідків, що не є очевидцями вчиненого шахрайства, допити у вигляді очних ставок. Особливої специфіки вони не мають, однак варто мати на увазі, що підозрювані, зазвичай вивертаються, пропонують свої версії, заперечують вину. Тому до їх допиту варто ретельно готуватися, попередньо скласти план проведення цієї слідчої (розшукової) дії, готувати докази, продумувати послідовність питань.

МІСЦЕ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ЯК ОЗНАКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 250 КК УКРАЇНИ

Мельниченко Віктор Леонідович

здобувач кафедри кримінального права та процесу ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ

Місце вчинення злочину як ознака об'єктивної сторони складу злочину достатньо розроблена в кримінально-правовій літературі, тому ми на його понятті зупинятися не будемо. Разом з тим необхідно уточнити, що місце вчинення злочину визначається як територія, на якій було почато, закінчено злочин або настали злочинні наслідки [1, с. 165].

З метою з'ясування такої ознаки об'єктивної сторони цього складу злочину та враховуючи бланкетний характер диспозиції ст. 250 КК України звернемося до інших нормативних актів для встановлення цієї ознаки.

Аналіз нормативних актів стосовно з'ясування місця вчинення злочину, передбаченого ст. 250 КК України, свідчить наступне:

1) одні нормативні акти, наприклад, ст. 1 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» [2] та ст. 68 Водного кодексу України [3] формулюють визначення місця вчинення аналізованого складу злочину: «Рибогосподарський водний об'єкт (його частина) – водний об'єкт (його частина), що використовується для цілей рибного господарства» [2; 3];

2) другі нормативні акти, наприклад, ст. 26 Закону України «Про тваринний світ» [4] та Інструкція «Про порядок спеціального використання риби та інших водних живих ресурсів» [5] дають відповідно перелік рибогосподарських водних об'єктів: а) «Ст. 26. До рибогосподарських об'єктів належать усі поверхневі, територіальні і внутрішні морські води, які використовуються (можуть використовуватися) для промислового добування, вирощування чи розведення риби та інших об'єктів водного промислу або мають значення для природного відтворення їх запасів, а також мають значення для природного відтворення їх запасів, а також виключна (морська) економічна зона та акваторія у межах континентального шельфу України» [4]; б) «1.2. Рибогосподарські водні об'єкти – озера, річки, моря з лиманами та естуаріями, водосховища, ставки, а також окремі технологічні водойми, які використовуються для розведення, вирощування, відтворення та (або) вилову риби та інших водних живих ресурсів, де господарська діяльність усіх учасників водогосподарського комплексу усіх учасників обмежується в інтересах рибного господарства» [5];

3) треті нормативні акти, наприклад, п. 2.1 «Порядку здійснення любительського і спортивного рибальства» [6], «Про затвердження Правил любительського і спортивного рибальства та Інструкції про порядок обчислення та внесення платежів за спеціальне використання водних живих ресурсів при здійсненні любительського і спортивного рибальства» [7] та ст. 13 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» [2] дають визначення рибогосподарських об'єктів та їх, відповідно, класифікацію: а) «Ст. 2. ... рибогосподарські водойми – водні об'єкти, які можуть використовуватися для вирощування та лову (добування) водних живих ресурсів або мають значення для відтворення їх запасів; рибогосподарські водойми загального користування – водні об'єкти, на яких здійснюється любительське і спортивне рибальство на умовах

загального використання водних живих ресурсів без надання спеціального дозволу на їх використання та без закріплення цих водних об'єктів за окремими особами» [6]; б) «п. 2.1. ... рибогосподарські водойми – водні об'єкти, які використовуються чи можуть використовуватися для вирощування та лову (добування) водних живих ресурсів або мають значення для відтворення їх запасів;

рибогосподарські водойми загального користування – водні об'єкти, на яких здійснюється любительське і спортивне рибальство на умовах загального використання водних живих ресурсів без надання спеціального дозволу на їх використання та без закріплення цих водних об'єктів за окремими особами;

рибогосподарські водойми спеціального користування – водні об'єкти, на яких здійснюється любительське і спортивне рибальство на умовах надання спеціального дозволу на використання водних живих ресурсів та із закріпленням (або без такого) цих водних об'єктів за окремими особами ...» [7]; в) «Ст. 13. Рибогосподарські водні об'єкти (їх частини), які використовуються для цілей рибного господарства.

Рибогосподарські водні об'єкти (їх частини) поділяються на рибогосподарські водні об'єкти загальнодержавного та місцевого значення.

До рибогосподарських водних об'єктів загальнодержавного значення належать:

внутрішні морські води і територіальне море (з лиманами та естуаріями), виключна (морська) економічна зона України;

поверхневі води (озера, водосховища, річки, канали), що розташовані і використовуються на території більш як однієї області, а також їх протоки всіх видів.

До рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) місцевого значення належать водні об'єкти (озера, річки та їх протоки всіх порядків, водосховища), що розташовані і використовуються у межах однієї області та не належать до водних об'єктів загальнодержавного значення» [2].

Для наукового з'ясування та практичного застосування цієї ознаки при кваліфікації злочину, передбаченого ст. 250 КК України необхідно з кожного із досліджених нормативних актів взяти ті позитивні положення, які і дадуть нам повноту такої ознаки об'єктивної сторони цього складу злочину, як місце його вчинення. Так стосовно визначення рибогосподарських водних об'єктів, то має використовуватись термін «водний об'єкт», а не термін «водойми», оскільки він більш ширший. Крім того, на нашу думку, більш повне визначення рибогосподарських водних об'єктів можна запропонувати охопивши усі визначення та їх класифікації і види.

Висновки. Під рибогосподарськими водними об'єктами слід розуміти водні об'єкти (його частини) загальнодержавного та місцевого значення, водні об'єкти (його частини) загального та спеціального користування, які використовуються (можуть використовуватись) для розведення, вирощування, відтворення, лову (добування) риби та інших водних живих ресурсів, де водогосподарська діяльність обмежується в інтересах охорони рибних запасів або диких водних тварин та інших водних живих ресурсів.

Література:

1. Советское уголовное право. Часть общая. – М., 1977. – 365 с.
2. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів : Закон України від 8 липня 2011 р. № 3677-VV // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 17. – Ст. 155.
3. Водний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.
4. Про тваринний світ : Закон України від 13 грудня 2001 р. № 2894-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 14. – Ст. 97.
5. Про затвердження Інструкції про порядок спеціального використання риби та інших водних живих ресурсів : Наказ Міністерства аграрної політики України від 11.11.2005 р. № 623 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 49. – Ст. 3102.
6. Порядок здійснення любительського і спортивного рибальства : Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.1998 р. № 1126 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 29. – Код акту 5747/1998.
7. Про затвердження Правил любительського і спортивного рибальства та Інструкції про порядок обчислення та внесення платежів за спеціальне використання водних живих ресурсів при здійсненні любительського і спортивного рибальства : Наказ Державного комітету рибного господарства України від 15.02.1999 р. № 19 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 19. – Код акту 7473/1999.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Одерій Олексій Володимирович

*кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри криміналістики
Донецького юридичного інституту МВС України*

Встановлення способу злочину становить одне з важливих завдань доказування [1]. У певних випадках він має значення й для правильної кваліфікації злочинної дії (наприклад, ч. 2 ст. 248 КК України та ін.), але

завжди знання способу злочину надає можливість слідчому визначити напрям розслідування, побудувати оптимальні слідчі версії та ін.

При наявному різноманітті злочинів проти довкілля способи їх вчинення відрізняються однотиповістю, бо вони всі пов'язані з недотриманням вимог норм кримінального та природоохоронного законодавства [2]. На цьому підґрунті всі способи злочинів проти довкілля певні російські науковці умовно поділяють на декілька груп:

1. Злочини, пов'язані з порушенням правил: а) охорони навколишнього природного середовища під час проектування, розміщення, будівництва, експлуатації об'єктів; б) обігу екологічно небезпечних агентів чи токсинів; в) ветеринарних правил та правил, встановлених для боротьби з хворобами та шкідниками рослин; г) охорони та використання надр; д) встановлених для законного добування (вилову) водних біологічних ресурсів та полювання; є) охорони водних біологічних ресурсів; ж) встановлених для особливо охоронюваних природних територій та природних об'єктів.

2. Злочини, пов'язані з невиконанням положень екологічної експертизи, що передбачені відповідним законом [3].

3. Злочини, пов'язані із забрудненням вод, атмосфери, морського середовища, землі, що можуть спричинити отруєння чи псування даних компонентів навколишнього середовища.

4. Знищення: а) критичних місць перебування для організмів, що занесені до Червоної книги; б) лісових насаджень та інших насаджень.

5. Злочини, що пов'язані з пошкодженням лісових насаджень і не віднесених до них дерев, чагарників, ліан.

6. Незаконна рубка лісових насаджень, що пов'язана з обманом або відсутністю дозвільної документації [4].

Наведена класифікація способів заслуговує на увагу, проте вона чітко орієнтована на склади злочинів проти довкілля за КК РФ, і не кореспондується з розділом VIII «Злочини проти довкілля» КК України.

Ґрунтуючись на положеннях запропонованої нами криміналістичної класифікації [5], аналізі спеціальної літератури та емпіричних даних можна виділити наступні групи способів злочинів проти довкілля.

1. Способи, пов'язані із заволодінням або знищенням природних ресурсів: ст.ст. 239¹ КК «Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель»; 239² КК «Незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах»; 245 КК «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу»; 246 КК «Незаконна порубка лісу»; 248 КК «Незаконне полювання»; 249 «Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом»; 250 КК «Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів»; 252 КК

«Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду».

2. Злочини, пов'язані з негативним впливом на природне середовище, погіршенням його стану – ст.ст. 236 «Порушення правил екологічної безпеки»; 237 КК «Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення»; 241 КК «Забруднення атмосферного повітря»; 242 КК «Порушення правил охорони вод»; 243 КК «Забруднення моря»; 239 КК «Забруднення або псування земель», 240 КК «Порушення правил охорони або використання надр»; 247 КК «Порушення законодавства про захист рослин»; 253 КК «Проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля» [6]. Отже, негативний вплив на природне середовище, погіршення його стану має місце через:

3. Способи злочинів проти довкілля, що пов'язані з порушенням правил поводження з небезпечними речовинами, ветеринарних правил і т.п., а також з порушенням режиму охоронюваних природних об'єктів – ст.ст. 238 КК «Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення»; 244 КК «Порушення законодавства про континентальний шельф України»; 251 КК «Порушення ветеринарних правил»; 254 КК «Безгосподарське використання земель».

Література:

1. Карпов Н. С. О понятии способа совершения преступления / Н. С. Карпов, А. П. Мозоль, С. М. Завьялов // Проблемы противодействия преступности в современных условиях : м-алы междунар. научно-практ конф., 16-17 октября 2003 г. / Министерство образования и науки Российской Федерации ; Башкирский государственный университет; ред. кол. : З. Д. Еникеев (отв. ред.) и др. – Уфа : РИО БашГУ, 2003. – Ч. 1. – 280 с.
2. Підкреслимо, що поділ способів вчинення злочинів проти довкілля на групи може бути лише умовним, бо заволодіння, забруднення, псування, знищення певних екологічних об'єктів, зазвичай, відбувається внаслідок порушення певних екологічних правил.
3. Об экологической экспертизе : Федеральный закон от 23 ноября 1995 г. № 174-ФЗ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ecoguild.ru/docs/expertiselow.htm>
4. Петрухина О. А. Способы совершения экологических преступлений / О. А. Петрухина // Вестник криминалистики. – 2012. – № 4 (44). – С. 82-86.
5. Одерій О. В. Криміналістична класифікація злочинів проти довкілля : системно-структурний аналіз / О. В. Одерій // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2013. – № 1 (52). – С. 193-198.

6. На наш погляд, з метою забезпечення внутрішньої узгодженості норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за порушення правил екологічної безпеки, доцільно доповнити диспозицію ст. 236 КК України частиною першою, сформулювавши її у наступній редакції: «Порушення порядку проведення екологічної експертизи, правил екологічної безпеки під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів, якщо це створює небезпеку екологічного забруднення значних територій, або для здоров'я, життя людей» та одночасно декриміналізувати діяння, передбачене ст. 253 «Проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля» КК України.

ВИЗНАЧЕННЯ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ЗІБРАНИХ ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЮ ГРУПОЮ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Прокопик Іванна Олегівна
слухач магістратури

Сеньків Марія Стахівна
слухач магістратури

*Факультет з підготовки фахівців для підрозділів слідства Львівського
державного університету внутрішніх справ*

Огляд є слідчою дією, метою якої є виявлення та фіксація відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення (ч.1 ст. 237 Кримінально-процесуального кодексу України (далі КПК)). Вказана слідча дія дає можливість отримати уявлення про скоєне та дати йому першочергову правову кваліфікацію[1].

Відповідно до ч.1 ст. 223 КПК (вимоги до проведення слідчих дій) слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Тобто, у вказаній статі, законодавець фактично позбавляє права слідчого після виїзду ним у складі слідчо-оперативної групи (далі СОГ) на місце події проводити слідчу дію – огляд, так як відомості про кримінальне правопорушення ще не внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі ЄРДР), тобто кримінального провадження по вказаному повідомленні ще не існує. Але, у ч. 3 ст. 214 КПК (початок досудового розслідування) законодавець вказує, що у невідкладних випадках огляд місця події може бути

проведений до внесення відомостей до ЄРДР [2, с. 237], що здійснюється негайно після завершення огляду. А які саме випадки є невідкладними – не визначає, тобто поняття є оціночним. Але не в тому справа, законодавець дозволяє проводити огляд місця події (далі ОМП) без внесення відомостей до ЄРДР, але у вимогах до проведення слідчих дій не вказує нічого про можливість проведення останніх до поставлення ухвали слідчого судді, яку передбачив у ст. 250 КПК. Отже, якщо кримінальне правопорушення було вчинене у житлі чи іншому володінні особи – то огляд здійснюється згідно з правилами КПК, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи (ч.2 ст.237 КПК). А у ч.2 ст. 234 (обшук) чітко, без винятків, зазначено, що обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді. Так ч. 3 ст. 233 КПК вказує, що слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У даній статі зазначено, що вказані особи мають право увійти і нічого не сказано про можливість проведення там огляду. Далі, йдеться, що у такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій (проникнення) звернутися з клопотанням про проведення (а не вже проведеного) обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 234 КПК, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Далі зазначено, якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 КПК. Виникає питання, які докази могли бути отримані, якщо ст. 233 КПК вказує, що слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи, а не проводити в них огляд чи обшук. Ч. 6 ст. 9 КПК (законність) вказує, що у випадках, коли положення цього Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК [5, с. 41-46]. Спираючись на п. 6 ч. 1 ст. 7 КПК, а саме засаду недоторканість житла та іншого володіння особи (ст. 13 КПК) яка вказує, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків передбачених цим кодексом.

Отже, слідчому необхідно дотримуватись безглуздої процедури проведення огляду у житлі чи іншому володінні особи, а саме: виїхати на

місце події; отримати від осіб, які проживають у житлі інформацію про них, власників жила; отримати копії відповідних документів які підтверджують право власності та проживання у житлі (такі документи повинні додаватись до клопотання про огляд місця події). Тоді, слідчий повинен залишити працівників СОГ на місці події, для його охорони, а сам прибути до органу (підрозділу) внутрішніх справ, внести необхідні відомості до ЄРДР, отримати підтвердження начальника органу дізнання, дочекатись призначення процесуального прокурора, підготувати клопотання про проведення огляду місця події, погодити вказане клопотання з процесуальним прокурором, далі звернутися до суду та чекати його рішення. Така процедура займає надзвичайно багато часу. А зважаючи на той факт, що до чергової частини органу (підрозділу) внутрішніх справ, за день, надходить надзвичайно багато повідомлень про злочини та інші події, а СОГ лише дві (основна і дублююча) - це надзвичайно ускладнило можливість міліції виконувати свої безпосередні функції, а також ускладнилась процедура збереження та отримання доказів.

Слід зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 87 КПК недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Тому, якщо слідчим буде порушено вищезазначену процедуру – то відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 87 КПК, суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння: здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов.

КПК 1960 року передбачав можливість проведення огляду місця події до порушення кримінальної справи і у такому випадку достатньо було згоди власника чи особи, яка займала приміщення. А саме ч. 5, 6, 7 ст.190 КПК (ред. 1960 року) вказували, що у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, а також за письмовою згодою володільця огляд житла чи іншого володіння особи може бути проведено без постанови судді[3]. Для проведення у невідкладних випадках огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи, який здійснюється за її заявою або повідомленням про вчинений щодо неї злочин, а так само у разі відсутності цієї особи або неможливості отримати від неї згоду на проведення невідкладного огляду місця події, рішення суду не потребується [4, с. 231]. У випадках, передбачених частинами п'ятою і шостою цієї статті, слідчий в

протоколі огляду обов'язково зазначає причини, що обумовили проведення огляду без постанови судді, та протягом доби з моменту проведення цієї дії повідомляє про здійснений огляд житла чи іншого володіння особи та його наслідки прокурора, який здійснює нагляд за досудовим слідством.

Тому, доцільно було б ч. 2 ст. 237 КПК викласти у такій редакції: «Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи у випадках неможливості отримати згоди володільця на проведення огляду».

Або доповнити ч. 4 ст. 223 КПК таким змістом: «Проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години), чи проведення огляду місця події без наявності необхідної ухвали слідчого судді не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного. Далі прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після проведення огляду місця події звернутися з клопотанням про проведення огляду до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 234 цього Кодексу. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про огляд або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про огляд, встановлені внаслідок такого огляду докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 цього Кодексу».

Тепер розглянемо наступну проблему, пов'язану з проведенням ОМП. Відповідно до наказу МВС України N 700 від 14 серпня 2012 року «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень», слідчий керує діями членів СОГ та несе персональну відповідальність за якість проведення ОМП. Проте, ні цим наказом, ні КПК, чітко не визначено процедуру діяльності та повноважень працівників СОГ до початку досудового розслідування (до внесення відомостей до ЄРДР).

Ч. 1 ст. 41 КПК визначає, що оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Тобто, законодавець чітко визначає форму доручення слідчого, дії, які він може доручити, а також обов'язкову умову можливості подання такого доручення – існуюче кримінальне провадження. Таке положення цілком відповідає ст. 214 КПК, оскільки слідчі (розшукові) дії можуть проводитись лише після початку досудового розслідування, тобто внесення відомостей до ЄРДР. Але тоді виникає

запитання, як слідчий виїжджаючи на місце події, не володіючи достовірною інформацією про скоєне, ще не внісши відомостей до ЄРДР та не маючи конкретного номера кримінального провадження може письмово подати доручення оперативному працівнику на місці події, не зареєструвавши таке доручення у встановленому? Як слідчий, в такому випадку може бути керівником СОГ, коли не визначено механізму взаємодії під час виїзду на місце події, до моменту внесення відомостей до ЄРДР? Яким чином він може керувати цими особами, якщо у відповідності до КПК у такому випадку для оперативного працівника не існує правової підстави підкорятись усному розпорядженню слідчого? У такому разі можна розглянути загальні обов'язки працівника міліції у відповідності до ч.1 ст. 10 ЗУ «Про міліцію» Міліція відповідно до своїх завдань зобов'язана:

- 1) забезпечувати безпеку громадян і громадський порядок;
- 2) виявляти, запобігати і припиняти кримінальні правопорушення, вживати з цією метою оперативно-розшукових та профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством;

Також, у ч. 2 ст. 10 ЗУ «Про міліцію» вказано, що працівник міліції на території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу в разі звернення до нього громадян або службових осіб з заявою чи повідомленням про події, які загрожують особистій чи громадській безпеці, або у разі безпосереднього виявлення таких зобов'язаний вжити заходів до попередження і припинення правопорушень, рятування людей, подання допомоги особам, які її потребують, встановлення і затримання осіб, які вчинили правопорушення, охорони місця події і повідомити про це в найближчий підрозділ міліції[7]. З зазначеного випливає, що на працівників СОГ, як на працівників міліції, покладені ці обов'язки. КПК визначає порядок керівництва слідчого на місці події під час досудового розслідування кримінального провадження і жодним чином не визначає порядок такого керівництва до початку досудового розслідування – тому недоцільно говорити про слідчого як керівника при виїзді у такому випадку на місце події, оскільки кожен з працівників самостійний у своїй діяльності.

Отже, з огляду на наявний стан речей очевидним є необхідність внесення вище запропонованих змін до чинного Кримінально-процесуального кодексу України стосовно процедури проведення огляду місця події та на законодавчому рівні врегулювати порядок взаємодії працівників, котрі входять до складу слідчо-оперативної групи, до моменту початку судового розслідування.

Джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Кримінальний процес: підручник. / За аг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 544 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 28 груд. 1960 р. (кодекс втратив чинність на підставі кодексу № 4651-VI (4651-17) від 13.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.
4. Кримінальний процес України; навчальний посібник / Благута Р.І., Сергієнко О.О., Устюгова О.Є. – Л.: Бібльос, 2010. – 500 с.
5. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.
6. Наказ МВС України N 700 від 14 серпня 2012 року «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzaemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html>
7. Закон України «Про міліцію» від 20.12.1990 р. № 565-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/565-12>

ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО ШАХРАЙСТВО У СФЕРІ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ

Сітовська Любов Володимирівна

*старший викладач кафедри права Луцького інституту розвитку людини
Університету «Україна»*

Під час розслідування шахрайства у сфері іпотечного кредитування шляхом призначення експертизи документів фінансово-кредитних операцій досліджуються закономірності утворення та відображення інформації у банківському обліку і звітності за господарськими операціями.

Об'єктом дослідження експертизи документів фінансово-кредитних операцій є документи бухгалтерського, податкового обліку і звітності;

документи про економічну діяльність підприємств і організацій; документи фінансово-кредитних операцій.

Завданнями дослідження документів фінансово-кредитних операцій у кримінальних провадженнях про шахрайства у сфері іпотечного кредитування є встановлення: а) документальної обґрунтованості оформлення банківських операцій з відкриття рахунків, руху грошових коштів на рахунках; б) документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку операцій з видачі, використання та погашення іпотечних кредитів; в) документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку банків їх фінансово-господарської діяльності; г) відповідності вимогам чинних нормативно-правових актів відображення фінансово-господарських операцій банків з ведення обліку і подання звітності; д) документальної обґрунтованості відображення фінансово-господарських операцій щодо нарахування та сплати банками податків та їх відповідність даним обліку і звітності, чинному законодавству; є) кола осіб, на яких покладено обов'язок забезпечення дотримання вимог нормативно-правових актів з банківського обліку та контролю.

Під час розслідування шахрайств у сфері іпотечного кредитування шляхом призначення експертизи документів фінансово-кредитних операцій слідчі перед експертами можуть ставити такі питання:

– чи відповідає вимогам чинного законодавства документальне оформлення операцій (яким банком) з надання іпотечних кредитів, з повноти нарахування та сплати відсотків за користування такими кредитами (якому позичальнику)?

– чи відповідає перелік наданих документів банку для отримання іпотечних кредитних коштів за кредитною угодою чинному Положенню про кредитування?

– у якій сумі нанесені збитки банку в результаті необґрунтованої видачі, неповернення іпотечного кредиту за угодою (номер, дата)?

– чи відповідає вимогам чинних нормативних актів документальне оформлення операцій (яким банком) за надання іпотечних кредитів та повноти нарахування та сплати відсотків за користування такими кредитами (якому позичальнику, за якою угодою)?

– чи підтверджується бухгалтерськими та первинними документами нецільове використання іпотечних кредитних коштів за угодою (№, дата)?

– які допущено порушення вимог нормативних актів, що регулюють порядок видачі, погашення іпотечних кредитів, їх обліку та контролю, хто з посадових осіб зобов'язаний був забезпечити виконання встановлених правил?

– у відповідності до яких нормативних документів передбачено формування банком страхового резерву за рахунок валових витрат та формування загального резерву за рахунок прибутку?

– чи підтверджується документально дотримання банком (назва) відповідних нормативів відрахувань до страхового резерву?

Разом з постановою про призначення експертизи документів фінансово-кредитних операцій експертові слід надати документи бухгалтерського та податкового обліку, які містять відомості – вихідні дані для вирішення поставлених питань. Такими документами можуть бути: прибуткові та видаткові накладні, ордери, звіти матеріально відповідальних осіб, акти приймання виконаних робіт, трудові договори, розрахункові платіжні відомості, виписки банку, платіжні доручення та вимоги договору про матеріальну відповідальність, накопичувальні (оборотні) відомості, журнали-ордери, меморіальні ордери за балансовими рахунками, головні книги, баланси й інші первинні та зведені документи бухгалтерського та податкового обліку і звітності.

Якщо ведення бухгалтерського обліку здійснювалося в електронно-обчислювальному вигляді, експертові надаються документи на машинних носіях (роздруківки реєстрів бухгалтерського обліку) обов'язково завірені в установленому порядку.

Якщо експертизи документів фінансово-кредитних операцій призначається з метою перевірки висновків документальної ревізії у постанові про призначення такої експертизи слід зазначити, які саме висновки і з яких причин викликають сумнів (суперечать іншим зібраним у кримінальному провадженні доказам, оспорується зацікавленими особами, непереконливо обґрунтовано ревізорами та ін.)

Якщо слідчий зазнає труднощів у визначенні документів, які необхідно направити на експертизу документів фінансово-кредитних операцій, йому слід звернутися за консультацією до спеціаліста. Документи, що направляються експерту мають бути систематизованими в хронологічному порядку (за епізодами діяння, періодами тощо), підшитими, прошнурованими та пронумерованими.

ДОПИТИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО ШАХРАЙСТВО У СФЕРІ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ

Сітовська Любов Володимирівна

*старший викладач кафедри права Луцького інституту розвитку людини
Університету «Україна»*

Коло осіб, що підлягають допиту у кримінальних провадженнях про шахрайства у сфері іпотечного кредитування, визначається слідчим

виходячи з обставин провадження й способу правопорушення. Під час допиту свідків, а також підозрюваних доцільно використовувати наявні в матеріалах кримінального провадження бухгалтерські й інші документи, що дозволить одержати більш докладні й конкретні показання, а також уникнути повторних допитів.

Перелік питань, що підлягають з'ясуванню у ході допитів, визначається залежно від того, чи мали місце: а) одержання іпотечного кредиту шляхом надання свідомо неправдивих відомостей про фінансовий стан особи, яка отримувала такий кредит; б) одержання пільгових умов кредитування аналогічним шляхом; в) незаконне одержання цільового кредиту; г) використання цільового кредиту не по прямому призначенню.

Як свідків допитують працівники організації, що видала кредит (голова банку, члени кредитного комітету, працівники служби безпеки). У ході їх допиту варто встановити: відомчі акти, що передбачають порядок і умови видачі іпотечного кредиту; стан кредитоспроможності клієнта на момент одержання такого кредиту по документах, наданих ним у банк; результати перевірки платоспроможності позичальника (якщо така проводилася); наявність підстав для видачі пільгового кредиту; причини допущених порушень під час видачі іпотечного кредиту; коли й ким встановлені незаконність одержання такого кредиту, його використання не по прямому призначенню, які вжиті заходи і їхні результати.

Під час розслідування незаконного одержанням цільового кредиту і його використання не відповідно до цільової програми, виникає необхідність у допиті в якості свідків посадових осіб, що відають розподілом коштів і контролюють їх використання. В ході їх допиту потрібно приділяти увагу: нормативно-правовій базі й дотриманню регламенту розподілу кредитних коштів; здійсненню контролю за їх використанням; цілям, на які виділені й фактично використані кошти; обґрунтованості нецільових платежів; місцезнаходженню невитраченої частини виділених коштів; виявленню осіб, відповідальних за незаконне одержання й нецільове використання коштів та іншим обставинам.

В ході допитів в якості свідків представників банку (голови або заступника, керівників структурних підрозділів, членів кредитного комітету, технічного персоналу) підлягають з'ясуванню такі питання:

- займана посада, коло функціональних обов'язків, ставлення до кредитних операцій банку взагалі та конкретної кредитної операції;
- який порядок укладання іпотечних кредитних договорів опрацьований у банку;
- хто конкретно з керівників банку приймає рішення про надання іпотечного кредиту;

- хто перевіряє достовірність наданих документів та їх відповідність чинним нормам з питань іпотечного кредитування;
- які відхилення від загальноприйнятого порядку були допущені (та з яких причин) під час укладення конкретних договорів, по яким іпотечні кредити не повернуті;
- хто і коли звертався від імені позичальника із заявкою про надання іпотечного кредиту;
- характер попередніх стосунків банку із позичальником, історія попереднього кредитування, наявність особистих стосунків позичальника з працівниками банку;
- коли та які документи були подані позичальником для одержання іпотечного кредиту та оцінки кредитоспроможності;
- хто конкретно надавав ці документи та представляв інтереси позичальника під час попередньої співбесіди, складання іпотечного кредитного договору, вирішення інших питань кредитування;
- де знаходяться ці документи і хто має право доступу до них;
- хто безпосередньо працював з пакетом документів та здійснював оцінку кредитоспроможності позичальника;
- яким чином здійснювалася перевірка відомостей, наданих позичальником, зокрема тих, що відображають організаційно-правовий статус підприємства, стан господарської та фінансової діяльності, наявність забезпечення;
- чи змінились би умови та порядок іпотечного кредитування (надання кредиту взагалі, розмір позики, відсоток за позику, якість та кількість забезпечення позики) за умов, якби позичальник надав правильні відомості;
- яким був порядок прийняття рішення про надання іпотечного кредиту, які особливості підписання кредитного договору, хто фактично був присутнім при цьому, які складались документи;
- ким та яким чином здійснювалось перерахування кредитних коштів, які при цьому складались документи;
- динаміка та особливості здійснення кредитних стосунків із позичальником після підписання кредитного договору;
- яким чином банк контролював цільовий характер витрачання позичальником кредитних коштів, хто безпосередньо цим займався, які документи складав;
- яким чином банк контролював своєчасне повернення кредитних коштів, характер та джерела відомостей про неплатоспроможність позичальника, ким, коли та які заходи вживались для повернення іпотечного кредиту;
- загальна сума заборгованості за неповернутим кредитом, включаючи недоотримані процентні виплати.

Першорядне значення має допит особи, що вчинила кримінальне правопорушення. До моменту його проведення необхідно зібрати якнайбільше доказів, ретельно вивчити особу допитуваного, виробити тактику проведення допиту. Під час підготовки варто врахувати й той факт, що підозрювані по даній категорії кримінальних проваджень можуть мати високий рівень освіти, мати глибокі знання в галузі економіки і юриспруденції. Спочатку варто з'ясувати усі обставини, відомі підозрюваному, зафіксувати, проаналізувати їх, зіставити з іншими даними, наявними в матеріалах кримінального провадження, після чого подати докази для викриття у вчиненні правопорушення. У деяких випадках під час допиту підозрюваних доцільно використовувати звуко- і відеозапис, запрошувати до участі в допиті спеціаліста.

У ході допиту підозрюваного необхідно зупинитися на питаннях, які з'ясовувалися в ході допиту керівників банківської установи (її структурних підрозділів), персоналу, а також встановити: обставини кредитування й підготовки документів; мету витрати іпотечних кредитних коштів; чи здійснювалося їх переведення в готівку і з якої причини; договори укладені з метою одержання іпотечного кредиту, їх виконання; хто складав і підписував платіжні доручення й видаткові касові ордери по використанню іпотечного кредиту; обставини виплати відсотків за кредитним договором; можливість одержання іпотечного кредиту без підроблення документів; наміри щодо повернення отриманих коштів.

Залежно від сформованої ситуації, способу правопорушення в ході слідства може виникнути необхідність у допиті інших осіб, наприклад, працівників податкової інспекції, служби безпеки банку та ін.

МЕТОД МИСЛЕННОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПОДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Старушкевич Анатолій Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Луцького
інституту розвитку людини Університету «Україна»

Моделювання є методом дослідження об'єктів пізнання на їх моделях. Цей метод набуває виняткового значення тоді, коли об'єкт вивчення недоступний для безпосереднього сприйняття. У цих випадках дослідник створює модель досліджуваного об'єкта й використовує її, з метою одержання нових знань про цей об'єкт, при цьому вивчається не сам оригінал, а модель цього об'єкта. Вивчення моделі дає нову інформацію про оригінал і дозволяє пізнати його.

Цей метод є особливою формою опосередкування. Перебуваючи між суб'єктом і об'єктом пізнання, модель заміщає оригінал, стає об'єктом вивчення й одночасно є засобом пізнання (Штофф В. А., 1966 р.).

В якості інструменту пізнання модель повинна відповідати таким вимогам: 1) між моделлю й оригіналом існують відносини подібності, форма якої явно виражена й точно зафіксована; 2) модель у процесі наукового пізнання заміщає досліджуваний об'єкт; 3) вивчення моделі дозволяє одержати інформацію (відомості) про оригінал.

Уявне моделювання тісно пов'язане з мисленням, тобто здатністю людини зв'язувати образи, уявлення, поняття, визначати можливості їх зміни й застосування. Метод побудови абстрактних ідеалізованих моделей і їх наступної конкретизації дозволяє пізнавати об'єкт у всьому його різноманітті і є способом теоретичного мислення взагалі (Штофф В. А., 1966 р.).

В ході мислення людина розглядає предмети, які її цікавлять, у зв'язках, які не дані їй в безпосередньому сприйнятті. У такому розумінні мислення є особливого роду реконструкцією форм функціонування або зміни предмета. За допомогою мислення людина може здійснювати особливого роду перетворення об'єктів, не здійснюючи в них реальних змін і не роблячи реальних дій з ними. Саме за допомогою мислення людина одержує знання про об'єкт, що їй недоступний у чуттєвому пізнанні. У свою чергу знання розглядається насамперед як результат пізнавального процесу, його підсумок і уявляється через символи, образи, судження, поняття, теорії.

Криміналістичну модель характеризують такі ознаки: 1) модель відтворює об'єкти, досліджувані в сфері кримінального судочинства; 2) конструюється для збирання орієнтовних доказів і відомостей, необхідних для керування процесом розслідування; 3) модель перебуває в певній об'єктивній відповідності з оригіналом і здатна в процесі пізнання тимчасово заміщати його; 4) вивчення моделі дозволяє одержати нову інформацію про оригінал, його відображення і інші відомості, необхідні для виконання завдань кримінального судочинства, організації й керування професійної діяльності осіб, які здійснюють розслідування (Лузгін І. М., 1981 р.).

Криміналістичне моделювання є специфічним методом дослідження криміналістичних об'єктів з метою їх пізнання й керування професійною діяльністю учасників кримінального процесу шляхом побудови й використання моделей цих об'єктів.

Моделювання як метод пізнання у криміналістиці набуває особливого значення, оскільки пізнання обставин події завжди припускає дослідження подій, що мали місце в минулому й недоступних безпосередньому сприйняттю суб'єктом пізнання. Матеріальне

моделювання досить докладно розроблене в криміналістиці, а питання уявного (ідеального) моделювання ще чекають своїх дослідників.

Процес побудови моделі включає такі операції: вибір компонентів моделі; створення «кістяка» моделі; деталізація моделі; створення уявного образу (картини, панорами) оригіналу; фіксація моделі (Густов Г. А., 1980 р., Лузгін І. М., 1981 р.).

Будуючи модель, щоб уникнути помилки, завжди слід мати на увазі відоме філософське положення про те, що залежно від умов, один і той же зміст може розвиватися в різних формах. Стосовно криміналістичного моделювання це значить, що з того самого набору компонентів, блоків, деталей може бути побудовано декілька різних за формою моделей або, інакше кажучи, одній і тій же версії може відповідати декілька однакових за змістом, але різних за формою моделей. Із цього слід зробити висновок: перевіряючи версію за допомогою моделювання, варто побудувати не одну, а всі можливі моделі, що відповідають даній версії, даним умовам, виконання цього правила дозволить забезпечити об'єктивність і повноту дослідження.

Вибір компонентів моделі розпочинається з уявного розчленовування досліджуваного об'єкта на його елементи. Будь-який досліджуваний об'єкт, будь то подія, предмет, ситуація, складається з інших об'єктів (частин), які називаються елементами об'єкта. Роль цих елементів для криміналістичного пізнання неоднакова: одні – істотні, інші – несуттєві, нейтральні. Беручи до уваги мету криміналістичного пізнання, можна сказати, що істотний той елемент, вивчення якого дає інформацію для виконання завдань правосуддя або організації розслідування кримінального правопорушення. Такі елементи – носії інформації частіше зустрічаються серед системоутворюючих елементів (тобто таких елементів, без яких цілий об'єкт, що цікавить слідчого, існувати не може) і серед активних елементів (тобто таких, які, хоча й не є системоутворюючими, але впливають на інші елементи або самі піддаються впливу з їх боку, впливають на розвиток слідоутворення). Важливо виділити й перенести в модель елементи істотні й абстрагуватися від несуттєвих, нейтральних (Корсаков К. А, 2004 р.).

Склад компонентів моделі визначає сам суб'єкт пошукової діяльності залежно від того, які елементи об'єкта, на його думку, істотні для виконуваного ним практичного завдання, тому модель у названому розумінні завжди індивідуальна й суб'єктивна, є відомим спрощенням дійсності, може відповідати оригіналу або не відповідати йому. Компоненти моделі, що відповідають оригіналу, допомагають одержати позитивну інформацію, тобто знання того, яким був або є оригінал. Компоненти, що не відповідають оригіналу, дають негативну інформацію, тобто знання того, якими якостями не володіє оригінал, яким він не є. Це

не виключає можливість існування типових компонентів моделі того або іншого об'єкта, що значно полегшує конструювання. Так, типовими компонентами моделі кримінального правопорушення є такі структурні елементи, як об'єкт замаху, суб'єкт кримінального правопорушення, поведінка винного, місце вчинення правопорушення, час його вчинення, факти – наслідки вчиненого, психічне відношення винного до дій і наслідків, ступінь суспільної небезпеки вчиненого.

Створивши «каркас» моделі, його варто деталізувати. Деталізація моделі здійснюється шляхом постановки конкретизуючих питань, і пошуку відповіді на ці питання. Конкретизуючі питання індивідуальні для кожної моделі. Разом з тим вони можуть бути й типовими. Так, типовими питаннями, які конкретизують модель події кримінального правопорушення проти особи, є наступні: коли, з ким, навіщо, звідки, на чому, як прибув (проникнув) винний (потерпілий) на місце події; у якому положенні перебував потерпілий (винний) в момент нападу; чим нанесені ушкодження; скільки зроблено ударів і т.ін. Відповіді на ці питання можна одержати використовуючи програмно-цільовий метод, комплексний підхід, факторний аналіз і інші методи, свого часу детально розроблені Г. А. Густовим та іншими дослідниками. Процес створення моделей, і вони самі, можуть фіксуватися різними способами: у вигляді схем, малюнків, опису й т.ін.

Свої функції модель може виконати якщо вона належно вивчена. Недооцінка цієї обставини не тільки знижує ефективність моделювання, але найчастіше зводить нанівець усі зусилля, витрачені на побудову моделі.

Вивчити уявну криміналістичну модель – означає тримаючи у думці або маючи перед собою яким-небудь чином зафіксовану модель, піддати її логічному аналізу по відповідній програмі й вивести судження про факти, виявлення яких дозволяє ухвалити правильні процесуальні криміналістичні рішення у кримінальному провадженні, й у підсумку одержати достовірні знання про оригінал. Аналіз виведених суджень є основною операцією розглянутої стадії криміналістичного моделювання.

Перевірити уявну криміналістичну модель практикою – значить з'ясувати, чи є в реальності ті факти, судження про які були зроблені в процесі вивчення моделі, оцінити отримані результати й зробити висновок про вірогідність моделі. На підставі висновку про істинність моделі й доказів, отриманих у процесі перевірки, приймаються подальші криміналістичні й процесуальні рішення.

Практично перевірка криміналістичної моделі включає такі операції: 1) визначення обставин, що підлягають з'ясуванню для перевірки вірогідності моделі; 2) перевірка наявності (відсутності) у первинній інформації відомостей про обставини, що підлягають з'ясуванню;

3) визначення заходів для пошуку відсутньої інформації; 4) організація й виконання намічених заходів; 5) оцінка результатів перевірки моделі; 6) використання результатів перевірки криміналістичної моделі (Корсаков К. А, 2004 р.).

Висновок про невідповідність моделі досліджуваній події дійсності дає достовірні знання про те, що подія відбувалася інакше, ніж відображена в моделі, отже, вона ще не пізнана. Отримані знання в цьому випадку використовуються для ухвалення рішень про подальше пізнання події, зокрема для вибору стратегії й тактики розслідування, організації взаємодії з оперативними підрозділами, громадськістю, фахівцями, для вирішення питань про те, що слід з'ясовувати, які заходи варто здійснити надалі у кримінальному провадженні. З цією метою модель перетворюється, вивчається й перевіряється, а отримані в результаті цього нові знання використовуються для ухвалення наступних рішень. І так відбувається доти, поки модель не стане однозначною системою достовірних знань про об'єкт.

Як зазначав Г. А. Густов, процес мисленого моделювання може носити циклічний характер, і протікає він до тих пір, поки модель не стане єдиною однозначною системою достовірного знання про досліджуваний об'єкт (подію кримінального правопорушення) (Густов Г. А., 1980 р.).

На підставі викладеного можна зробити висновок про те, що мислене моделювання події кримінального правопорушення є ефективним і перспективним методом розслідування.

ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ МЕТОД РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

*Старушкевич Анатолій Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Луцького
інституту розвитку людини Університету «Україна»*

Завданнями програмно-цільового методу визначені – збирання, аналіз і синтез інформації, й на основі зроблених висновків ухвалення рішень по організації діяльності, а в підсумку – її організація й управління нею (Корсаков К. А, 2004 р.). Під програмно-цільовим методом розуміється науковий аналіз і організація діяльності для одержання нових знань за допомогою заздалегідь розроблених типових криміналістичних програм. Щоб скористатися програмно-цільовим методом необхідні ретельно розроблені типові програми, які є інструментом, що організує діяльність, а також технологія застосування програм у конкретному кримінальному провадженні.

Типова криміналістична програма – це система рекомендацій, що мають на меті надання працівникам правоохоронних органів допомоги в організації розслідування й одержання в справі нових знань, правильне й своєчасне виконання завдань досудового слідства. Програми, акумулюючи результати вивчення слідчої практики й криміналістичних досліджень, є джерелом інформації про типові завдання розслідування, методи, засоби, прийоми їх виконання, допомагають вірно оцінити наявну інформацію і ту яка надходить, знайти оптимальне рішення (Густов Г. А., 1993 р.).

Методологічною базою криміналістичних програм є закономірності кримінально-каранної діяльності й діяльності по розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень. Процес розроблення програм є фактично програмуванням такої діяльності.

За структурою програми поділяють на короткі й розгорнуті (Корсаков К. А, 2004 р.).

Коротка програма є системою логічно впорядкованих типових завдань, що рекомендуються для дослідження певного об'єкта. Вона є банком питань, робота з яким допомагає слідчому, прокуратору, оперативному працівнику визначити, що необхідно з'ясувати під час розслідування, здійснення нагляду за розслідуванням, вивченні конкретної обставини, виконанні певного завдання, проведенні слідчої (розшукової) дії й т.ін.

До цієї групи відносять (Густов Г. А., 1993 р.):

1) програми, у яких названі тільки основні типові завдання, що рекомендуються для досягнення мети програми (їх застосування допомагає: організувати аналіз вихідних матеріалів кримінального провадження; згрупувати, систематизувати, використовувати наявну інформацію; визначити основні завдання, стратегію діяльності; одержати нові вивідні знання й виявити приховану інформацію);

2) програми, у яких поряд з основними завданнями названі проміжні й окремі (такі програми допомагають вже на початку роботи у кримінальному провадженні побачити усі завдання розслідування, що значно полегшує організацію роботи й дозволяє здійснювати її одночасно в декількох напрямках, включаючи відразу значні сили слідчих, оперативних працівників, спеціалістів, експертів);

3) програми, у яких типові завдання (основні, проміжні, окремі) сформульовані стосовно певної слідчої ситуації (такі програми полегшують організацію роботи в конкретних умовах).

Розгорнуті програми – це логічно впорядковані системи типових завдань діяльності і їх типових рішень, що рекомендуються для дослідження певного об'єкта. Такі програми поряд з банком питань містять банк рішень. Робота з такими програмами допомагає слідчому,

прокурору, працівникові оперативного підрозділу визначити, що необхідно з'ясувати у кримінальному провадженні, які слідчі (розшукові) дії, заходи потрібно для цього виконати.

Розгорнуті програми поділяють на дві підгрупи: непрогностичні й прогностичні (Корсаков К. А, 2004 р.).

Непрогностичні програми будуються за схемою «типове завдання —» типові засоби виконання». У них перераховуються типові завдання й рекомендуються для їх виконання слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові і інші заходи, методи та прийоми. Такі програми можуть погоджуватися з певними ситуаціями, але в них не називаються можливі результати дій, не вказується, як діяти далі, виконавши той або інший рекомендований захід.

Розгорнуті непрогностичні програми дозволяють вже на початку розслідування побачити весь фронт майбутньої роботи у кримінальному провадженні, вибрати необхідні для виконання конкретних завдань дії, знайти оптимальну стратегію й тактику діяльності. У цьому полягає їх криміналістичне значення, але вони не відображають процес виконання завдання після виконання рекомендацій, що значно знижує їх роль в організації розслідування. Відзначений недолік компенсується розгорнутими прогностичними програмами.

У прогностичних програмах поряд з типовими завданнями й типовими рішеннями називаються можливі результати цих дій, вказуються напрями подальшої роботи з отриманими даними. По своїй структурі це найбільш складні програми. Вони будуються за схемою: типове завдання —» типові засоби, методи виконання —» можливі результати —» подальші дії слідчого.

Прогностичні програми полегшують оцінку, аналіз, систематизацію, правильне використання наявної у кримінальному провадженні інформації, та тих відомостей, які тільки надходять. Вони допомагають організувати діяльність не тільки на початковому, але й на наступних етапах, дозволяють подумки простежити, а в низці випадків і спрогнозувати можливі повороти процесу розслідування, судового розгляду.

Під час створення програм необхідно дотримувати низки принципів, у іншому випадку результатом буде або простий перелік питань, на які необхідно відповісти, або перелік дій, які потрібно виконати, у найкращому разі — комплекс завдань або дій або організаційно-тактичних заходів.

На відміну від суб'єктивного підходу, коли суб'єкт діяльності з розкриття та розслідування кримінального правопорушення у пошуку рішення опирається головним чином на здоровий глузд і особистий досвід, програмно-цільовий метод пропонує здійснювати аналітичну

діяльність на основі типової програми й послідовно розглядати усі відображені в ній обставини: відбирати наявні дані, оцінювати, робити висновки, висувати необхідні версії, визначати завдання, засоби, способи їх вирішення. Призначенням типових криміналістичних програм є забезпечення і цілеспрямована робота з інформацією й пошук відсутніх даних.

Аналіз починається з використання коротких типових програм, які визначають основні напрями відбору й перероблення наявної інформації. До розгорнутих програм рекомендується переходити з метою самоконтролю, у випадку виникнення труднощів зі збором інформації для достовірного висновку з питань короткої програми, або складності у визначенні проміжних завдань і виборі засобів їх виконання.

Типові програми містять тільки загальні завдання й не відображають індивідуальні, тому, використовуючи програмно-цільовий метод, аналізуючи інформацію, необхідно визначати індивідуальні для досліджуваної події завдання й шляхи їх виконання.

Програмно-цільовий метод припускає обов'язкове поглиблення наявних знань: зі зробленого в результаті аналізу висновку треба по можливості зробити більш конкретний висновок і по інших обставинах.

Усі завдання типових програм взаємозалежні: виконання одного допомагає виконанню іншого. Тому, розглядаючи кожне з них, необхідно використовувати інформацію, отриману під час виконання попередніх, а виконавши завдання, важливо обов'язково перевірити чи не міняються рішення попередніх завдань, чи не дозволяють отримані відомості вирішити інші, що раніше залишилися невирішеними.

Оскільки однієї із цілей аналізу є розроблення плану діяльності з розкриття та розслідування кримінального правопорушення, важливо поряд з матеріалами кримінального провадження проаналізувати також обстановку, у якій вчинялося правопорушення і обстановку, у якій проводилося карне переслідування, зокрема взяти до уваги можливу поведінку винного, жертви, свідків, інших осіб, а також можливості оперативного забезпечення.

Аналіз матеріалів кримінального провадження по типовій програмі завершується синтезом отриманих даних. Синтез є неодмінним елементом технології організації розслідування за допомогою типових програм. При цьому синтезуються: а) відомості про подію правопорушення, результатом буде його картина (загальна модель події); б) судження про якості (ознаки) жертви, результат – характеристика постраждалого (інформаційна модель потерпілого); в) судження про якості (ознаки) винного, результат – характеристика правопорушника (інформаційна модель винного); г) завдання карного переслідування даного правопорушення, результат – коротка робоча програма діяльності

слідчого; д) судження про слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) й інші дії, тактичні операції, необхідні для виконання завдань розслідування, результат – модель карного переслідування; є) питання (завдання), які підлягають з'ясуванню в ході проведення планованих слідчих (розшукових) і інших дій, результат – коротка робоча програма даної слідчої (розшукової) і іншої дії (Корсаков К. А, 2004 р.).

Типові програми варто застосовувати вже з моменту початку діяльності з розкриття та розслідування кримінального правопорушення – одержання повідомлення про подію, що має ознаки кримінального правопорушення, під час огляду місця події, оцінки інформації на початку досудового розслідування і продовжувати їх використовувати протягом усієї діяльності. Типові програми є не тільки інструментом методу, але і як засоби контролю за усебічністю й повнотою дослідження обставин події й самої діяльності.

З урахуванням викладеного програмно-цільовий метод розслідування кримінального правопорушення може слугувати ефективним інструментом організації роботи слідчого, прокурора та оперативного працівника.

ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КЕРІВНИКА В АПАРАТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Білик Павло Петрович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та господарського права Одеського національного університету ім.

І.І.Мечникова

Керівник в апараті державного управління — посада вагома, її неможливо переоцінити, рівно як і остаточно визначитися з усіма питаннями її правового статусу. Адже державне управління як специфічний вид діяльності держави знаходиться у стані постійного якісного розвитку аби гнучко реагувати на всі позитивні та негативні зрушення, які відбуваються в тих сферах, де здійснюється імперативний владний організуючий та цілеспрямований вплив, і сприяти реалізації потреб та інтересів людини, суспільства та держави.

Те, що певна фізична особа призначається або обирається на ту чи іншу посаду в апараті державного управління, означає, що, по-перше, вона відповідає всім вимогам законодавства, які ставляться аби функції та повноваження даного ланцюга держави виконувалися професійно. По-друге, — що через діяльність цієї особи буде реалізовуватися основне призначення даного органу як частини апарату державного управління. І, по-третє, — що ця фізична особа стає частиною апарату державного управління і може виступати від імені держави загалом та її конкретних органів управління, функціонувати, виконуючи своє основне призначення, а саме - реалізовувати публічні інтереси (людини, суспільства, держави).

Така специфіка правового положення керівника в апараті державного управління вимагає пильної уваги до його якісних характеристик (особисті якості, професійна підготовка та досвід управлінської діяльності), а також до правової регламентації його якостей та засад діяльності, зокрема, функцій, повноважень, форм та методів, засобів та способів реалізації управлінських задач.

В цих питаннях провідною є теза про те, що на керівників державних органів, а також на керівників структурних підрозділів таких органів (відділів, управлінь, філій тощо) покладається широкий спектр прав та обов'язків, які за своєю природою є суто управлінськими. Зокрема, як зазначає Г.В.Атаманчук, управлінцем можна вважати людину, яка встановлює мету та завдання, організовує та регулює діяльність

(соціальну активність) інших людей [1,С.329]. Тобто здійснює державне, муніципальне управління або інший вид соціального управління.

Саме керівник в апараті управління уособлює владу, використовує її, що означає його можливість в односторонньому порядку, за своїм рішенням, імперативно, на власний ризик встановлювати певний варіант обов'язкової поведінки підлеглих суб'єктів або варіант функціонування підлеглого об'єкта, а також необхідність останніх підпорядковуватися рішенням керівника. Під категорією „влада” В.Ф. Сіренко пропонує розуміти здатність підпорядковувати поведінку та діяльність людей волі всього суспільства або окремого класу [2,С.111] В такому розумінні влада розглядається як властивість або стан, який дає можливість підпорядковувати окремій волі поведінку інших людей [2,С.111]

Спектр напрямків здійснення керівником управлінських повноважень лежить на осі „зовнішньоуправлінські функції — внутрішньоорганізаційне управління”. Про це неодноразово в своїх роботах вказує А.С.Васильєв [3, С.136-138]. Варто зазначити, що складові такої вісі є невід'ємними одна від одної і тільки в своїй єдності можуть скласти ефективну та гнучку управлінську діяльність з досягненням поставлених мети та завдань щодо організації процесу практичної реалізації публічних інтересів та потреб.

До складу такої діяльності включаються найрізноманітніші управлінські процедури — процедури нормотворчої та директивної діяльності [4,С.32], планування [4,С.45], реалізації прав та обов'язків людини у відносинах з виконавчою владою [4,С.68], контрольної діяльності, розгляду скарг, підготовки та прийняття управлінських рішень, процедури, пов'язані з організацією роботи самого органу та його структурних одиниць і підрозділів, встановленням норм діяльності кожного виконавця, визначенням видатків часу, енергії, засобів, якості та кількості матеріальних, соціальних та духовних прибутків, що отримуються, прогнозуванням та втіленням стимулів та санкцій тощо.

Це все вимагає пильної уваги з боку науковців та законодавця до того, яким чином впорядкувати правовий статус, функції та повноваження, а також порядок здійснення управлінських процедур з боку керівних (управлінських) кадрів апарату управління.

Йдеться про те, наскільки детальним та конкретизованим повинно бути правове регулювання управлінської діяльності керівного ланцюга апарату державного управління, які питання повинні бути зазначені однозначно та чітко без надання керівнику широких можливостей обирати на власний розсуд варіант вирішення конкретної управлінської проблеми, а які питання віднести до спектра так званих дискреційних повноважень, до адміністративного розсуду.

Вважається, що процедури здійснення зовнішньо управлінських функцій, через які виявляється основне призначення кожного конкретного органу в апараті державного управління, варто впорядкувати, відшукавши розумну межу між адміністративним розсудом та чіткою правовою регламентацією конкретних управлінських дій. Наприклад, надавши керівнику можливість вирішити конкретну управлінську проблему в межах кількох окреслених в законодавстві варіантів. Це один з варіантів адміністративного розсуду [5, С.266]. Такий варіант варто підтримати, адже з одного боку, це дає можливість керівнику гнучко реагувати на конкретну управлінську проблему, а з другого, — не дає можливості, обмежує його у свавіллі, або ж не дає можливості помилитися при виборі засобів вирішення управлінської проблеми.

Що стосується процедур здійснення позитивних управлінських дій з боку апарату управління на користь громадян та інших фізичних осіб, то тут варто уникати будь-якого розсуду і закріпити всі можливі процедури якомога ретельніше. Це буде запорукою становлення основних принципів України як правової, демократичної та соціальної держави, де людина є найвищою соціальною цінністю, а держава виконує службову роль відносно людини, її прав та інтересів.

Адміністративний розсуд будь-якого виду — це ефективний варіант правової регламентації переважної частини внутрішньоорганізаційних управлінських повноважень, що здійснюються керівником апарату управління.

Література:

1. Г.В. Атаманчук. Управление-фактор развития. — М.:ЗАО „Издательство „Экономика”, 2002. — 567с.
2. Сиренко В.Ф. Інтереси і влада. — К.: Оріони, 2006.—536с.
3. Васильев А.С. Административное право Украины (общая часть). Учебное пособие. — Х.: «Одиссей», 2001. — 288с.
4. Управленческие процедуры. — М.: Наука, 1988. — 272с.
5. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч. — К.: „Юридична думка”, 2004. — 584с.

ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ

Доломан Тетяна Миколаївна

студентка юридичного факультету Херсонського державного університету

Зараз кожний інститут державної влади не може обійтись без правового забезпечення його діяльності, не є виключенням із цього правила і система адміністративних судів, яка для ефективного здійснення діяльності має спиратися на утвердженні принципи.

На початку нашого дослідження хотілося б зазначити, що в Романо-Германській правовій сім'ї створеної в континентальній Європі на основі рецепції римського права, яка будується за методологією від загального до спеціального принципам права приділяється значна увага. Розкриття принципів адміністративного права необхідно розпочати з аналізу доктринальних положень реформування адміністративного права, які нині переживають період активного розвитку.

На думку С.В. Потапенка принципи надають судочинству якостей справедливості в адміністративних справах [1, с. 30]. В свою чергу П.О. Баранчик вважає, що принципи адміністративного судочинства поділяються на: конституційні; принципи закріплені в кодифікованих нормативно-правових актах (КАСУ); принципи закріплені в інших законах [2, с. 166].

У вітчизняній теорії адміністративного права найбільш влучно така демократична традиція розкрита В. Авер'яновим, який вважав, що сьогочасне вітчизняне адміністративне право ще докорінно відрізняється від адміністративного права європейських країн за своїм «духом», за своєю ідеологією: в країнах Європи воно орієнтоване на забезпечення прав та інтересів людини, їх ефективний захист, а у нас – на задоволення потреб держави, державного управління (фактично – державного апарату). На противагу цьому пропонується в основу адміністративно-правової доктрини адміністративного права покласти «людиноцентристську» ідеологію, за якою держава має «служити» інтересам громади, тобто діяти на «благо людини» шляхом всебічного забезпечення пріоритету її прав, свобод й інтересів у сфері діяльності публічної адміністрації – органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Відповідно до таких роздумів учений пропонує переосмислити принципи науки адміністративного права до «людиноцентристської» теорії [3, с. 58].

З урахуванням предмету нашого дослідження ми можемо сформулювати, що під принципами адміністративного права у сфері адміністративно-правового регулювання діяльності адміністративних

судів слід розуміти основні вихідні, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується діяльність суб'єктів публічної адміністрації, щодо забезпечення діяльності адміністративних судів та суддів адміністративних судів в процесі сервісної і владно-розпорядчої внутрішньо-організаційної діяльності.

Література:

1. Потапенко С.В. Сутність та призначення принципів адміністративного судочинства України / С.В. Потапенко // Науковий віник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2010. – С. 28-31
2. Баранчик П.О. Принципи адміністративного судочинства : теоретичний підхід до питання визначення і класифікації / П.О. Баранчик // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – № 2 (1). – С. 165-174.
3. Авер'янов В.Б. Утвердження принципу верховенства права у новій доктрині Українського адміністративного права / В. Б. Авер'янов // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 11 (61). – С. 57-63.

ВИЩА ЮРИДИЧНА ОСВІТА ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО – ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Думінська Юлія Володимирівна

студентка юридичного факультету Херсонського державного університету

У відповідності до Закону України «Про вищу освіту», вища освіта – це рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та і цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації [1].

Теоретичною основою дослідження стали роботи українських вчених-адміністративістів, зокрема В.Б. Авер'янова, М.М. Биргеу, Ю.П. Битяка, В.В. Бевзенка, В.М. Гаращука, Т.О. Коломоеця, Л.В. Ковалю, О.В. Кузьменка, В.І. Курила, В.О. Заросила, Р.С. Мельника, В.І. Олефіра, О.І. Остапенка, С.В. Петкова, І.М. Пахомова та інших. Проте вони розкрили окремі аспекти у зазначеній сфері досліджуючи більш загальні чи спеціальні проблеми.

Юриспруденція, як найбільш загальна категорія для вищої юридичної освіти є системоутворюючою “наукою наук” у сфері теоретичної юриспруденції, вона визначається суспільним буттям нашого

суспільства. В цьому контексті - це система знань про об'єктивні властивості права і держави в їх поняттєво-юридичному розумінні та вираженні, про загальні та окремі закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави і права в їх структурній багатоманітності. Предметом правознавства є вивчення державно-правової дійсності, а саме: закономірностей права, нормативно-юридичного змісту правової норми, юридичної техніки, засобів, прийомів правової роботи тощо [2, с. 11].

З іншої сторони провідне місце для нашого дослідження є висвітлення розуміння правознавства, як навчальної дисципліни. На слушну думку В.К. Шкарупи зміст юридичної освіти обумовлений цілями та потребами суспільства із засвоєння студентами системи знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва [2, с. 20].

Вищий юридичний навчального заклад - це вищий освітньо-науковий заклад будь-якої форми власності, який здійснює підготовку студентів за галуззю знань «право», має одним із ліцензованих напрямів підготовки - «правознавство»; отримав ліценцію (пройшов акредитацію) стосовно підготовки студентів за спеціальністю «правознавство», є в цілому акредитованим за II-IV рівнім, готує юристів за одним або декількома освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку студентів-правників, відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову-юридичну діяльність.

Адміністративно-правові аспекти організації навчального процесу у вищих навчальних закладах пов'язані з надання послуг щодо здобуття вищої юридичної освіти. Безпосереднє управління діяльністю вищого закладу освіти здійснює уповноважений засновником керівник (президент, ректор, директор), який діє на засадах єдиноначальності, зокрема: самостійно в межах чинного законодавства вирішує питання діяльності закладу; видає накази і розпорядження, обов'язкові для виконання всіма підрозділами закладу; представляє вищий заклад освіти в державних та інших органах, відповідає за результати діяльності закладу перед органом управління, у підпорядкуванні якого він перебуває; здійснює контроль за якістю роботи викладачів, організацією навчально-виховної та культурно-масової роботи, станом фізичного виховання і здоров'я студентів; формує контингент студентів закладу; відраховує із закладу та поновлює на навчання студентів, аспірантів і докторантів; контролює виконання навчальних планів і програм, планів науково-дослідних робіт; є розпорядником майна і коштів закладу; виконує кошторис, укладає угоди, дає доручення, відкриває банківські рахунки; контролює дотримання штатно-фінансової дисципліни всіма підрозділами

закладу; приймає на роботу та звільняє з роботи працівників закладу згідно з чинним законодавством; застосовує заходи морального та матеріального заохочення, притягає до дисциплінарної відповідальності; забезпечує охорону праці, дотримання законності та порядку в межах закладу; визначає функціональні обов'язки працівників закладу; організовує побутове обслуговування студентів і працівників закладу, здійснює заходи щодо їх оздоровлення; розробляє і разом з профспілковим комітетом подає на затвердження загальним зборам (конференції) трудового колективу закладу Правила внутрішнього розпорядку [39, с. 243].

Отже, об'єктом адміністративно-правового регулювання вищої юридичної освіти є адміністративно-правий статус вищого юридичного навчального закладу, діяння публічної адміністрації стосовно організації навчального процесу, визначення рівня юридичної освіти, державної атестації студентів-правників, процедури отримання дипломів на основі норм адміністративного права.

Література:

1. Закон України від 17 січня 2002 р. № 2984-III "Про вищу освіту" : за станом на 1 грудня 2013 р. // Голос України від 05.03.2002. – № 43.
2. Теорія держави і права : навчальний посібник / автор-упоряд. [В.В. Галуцько, Г.О. Пономаренко, В.К. Шарупа] ; за ред. В.К. Шкарупи. – Херсон : ВАТ «ХМД», 2010. – 280 с.
3. Гусарєв С.Д., Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : [навчальний посібник] / С.Д. Гусарєв, О.Д. Тихомиров. – К. : Знання, 2005. – 655 с.

ОНТОЛОГІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Єщук Ольга Михайлівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного і господарського права Херсонського державного університету

Зараз виникає нагальна необхідність оновлення методологічного інструментарію юридичної науки. Для вирішення сучасних проблем правової науки необхідно визначитися з категоріальним апаратом, що буде застосовуватися під час дослідження проблем адміністративно-правової охорони. Вагомий внесок у розробку даної проблематики було здійснено в межах філософії, адже онтологія (вчення про буття) є вагомою частиною філософії, а онтологічні підходи до розкриття юридичної

природи адміністративно-правової охорони, звичайно базуються на досягненні філософських проблем у даній сфері.

Хотілося б зазначити, що онтологія адміністративно-правової охорони знаходиться на рубежі філософії та сучасного адміністративного права. Деяку проблематику, яка так чи інакше стосується онтології адміністративно-правової охорони досліджували в своїх працях такі вчені в галузі адміністративного права: В.Б. Авер'янов, В.П. Андрущенко, А. В. Венедиктов, В.В. Галуцько, Л.В. Губерський, А. І. Єлістратов інші.

Трансформація українського суспільства в напрямі цивілізованих форм організації неможлива без утвердження його на засадах права [1, с. 3].

У літературі з філософії трактування онтології права є багатограним. Однак на слушну думку В.С. Нерсисянца онтологію юридичних явищ доцільно розкривати через основні типи праворозуміння: позитивізм, природну теорію права та ліберально-демократичну концепцію права [2].

Взявши за основу погляди В.С. Нерсисянца на юридичну природу буття, проаналізуємо їх через призму проблем адміністративно-правової охорони.

У відповідності до позитивізму зміст адміністративно-правової охорони до наявного існування емпірично-реального явища, тобто певного феномену офіційно-владного характеру. Реальність даного феномена представляється у вигляді тексту відповідного офіційного документа, який трактується (розуміється й інтерпретується) в якості нормативно-правового акта та джерела права. Іншими словами, усіх діючих джерел адміністративного права, які встановлені державою з метою охорони певних цінностей.

У нашому випадку нормативно-правових актів, які б регулювали суспільні відносини в сфері адміністративно-правової охорони існує досить велика кількість (близько 150 тільки Законів України, а ще ж підзаконні нормативно-правові акти), наприклад «Про охоронну діяльність» [3], «Про охорону прав на сорти рослин» [4], «Про охорону прав на зазначення походження товарів» та багато інших [5].

Адміністративно-правова охорона в адміністративно-правових актах, як форма буття виражає юридичну сутність (формальну рівність) виражена (і існуючу) у вигляді адекватного загальнообов'язкового явища (тобто у вигляді сутності позитивного адміністративного законодавства, позитивного права), а загальнообов'язкове явище (законодавство) є формою вираження даної адміністративно-правової сутності і тільки тому виступає, існує і діє як адміністративно-правове явище у сфері охорони важливих для суспільства цінностей так як виступає як правове законодавство.

Правові адміністративні нормативні акти у сфері адміністративно-правової охорони - це належна (адекватна, повна, завершена і в цьому сенсі - справжня) форма буття адміністративного права, щодо адміністративно-правової охорони, оскільки в цій формі сутність і явище є правовою сутністю і правовим явищем в їх взаємозв'язку і необхідній єдності. Така належна форма буття адміністративного права відсутня в онтологічних уявленнях прихильників природного права, де абстрактне поняття природної сутності права, позбавлене адекватної форми загальнообов'язкового явища адміністративно-правової охорони, йому надається самостійне буття поза позитивним правом, так і позитивізму, де загальнообов'язковому явищу адміністративно-правової охорони, який не має відповідної правової сутності такої охорони, надається значення правового явища.

Згідно з ліберально-юридичною онтологією адміністративно-правової охорони, формальна рівність (тобто правова сутність) - це сутність загальнообов'язкового позитивно-правового явища, а загальнообов'язкове позитивно-правове явище (законодавство у сфері адміністративно-правової охорони) - це державна форма прояву, вираження і конкретизації цієї об'єктивної правової сутності (формальної рівності).

З точки зору ліберально-юридичної онтології адміністративно-правової охорони принципове значення має реально-практичне утвердження історично досягнутого рівня й заходів рівності, свободи і справедливості у формі загальнообов'язкового державного законодавства (тобто правового закону), без чого немає ні буття права, ні правових явищ у сфері адміністративно-правової охорони.

У рамках буття правового закону всі правові феномени (не тільки адміністративно-правова норма, адміністративно-правове відношення, правосвідомість, але й адміністративна правосуб'єктність, адміністративно-правовий статус, адміністративно-правовий режим, адміністративно-правовий договір, адміністративний позов, судове та адміністративне рішення (навіть в умовах відсутності судового прецеденту), адміністративні процедури і адміністративні процедури і т.д.) є формами вираження, здійснення та існування вже якісно нової відповідної для даного часу і простору сутності адміністративно-правової охорони, що відповідає принципу формальної рівності.

Адміністративно-правова охорона з погляду онтології полягає в системному розвитку принципу формальної рівності суб'єктів права щодо охорони їх прав, свобод та законних інтересів публічною адміністрацією.

Принцип формальної рівності в цьому випадку, забезпечується системою юридичних інститутів (адміністративно-правові норми, адміністративно-правові відносини, правосуб'єктність, адміністративні

процедури), кожний з яких своєю індивідуальністю засвідчує той чи інший чинник буття, а всі разом вони утворюють цілісний механізм адміністративно-правового регулювання.

Отже, з погляду онтології адміністративно-правова охорона полягає у формальній рівності однорідних суб'єктів адміністративного права на охорону їх прав, свобод та законних інтересів публічної адміністрації за допомогою певного адміністративно-правового комплексу.

Література:

1. Філософія права: навчальний посібник/ [С.І. Максимов, В.Т. Мозалевський, О.П. Дзьобань та ін.] ; відп. ред. О. Г. Данільян. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 272 с.
2. Нерсисянц В. С. Философия права : учебник для вузов / Владик Сумбатович Нерсисянц. — М.: Норма, 2005. — 656 с.
3. Закон України від 22 березня 2012 р. № 4616-VI «Про охоронну діяльність»: за станом на 1 липня 2013 р. // Урядовий кур'єр від 16.05.2012
4. Закон України від 21 квітня 1993 р. № 3116-XII «Про охорону прав на сорти рослин»: за станом на 1 липня 2013 р. // Голос України від 21.05.1993.
5. Закон України від 16 червня 1999 р. № 752-XIV «Про охорону прав на зазначення походження товарів»: за станом на 1 липня 2013 р. // Урядовий кур'єр від 29.07.1999.

РЕЙТИНГ КРАЇН СВІТУ ЗА РІВНЕМ ЗДОРОВ'Я

Співак Марина Вікторівна

кандидат юридичних наук, викладач кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Міжнародні рейтинги, будь-якої країни відображають її позиції серед інших країн світу за загальними статистичними показниками, а також спеціальними соціальними, економічними та політичними індексами й рейтингами.

За оцінкою Всесвітньої організації охорони здоров'я, якщо медицину фінансують менш, як на 6% ВВП, системи охорони здоров'я в такій державі немає. Попри це в Україні виділяють лише 3,5% ВВП. За такого фінансування система охорони здоров'я не може існувати. Решту коштів (хоча б до 6% ВВП) доводиться доплачувати людям з власної кишені [1].

Стан та рівень охорони здоров'я характеризує ставлення суспільства не тільки до проблеми запобігання хворобам, а також в широкому плані до розвитку людини. Низька тривалість життя та високий рівень

захворюваності перешкоджають формуванню і реалізації людського потенціалу. Україна виявилася 99-ю зі 145 держав, за станом здоров'я населення за версією агентства Bloomberg Rankings. Дослідивши такі дані, як очікувана тривалість життя, дитяча смертність, смертність у різних вікових групах тощо, агентство назвало «найздоровішою державою світу» Сингапур. Далі йдуть Італія, Австралія, Швейцарія і Японія. Із колишніх соціалістичних держав попереду Словенія, на 25-му місці, і Чехія, на 32-му. Сполучені Штати Америки обійняли 33-є місце. Із пострадянських держав найкращі показники в Естонії, 57-ї, і Грузії, 71-ї. Білорусь виявилася 91-ю, а Росія 97-ю в цьому рейтингу. Із оцінених пострадянських країн гірші від України за станом здоров'я населення тільки Киргизстан (101-й), Туркменистан (104-й) і Казахстан, який опинився на останньому з цих країн місці, 111-му. Водночас до рейтингу не увійшла Молдова, як і інші країни, про які було надто мало даних для оцінки. Місця зі 112-го до останнього 145-го з двома винятками зайняли країни Африки [2].

Світовий банк випустив новий звіт, в якому подано дані щодо змін з роками шкідливих звичок людей у різних країнах світу. Експерти стривожені тим, що куріння, вживання наркотиків, нездорове харчування та небезпечний секс ширяться всім світом, особливо країнами, що розвиваються. При цьому Україна, згідно з даними банку, отримала найтривожніший результат за показником споживання алкоголю. Разом з Росією, Білоруссю, Белізом та Еквадором вона опинилася в компанії країн, де показник сягнув найвищих меж.

Експерти наголошують, що за допомогою заборони реклами горілки та пива, проблема алкоголізму не вирішиться. Для цього в країні має панувати економічний добробут та краща якість життя. Крім того, за даними Світового банку, щороку в світі на кожен мільйон жителів планети припадає до півсотні смертей від наркотиків. Впродовж останнього десятиліття кількість наркозалежних людей у віці від 15 до 64 років практично не змінювалася і становить близько 5% населення планети.

Тим часом інша шкідлива звичка – куріння, стає все популярнішою. За останнє сторіччя кількість викурених цигарок на душу населення Землі збільшилася в 100 разів. Абсолютна більшість хронічних курців проживають в країнах з низьким та середнім рівнем доходів, а більш як третину цигарок викурюють у Китаї. Також багато курців, порівняно з іншими країнами, проживає у Росії, США, Індонезії та Японії. Україна ж опинилася на 14-му місці в списку 15 країн із найбільшим відсотком курців серед чоловіків [3].

Нідерланди мають найкращу в Європі систему охорони здоров'я. Про це свідчить дослідження шведської компанії Health Consumer

Powerhouse «Європейський індекс споживачів послуг охорони здоров'я» (Euro Health Consumer Index). Індекс було складено за п'ятьма основними індикаторами (права пацієнтів та інформація, доступність (скільки треба чекати, щоб отримати лікування), результат, запобігання захворюванням, фармакологія), кожний з яких розділи на під категорії.

Перше місце у загальному рейтингу посіли Нідерланди з 872 балами з максимальних 1000. На другій сходинці опинилась Данія (822), на третій – Ісландія (799), на четвертій – Люксембург (791), на п'ятій – Бельгія (783). До десятки найкращих увійшли також Швеція (775), Швейцарія (769), Франція (766), Норвегія (756), Фінляндія (752). Останні сходинки у рейтингу посіли переважно Балканські країни Сербія, Македонія, Албанія, а також Болгарія та Румунія.

За витратами на охорону здоров'я на одну людину перші місця в Європі посідають Люксембург, Норвегія, Швейцарія.

За забезпеченням пацієнтів інформацією та забезпеченням їх прав лідирують Данія, Нідерланди та Велика Британія. А найкращий доступ до медичних послуг мають громадяни Швейцарії, Люксембургу та Бельгії [4].

Рейтинг аморальних країн світу від Bloomberg очолила Чехія. В трійку «лідерів» також увійшли Словенія та Австралія. Україна виявилася 13-тою з 57 та стала менш аморальною, ніж Росія. При складанні рейтингу аналітики агентства Bloomberg враховували чотири показники: середню кількість випитого алкоголю, кількість викурених цигарок на душу населення, відсоток громадян, які приймають наркотики, а також загальні втрати від азартних ігор у відсотках від ВВП. Згідно з даними дослідників, на рік середній росіянин випиває понад 16 літрів алкоголю, українець – понад 17. Але перевага українців – це куріння. Середній українець курить на 300 цигарок менше, ніж росіянин. Наймилішою та найбезневиннішою країною стала африканська Замбія. Вона посіла 57-ме місце в рейтингу [5].

У міжнародному рейтингу здоров'я, заснованому на дослідженнях захворювань в різних країнах списки країн ранжовані за якістю та тривалістю життя громадян. За обома показниками лідирує Японія. На другому місці знаходяться чоловіки з Сінгапуру. На третьому місці опинилася Швейцарія. Четверте і п'яте місця зайняли Іспанія та Італія. На шостому місці – чоловіки з Австралії. Потім слідує Канада, Андорра, Ізраїль і Південна Корея.

Варто відзначити, що жінки з Південної Кореї, не в приклад чоловікам, зайняли місце після японок. На третьому місці виявилися мешканки Іспанії. Четверте і п'яте місця займають мешканки Сінгапуру і Тайваню. За ними слідує громадянки Швейцарії, Андорри, Італії, Австралії та Франції.

Росія в рейтингу зайняла 97 місце, опинившись в середині списку. А найгірше йдуть справи із здоров'ям у чоловіків в Конго, Мозамбіку, Зімбабве, Малаві, ЦАР, Лесото, Гаїті, Свазіленді, Чаді і Буркіна-Фасо. Слабким здоров'ям відрізняються жінки у Бурунді, Афганістані, Зімбабве, Свазіленді, Лесото, ЦАР і Ліберії [6].

З наведеного випливає, що охорона здоров'я є світовою проблемою. Дані показники слід розглядати з позиції глобальних процесів які відбуваються у країнах з різним культурним та соціально-економічним розвитком, а проблема поточної глобалізації та урбанізації ставить під загрозу здатність світу забезпечити охорону здоров'я.

Література:

1. Експерт: за нормативами ВООЗ в Україні системи охорони здоров'я не існує / [Електронний ресурс] Тиждень UA/ 16 вересня, 2013. – Режим доступу до статті: <http://tyzhden.ua/News/89380>
2. «Найздоровіші держави»: Україна 99-а зі 145 / [Електронний ресурс] Радіо свобода. Рубрика-УСІ НОВИНИ / Суспільство від 17.08.2012 . – Режим доступу до статті: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24680379.html>
3. Українці, росіяни та білоруси п'ють найбільше в світі / [Електронний ресурс] Випуск ТСН.19:30 за 21 листопада 2013 року. – Режим доступу до статті: <http://tsn.ua/ukrayina/ukrayinci-rosiyani-ta-bilorusi-p-yut-naybilshe-v-sviti-4/321360.html>
4. Дослідження: Найкраща система охорони здоров'я – у Нідерландах, найгірша – у Балканських країнах / [Електронний ресурс] Тиждень UA/ 24 липня, 2012. – Режим доступу до статті: <http://tyzhden.ua/News/56216>
5. Рейтинг аморальних країн очолила Чехія / [Електронний ресурс] УНІАН здоров'я від 01.07.2013. Зарубіжні новини. – Режим доступу до статті: <http://health.unian.net/ukr/detail/249088>
6. Склали рейтинг найбільш здорових країн у світі / [Електронний ресурс] 22:30, 21 Січ 2013 Категорія: Лікування · країна здоров'я. – Режим доступу до статті: <http://zdorovia.com.ua/likar/sklali-reiting-naibilsh-zdorovih-krain-u->

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Щемелініна Юлія Вадимівна

студентка юридичного факультету Запорізького національного університету

Із теорії права відомо, що реалізація права — це втілення у діяльності суб'єктів права приписів правових норм, встановлених або санкціонованих державою [1, с.85]. Реалізація норм адміністративного права — це практичне використання правил поведінки, які містяться у адміністративно-правових нормах [2, с.38].

Проблема реалізації правових норм ще недостатньо досліджена в юридичній науці насамперед тому, що, як слушно відзначив російський дослідник Д. А. Керімов, не можна обмежувати рамки цієї проблеми лише вивченням практики застосування права у випадках правопорушень та злочинності. Не менш важливо узагальнювати і позитивний вплив права, законодавства [1, с.85].

Дослідженню питань реалізації норм адміністративного права присвячені праці багатьох вчених-правників, зокрема В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, Є.О. Гіди, Т.О. Коломоєць та інших.

В юридичній літературі існує кілька підходів до визначення форм реалізації адміністративно-правових норм. Деякі вчені-адміністративісти виділяють чотири способи реалізації норм: 1) виконання; 2) використання; 3) дотримання; 4) застосування. Інші фахівці визнають тільки два способи: 1) виконання та 2) застосування, розглядаючи їх як основні варіанти реалізації, до яких іноді додаються дотримання та використання як форми виконання.

Т.О. Коломоєць виділяє наступні форми реалізації адміністративно-правових норм:

- 1) виконання — активна поведінка суб'єктів адміністративно-правових відносин щодо виконання юридичних обов'язків (одержання паспорта, сплата податків, подання декларації);
- 2) використання — активна поведінка суб'єктів адміністративно-правових відносин щодо здійснення наданих юридичних прав (подання скарги, заяви);
- 3) додержання — пасивна поведінка суб'єктів адміністративно-правових відносин щодо дотримання заборон;
- 4) застосування — діяльність органів держави щодо вирішення управлінських та публічно-сервісних справ і видання індивідуальних юридичних актів, які ґрунтуються на вимогах матеріальних і процесуальних юридичних норм[2, с.39].

На думку В.Б. Авер'янова, дотримання не слід розглядати як самостійну форму реалізації адміністративно-правових норм, оскільки воно пов'язане з реакцією учасників управлінських відносин на заборони і, по суті, є конкретним проявом такої форми реалізації норм, як їх виконання. Більше того, дотримання можна вважати основою реалізації адміністративно-правових норм у будь-якій з її форм [1, с.86].

Отже, підсумовуючи все вищенаведене, можна стверджувати, що існує багато поглядів щодо реалізації норм адміністративного права. Але можна сказати одне, що розвиток адміністративного права України ще не досяг своєї вершини (це замовлено тим, що адміністративне право незалежної України досить молода галузь права). Тому й питання реалізації його норм має значні перспективи дослідження.

Література:

1. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). — К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. — 584 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник / Т.О. Коломоєць. — К.: Юрінком Інтер, 2011. — 576 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО СФЕРУ ДІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА

Бравичева Катерина Тарасівна

студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Поняття "сфера дії трудового права" не визначено у законодавстві, теоретиками використовується лише доктринальне розуміння. Конституція України закріплює право громадянина на вибір професії і трудової діяльності, що знайшло відображення не лише в трудовому праві, а й у цивільному, адміністративному та ін.

З огляду на те, що трудове право на певному етапі історичного розвитку виокремилось з цивільного права, найбільш гострі дискусії щодо сфери дії трудового права та зокрема його самостійності ведуться саме представниками галузі цивільного права. Особливо актуальним це питання є напередодні прийняття Трудового Кодексу, тому визначення і дослідження сфери дії трудового права є першорядною проблемою.

Виокремлюють "широку" і "вузьку" сфери дії трудового права. "Широка" сфера, на відміну від "вузької", охоплює більше коло суб'єктів, відносини яких регулюються однотипними нормами. В Україні з радянських часів в принципі збереглася правова модель "вузької" сфери. У той же час істотно розширилося коло осіб як тих, що охоплюються трудовим законодавством, так і тих, що знаходяться в зоні автономного регулювання їхньої праці. З огляду на сучасні тенденції узгодження національного законодавства з європейським, важливо розуміти, що одним з основних принципів права Європейського Союзу є принцип юридичної ясності. Враховуючи важливість для правозастосовчої практики юридичної ясності у галузевій приналежності норм, що регулюють трудові відносини названих вище категорій осіб, необхідним видається приділити цьому питанню достатню увагу і місце у новому Трудовому кодексі України. Тут має бути чітко визначена сфера дії трудового права, зокрема, для тих категорій працівників, щодо правового регулювання праці яких ведуться наукові дискусії, в той час як трудові права людини для них порушуються, і законодавча невизначеність є однією із причин такого становища. Ст. 7 КЗпП України має зазнати суттєвих змін у напрямку конкретизації усіх категорій працівників, трудові відносини яких регулюватимуться спеціальним законодавством, а також встановлення критеріїв, меж та обсягу диференціації, допустимої щодо кожної категорії.

Трудова діяльність окремої особи - спортсмена, військовослужбовця за контрактом регулюється різними галузями права, зокрема, цивільним, адміністративним та іншими. Але, в той же час, містить ознаки найманої праці, що вимагає потребу внести ясність в визначення поняття “широкої” сфери дії трудового права.

ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ

Коришун Олександр Тарасович

студент Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого

Конституцією України (ст. 1 та ст. 3) проголошено пріоритетні завдання державної політики щодо побудови правової, демократичної, соціальної держави, що передбачає широкомасштабне реформування національної правової системи, у тому числі трудового права. Саме на цьому шляху особливого значення набувають проблеми вирішення колективних трудових спорів. Положення, що стосуються судового захисту прав учасників цих відносин та способи такого захисту (матеріально-правові вимоги, що можуть бути заявлені в суді), майже відсутні в трудовому законодавстві.

Неприпустимим є стан законодавства, коли законодавець залишає вирішення колективних трудових спорів на підставі загальних вимог законодавства, а саме з врахуванням ст. 124 Конституції України, що поширює юрисдикцію судів на всі правовідносини, що виникають у держави, таким чином відбувається ухилення від прийняття законодавчих актів, що встановлювали б певний порядок судового захисту прав учасників колективних відносин та спорів.

Так на сьогодні лише в одному випадку колективні трудові спори (конфлікти) підлягають розгляду в суді – у випадку заборони проведення страйку. Такий захист можливий у випадку виникнення колективного трудового спору і крайніх їх засобів вирішення – страйків у випадках, передбачених ст. 24 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)». У тих випадках, які передбачені в ст. 25 цього Закону, коли рекомендації Національної служби посередництва і примирення щодо вирішення колективного спору (конфлікту) сторонами не враховано, Національна служба посередництва і примирення звертається із заявою про вирішення колективного трудового спору (конфлікту) відповідно до Верховного Суду Автономної Республіки Крим, обласного Київського і Севастопольського міських судів.

Слід звернути увагу на певні недоліки положення. На даний момент не існує судів, право на звернення до яких надається Національній службі. Замість них спори розглядають суди, які є апеляційними. Таким чином, Національна служба має звертатися до апеляційних судів, юрисдикція яких поширюється на відповідні адміністративно-територіальної одиниці, які розглядають всі, без виключення факти порушення законодавства. Не зважаючи на очевидність викладеного, є необхідним внесення відповідних змін до ст. 25 Закону.

Проблемним аспектом є саме по собі і наділення правом на звернення до суду органу виконавчої влади, а не сторони суспільно-трудових відносин. Ця ситуація істотно ускладнює правозастосування з огляду на вимоги процесуального законодавства.

Поряд із цим має розглядатися відсутність у Законі виду заяви, яку подає до суду Національна служба. Така обставина обумовлює невизначеність процесуальних форм, в межах яких здійснюється вирішення колективного трудового спору. Йдеться про те, що цивільне судочинство здійснюється у формі позовного, наказного і окремого провадження.

З огляду на те, що у формі наказного і окремого провадження цивільне судочинство здійснюється лише у випадках, передбачених законом (ст. 95-96, ст. 234 ЦПК), неминучим є висновок про те, що Національна служба посередництва і примирення у випадках, що розглядаються, звертається до суду з позовною заявою і колективний трудовий спір вирішується в межах позовного провадження. Втім Держава, що задекларувала прагнення дотримуватися принципу верховенства права, який включає до себе і вимогу правової визначеності, має внести зміни до ст. 25 Закону, котрі б усунули необхідність у подібному аналізі її положень та прямо встановлювали б положення про те, що колективні трудові спори розглядаються судами у межах позовного провадження.

Що ж стосується проекту Трудового кодексу України за № 1108, з прийняттям якого, відповідно до його перехідних положень, Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 р. втрачає чинність, то в ст. 386 Проекту передбачено, що будь-яка сторона колективного трудового спору у випадку заборони проведення страйку може звернутися із заявою щодо вирішення колективного трудового спору до суду. Таким чином, правовий механізм вирішення колективного трудового спору (конфлікту) у випадку заборони проведення страйку в чинному Законі України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» та Проекті трудового кодексу України за № 1108 фактично однаковий. Відмінність полягає лише в тому, що право звернення до суду згідно з діючим

Законом має Національна служба посередництва і примирення, а в Проекті трудового кодексу України за № 1108 таке право мають сторони.

На нашу думку право на звернення до суду у випадках зазначених у ст. 25 Закону має бути визнано за сторонами колективного трудового спору, котрі у межах позовного провадження набувають статусу позивача та відповідача. В свою чергу Національна служба доцільно виступала б в якості третьої особи. Такий процесуальний статус відповідав би змісту повноважень служби та її статусу органу виконавчої влади.

На шляху реформування трудового законодавства є доцільним й імплементація міжнародного досвіду. Так у Латвії вирішенням колективних трудових спорів займаються органи примирення, які створюють безпосередньо сторони, а в разі ухиляння від проведення примирних процедур спір вирішується в судовому порядку. Колективні трудові спори можуть відбуватися на трьох рівнях: національному, галузевому та на рівні підприємства.

Латвійські профспілки основну увагу зосередили на захисті найманих працівників під час вирішення індивідуальних трудових спорів. Цікавою є інформація щодо можливості індивідуального членства в профспілці, яка надає можливість працівникові уникнути тиску з боку роботодавців, не зацікавлених у існуванні профспілок на підприємстві.

Аби звільнити з роботи члена Профспілки працівників державних установ, самоврядувань, підприємств і фінансових організацій у Латвії, слід отримати згоду не первинної організації, а Центрального Комітету відповідної профспілки, що надає додаткову можливість захистити права державного службовця, які найчастіше порушуються після перемоги на виборах нової політичної сили. Також незалежності профспілки від роботодавця сприяє й те, що все ширшою стає практика обрання головами первинних профспілок осіб, які не працюють на підприємстві або в органах влади, самоврядування. Вони є членами зазначених профспілок, проте мають статус пенсіонерів або ж працюють в інших установах.

На наш погляд, вирішення проблеми недостатнього законодавчого врегулювання питання вирішення колективних трудових спорів надасть можливість створити ефективний механізм вирішення як колективних, так і індивідуальних конфліктів, а також узагальнити певні базові питання трудового права, що підлягають реформуванню.

ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ ЗА ЗАВДАНУ МОРАЛЬНУ ШКОДУ ПРАЦІВНИКУ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Максимів Мар'яна Михайлівна

*студентка Національного університету "Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого"*

Актуальність даної теми пов'язана з відносно недавнім введенням поняття "моральна (немайнова) шкода" у трудове законодавство та недосконалістю механізму його застосування у судовій практиці.

Право працівника на відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням його трудових прав, визначено у статті 237¹ Кодексу, відповідно до якої відшкодування власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди працівнику здійснюється у разі, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Ні у чинному трудовому законодавстві, ні у проекті Трудового кодексу не визначено категорію «позовна давність», не регулюються питань порядку обчислення строків позовної давності, наслідків призупинення, перерви, припинення позовної давності. Вони розкриті в Цивільному Кодексі України та застосовуються до спорів, що виникають з трудових правовідносин, за аналогією.

Гарантією права на відшкодування шкоди у разі пропущення строків виступає норма, встановлена статтею 234 кодексу законів про працю, де вказано, що у разі пропуску з поважних причин строків, установлених статтею 233 цього Кодексу, районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд може поновити ці строки. Але це не запобігає порушенням прав звільнених працівників, це тільки додаткова гарантія, тому вона не може повноцінно заповнити відповідну прогалину у законодавстві.

Як зазначає Конституційний суд України у своєму рішенні від 22 лютого 2012 року, спір про відшкодування звільненому працівнику моральної шкоди, завданої затримкою розрахунку при звільненні, є трудовим спором. Зі статті 233 Кодексу законів про працю випливає, що працівник може звернутися з заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду в тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права. Тому Конституційний суд вважає тримісячний строк достатнім для звернення.

Суддя Конституційного суду А. Стрижак у своїй окремій думці зазначає, що, відповідно до рішення Конституційного суду, звернення

працівника до суду з заявою про відшкодування моральної шкоди, завданої йому несвоєчасною виплатою з вини власника або уповноваженого ним органу належних звільненому працівникові сум, можливо лише тоді, коли такий працівник дізнався або повинен був дізнатися про те, що власник або уповноважений ним орган, з вини якого сталася затримка виплати всіх належних при звільненні сум, фактично розраховувався з ним.

Таким чином, можна стверджувати, що до моменту фактичного розрахунку роботодавцем чи уповноваженим ним органом зі звільненим працівником останній не має права звернутися до суду з позовом про відшкодування моральної шкоди, завданої невиплатою належних йому сум при звільненні. Проте таким розумінням положень чинного законодавства Конституційний Суд України фактично обмежив гарантоване статтею 55 Конституції України право особи на звернення до суду, яке згідно зі статтею 64 Основного Закону України не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Тому для дотримання конституційних прав працівників і правильного врегулювання трудових відносин вважаю необхідним відповідні положення щодо закріплення конкретних строків позовної давності передбачити в трудовому законодавстві.

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЙ ПРАЦІ ІНВАЛІДІВ

Подлещук Артем Олександрович

студент Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого

Загальна декларація прав людини ст. 1 зазначає, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Ст. 43 Конституції України наголошує, що кожен має право на працю. Для реалізації цих гарантій створено низку нормативно-правових актів, головним з яких в трудовому праві виступає Кодекс законів про працю України (далі-КЗпП). Зокрема ст. 2 цього Кодексу закріплює основні трудові права працівників, а ст. 21 регламентує наступне: Україна забезпечує рівність трудових прав усіх громадян незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин. Тож ми бачимо, що у нашій країні законодавчо встановлено суб'єктивне право людини на працю, що виключає будь-які прояви дискримінації та ксенофобії. Однак, на практиці роботодавці часто

омінають зазначені положення. І така поведінка знаходить свій прояв перш за все у відмові в працевлаштуванні інвалідів.

Конвенція ООН про права інвалідів, прийнята Генеральною асамблеєю ООН 13 грудня 2006 року чітко зазначає, що держави-учасниці визнають право інвалідів на працю нарівні з іншими; повинні забезпечувати і заохочувати реалізацію права на працю зокрема тими особами, які отримують інвалідність під час трудової діяльності, шляхом ужиття, у тому числі в законодавчому порядку, належних заходів, спрямованих, зокрема, на таке: заборону дискримінації за ознакою інвалідності стосовно всіх питань, які стосуються всіх форм зайнятості, захист прав інвалідів нарівні з іншими на справедливій і сприятливій умови праці, забезпечення того, щоб інваліди могли здійснювати свої трудові й профспілкові права нарівні з іншими, розширення на ринку праці можливостей для працевлаштування інвалідів та просування їх по службі.

Згідно із статистичними даними, близько 10 % населення України страждає від різних порушень функцій організму. Незважаючи на досягнутий за останні роки прогрес, багато інвалідів в Україні все ще стикаються з нерівністю можливостей і не можуть повною мірою брати участь в житті суспільства через такі бар'єри, як низький рівень освіти та професійної підготовки, високий рівень безробіття, низькі доходи, перешкоди, пов'язані з фізичним оточенням, соціальна ізоляція, нетерпимість, кліше і стереотипи, пряма або непряма дискримінація, насильство, погане поводження та образи. Проаналізувавши вищенаведене, можна стверджувати, що в нашій державі працевлаштування інвалідів є досить проблемною темою.

Для підвищення ефективності соціалізації інвалідів в Україні існує низка нормативно-правових актів. Так, у 1991 році прийнято ЗУ «Про основи соціальної захищеності інвалідів», у 2007 році прийнято «Положення про індивідуальну програму реабілітації інваліда», затверджене постановою КМУ, у 2012 році прийнято Державну цільову програму «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів на період до 2020 року», затверджену постановою КМУ та низку інших положень.

На мою думку у ЗУ «Про основи соціальної захищеності інвалідів» закріплено певні досить хибні гарантії інвалідів, щодо працевлаштування. Відповідно до ст.ст. 19 і 20 даного закону визначається норматив робочих місць для інвалідів. Для підприємств (об'єднань), установ та організацій незалежно від форми власності й господарювання встановлюється норматив робочих місць для забезпечення працевлаштування інвалідів у розмірі 4 % від загальної чисельності працівників, а якщо працює від 15 до 25 осіб — у кількості одного робочого місця. Керівники підприємств

(об'єднань), установ і організацій незалежно від форми власності та господарювання у разі незабезпечення зазначених нормативів несуть відповідальність у встановленому законом порядку. Така відповідальність встановлюється у виді штрафних санкцій. Так, можемо говорити про те, що дані санкції тією чи іншою мірою ідуть на пенсії інвалідів, але на мою думку дане положення не змінює справу. Бажання працювати і бути таким як усі не замінить мізерні виплати з боку держави. Тому треба сказати, що сьогодні нам вказує на недостатність регулювання цих відносин лише нормативно-правовою базою.

Сьогодні в Україні про осіб, з обмеженими можливостями піклуються 10 центрів реабілітації інвалідів. Зазначене свідчить про намагання в нашій країні сприяти соціалізації інвалідів. Проте, вважаємо за необхідне визначити певні дії держави і щодо роботодавців при укладенні трудового договору з особами, які мають певні фізичні або психічні вади. Такими діями можуть бути прийняття нормативно-правових актів, що будуть регламентувати порядок надання переваг і пільг та застосування заходів заохочення роботодавцям, що укладають трудовий договір з такими особами. Також прийняття урядом соціальних програм щодо анти дискримінації та ксенофобії таких. Прикладом може бути створення спеціальних соціальних зон, де інваліди зможуть працевлаштуватися, а роботодавці в таких зонах можуть проводити ярмарки вакансій, також тут могли б впроваджуватися спеціальні заходи щодо оволодіння ними певними професіями.

**LEGAL ASPECTS OF EXTERNAL COSTS' INTERNALIZING IN
UKRAINE**

Oleksandra Chornous

*candidate of Legal Sciences, researcher V.M. Koretsky Institute of State and
Law of the NASU*

**Правовые аспекты интернализирования внешних издержек в
Украине.**

В статье анализируется правовое регулирование издержек хозяйственной деятельности, связанных с загрязнением окружающей среды и истощением природных ресурсов. Ситуация в данной сфере осложняется тем, что данные издержки не учитываются в себестоимости продукции или услуг. В результате, их несут те, кто оказался вовлеченным в последствия такой хозяйственной деятельности, а именно – потребители и население Украины. Автор предлагает обратить внимание на необходимость интернализовать такие издержки и внести соответствующие изменения в экологическое законодательство Украины. В частности, предлагается сократить или устранить отрицательные внешние эффекты путем превращения их во внутренние и внести соответствующие изменения в законодательство про налогообложение природоохранной деятельности, установить экологические налоги на конечную продукцию, которая наносит вред окружающей среде, заменить экологически вредные субсидии на субсидии для уменьшения внешних издержек. Важным является развитие законодательства про рынок квот на выбросы парниковых газов, а также установить и обеспечить исполнение обязанности обнародования субъектами хозяйственной деятельности ежегодных экологических отчетов про их деятельность.

Ключевые слова: природоохранная деятельность, внешние издержки, экологические налоги.

Правові аспекти інтерналізації зовнішніх витрат в Україні.

У статті аналізується правове регулювання витрат господарської діяльності, яка пов'язана з забрудненням довкілля та виснаженням природних ресурсів. Ситуація в цій сфері ускладнюється тим, що дані витрати не враховуються у собівартості продукції або послуг. Як наслідок цього, вони покладаються на суб'єктів правовідносин, що є залученими до наслідків такої господарської діяльності, а саме – споживачів та населення України. Автор пропонує звернути увагу на необхідність інтерналізації таких витрат та внести відповідні зміни в екологічне законодавство

України. Зокрема, пропонується скоротити або усунути негативні зовнішні ефекти шляхом перетворення їх у внутрішні та внести відповідні зміни у законодавство про оподаткування природоохоронної діяльності, встановити екологічні податки на кінцеву продукцію, що наносить шкоду довкіллю, замінити екологічно шкідливі субсидії на субсидії для зменшення зовнішніх витрат. Необхідним є розвиток законодавства про ринок квот на викиди парникових газів, а також встановлення та забезпечення виконання обов'язку обнародування суб'єктами господарської діяльності щорічних екологічних звітів щодо їх діяльності.

Ключові слова: природоохоронна діяльність, зовнішні витрати, екологічні податки.

Ukraine is an industrial country with high level of environmental pollution and deforestation. Right for clean environment and obligation to protect nature were indicated in the Constitution of Ukraine (1996) as a major priority of the state policy [1]. Some natural resources of Ukraine are common property (forests, rivers, fossils, etc.) and the open access resources (natural resources of exclusive economic zone and continental shelf). These environmental goods are characterized as underestimated, unmeasured and unpriced, that do not have an owner. It makes them difficult to use on a free market [10, p. 25-26]. Such situation threatens with predicted by G. Hardin in "The Tragedy of the Commons" (1968) overexploitation of natural resources, uncontrolled pollution and market failure, unless it introduces a non-waste production and property rights cover all relevant environmental goods. The negative environmental impacts of economic and social activity are eliminated by internalization of external costs (IEC).

IEC is the most applicable economic tools that help to cover costs of pollution, accidents, nature degradation, destruction of urban space, caused by tortfeasor. Internalisation of other kind of costs related to noise, landscape, and climate change is debatable in Ukrainian government and mass-media. Such approach to the IEC breaks functioning of environmental ecosystem as a unit, where all its components should be treated together. To mitigate negative environmental impacts of economic and social activity the barrier to internalize the externalities could be overcome by social mobilization of the Ukrainian population. Particularly, establishing tax policies, that hold tortfeasor responsible for its actions, contributes to the achievement of this goal.

As the tools for internalisation of external costs are used non-compliance fees, deposit fees (widely used with glass bottles), voluntary agreements, direct regulations of environmental quality standards, bans and commands in Ukrainian legislation. Particularly, improvement in the Ukrainian environmental legislation can be seen in establishment of environmental charges for using water resources, forest resources and subsoil (Law of Ukraine

on Protection of Environment № 1264-XII: articles 3, 41 [5]). They aimed at treatment or renewal of these natural resources. At the same time, some tools still need to be implemented and adjusted in Ukraine, like:

1) *Environmental taxes and charges*. Though they were systematized in the Tax Code of Ukraine (2010) (particularly, in the articles 240-249 [8]), some questions still remains unsolved in this field. So, Mandrik V.O. and Novak U.P. point out on the need to implement the next tools:

- Establishment of zero rate for the value-added tax about works on environmental protection;
- Exemption from the value-added tax works on environmental protection that are paid from environmental funds;
- Establishment of environmental taxes on the finished products, like refrigerators, rechargeable batteries and package materials [7, p. 97-98].

2) *Ecological fiscal reform*. Removing environmentally harmful subsidies on subsidies for reducing the external costs [4, p. 19-20] is questionable. Initially, Ukrainian society should change its path of development from consumers oriented on sustainable development.

3) *Tradable permits*. The CO₂ emissions permits market is still being formatting in Ukraine, though the UN Framework Convention on Climate Change was ratified in 1996 [6]. For all this time, Ukraine did not accept any law on the CO₂ pollution and tradable permits.

Some people believe that adaptation of new tools for IEC, like zero rate for the value-added tax or exemption from these taxes, will lead to increasing of financial crimes and corruption in Ukraine. Businessmen will try to prove that their companies provide environmental protection in order to receive this zero rate for the value-added tax. This situation is complicated because the national industrial factories, that cause pollution, do not practice publishing of their environmental reports. Moreover, the presence of such reports and objectivity of environmental accounting in these companies are under question.

Introduction of above mentioned tools for IEC also helps to reduce environmental pollution and lead society to use of natural resources in sustainable way. Particularly, incorporating external costs into the accounting systems means to be green in order to apply environmentally friendly production and competitive with representing environmentally clean products on homogeneous market. Most of the international companies, like McDonalds [2], successfully imply this principle.

Overall, one of the barriers to internalize the externalities is the problem of open ignorance and closed ignorance due to the lack of knowledge (especially about climate change issue), and availability of information about pollution. Unfortunately, another barrier to establish sustainable development is both government failures (particularly, correction failures in establishing climate change policy), and empowerment failure. Since the right of

stakeholders to participate in decision-making process was recognized, the overcome social mobilization failure is on the schedule in Ukraine too. Its introduction helps to internalize the external costs and to turn Ukraine to the sustainable development path.

Literature:

1. Constitution of Ukraine from 28 June 1996. Retrieved from INFOUkes Web-site: <http://www.infoukes.com/history/constitution/index-en.html> [5 April 2013].
2. Global Best of Green 2012. Building a better business through effective environmental practices around the world. McDonald's Best Practices. Retrieved from McDonald's Web-site: <http://bestpractices.mcdonalds.com/sections/1-best-of-green> [5 April 2013].
3. Hardin G. "The Tragedy of the Commons". Science, 13 December 1968. - Vol. 162, no. 3859. - pp. 1243-1248.
4. Kronenberg Jakub. 2010, "Chapter 1. The economy, society and the environment". In "Challenges of Sustainable Development in Poland". Edited by Jakub Kronenberg and Tomasz Bergier. Krakow: Sendzimir Foundation.
5. Law of Ukraine on Protection of Environment № 1264-XII from 25 June 1991. Retrieved from Verhovna Rada Ukraini Web-site: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> [5 April 2013].
6. Law of Ukraine № 435/96-BP from 29 October 1996 on ratification the United Nations Framework Convention on Climate Change from 9 May 1992. Retrieved from Verhovna Rada Ukraini Web-site: <http://zakon4.rada.gov.ua> [5 April 2013].
7. Mandrik, V.O., Novak U.P. New environmental tax in Ukraine: status and directions of improvement (in Ukrainian language). Naukovyi visnik NLTU Ukraini. – Issue 21.9. 2011. – p. 93-99.
8. Tax Code of Ukraine № 2755-VI from 02.12.2010. Retrieved from Verhovna Rada Ukraini Web-site: <http://zakon4.rada.gov.ua> [5 April 2013].
9. The United Nations Framework Convention on Climate Change from 9 May 1992. It was ratified by Ukraine – look Law of Ukraine № 435/96-BP from 29 October 1996.
10. Turner, R.K., D. Pierce, and I. Bateman (1993). Environmental Economics: And Elementary Introduction. Baltimore MD: The Johns Hopkins University Press.

**ВЗАЄМОДІЯ ЮРИДИЧНОЇ СЛУЖБИ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ
СТРУКТУРНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Кахович Олена Олександрівна

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Сеньків Оксана Миколаївна

студентка Навчально-наукового інституту права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Дослідження взаємодії юридичної служби з іншими структурними підрозділами дає можливість висвітлити роль юридичної служби у структурі сучасних підприємств.

Як зазначається в Загальному положенні про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 р. № 1040, юридична служба утворюється як самостійний структурний підрозділ.

Одним із основних завдань юридичної служби є організація правової роботи, спрямованої на неухильне дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства, інших нормативних актів органом виконавчої влади, підприємством, їх керівниками та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків [1].

Діяльність, пов'язана із забезпеченням дотримання законності, додержанням правових норм є складовою роботи будь-якого структурного підрозділу підприємства, установи, організації, проте організація правової роботи – це основане завдання саме юридичної служби, в чому відображається її місце та роль на підприємстві.

Зв'язок між структурними підрозділами як правило, ґрунтується на здійсненні:

- спільних дій (проект загального локального акту, колективний договір, правила внутрішнього розпорядку можуть розроблюватися спільно декількома підрозділами, робочою групою, створеною з працівників цих підрозділів, юридичної, кадрової служби, відділу з охорони праці, бухгалтерії тощо);

- узгоджених дій(в цьому випадку під узгодженням розуміється і одночасне досягнення кінцевого результату, і поетапне виконання дій

декількома підрозділами, спочатку один структурний підрозділ здійснює дію, потім інший –наприклад, розгляд договору, який надійшов від контрагента до суб'єкта господарювання);

- односторонніх дій (всі структурні підрозділи суб'єкта господарювання надають в фінансовий відділ звіти про використання коштів, виділених на утримання підрозділів) [2; с. 4].

Проте, існують й певні проблемні моменти взаємодії. Так, одним із функціональних обов'язків юридичної служби (найчастіше окремо взятого юрисконсульта) є ведення журналу обліку виконання господарських договорів, але юрисконсульт може не володіти на достатньому рівні знаннями економічного, фінансового, бухгалтерського характеру, тому в науковій літературі пропонується розподілити такий обов'язок між різними структурними підрозділами, щоб кожний відповідав за сферу свого відання.

У науковій літературі виділяють такі основні елементи взаємодії юридичної служби з іншими основними структурними підрозділами суб'єкта господарювання [3; с. 94-97]:

✓ З відділом матеріально – технічного постачання (юридична служба може отримувати локальні акти для візування і правової експертизи; відомості про порушення договірних зобов'язань; документи для пред'явлення претензій і позовів; надавати результати правової експертизи; протоколи узгодження розбіжностей; погоджувати претензії і позови).

✓ З відділом збуту (юридична служба має право одержувати накази, розпорядження, інструкції; узгоджені умови по реалізації продукції; відомості про порушення договірних зобов'язань; заявки на пошук необхідних нормативно – правових актів і на роз'яснення чинного законодавства; надавати результати правової експертизи; проекти договорів; пропозиції по зміні типових господарських договорів).

✓ З відділом кадрів (отримувати проекти трудових договорів, контрактів, заявки на пошук необхідних нормативно – правових актів, наказів щодо переведення, про звільнення, про притягнення працівників до дисциплінарної чи матеріальної відповідальності; надавати інформацію про зміни в трудовому законодавстві, роз'яснень щодо чинного законодавства й порядку його застосування).

✓ З фінансовим відділом (одержувати проекти фінансових договорів; матеріали для пред'явлення претензій, позовів у суди; заявки на роз'яснення чинного законодавства, надає рішення щодо пред'явлених претензій і позовів; результати розгляду претензій, судових справ; роз'яснює законодавство і порядок його застосування; надає узгоджені матеріали про стан заборгованості, пропозиції по примусовому стягненню

боргів; надає аналіз змін і доповнень фінансового, податкового, цивільного та інших галузей законодавства).

І це основні, вузлові питання взаємодії, бо необхідно враховувати, що юридична служба забезпечує дотримання законності, здійснення правової роботи, пропаганди законодавства серед усіх підрозділів, чим сприяє утвердженню права в усіх сферах господарювання. Також розробка положень про структурні підрозділи, про взаємодію структурних підрозділів з певних питань діяльності суб'єктів господарювання дасть змогу покращити організацію правової роботи, забезпечить правильне застосування нормативних актів, запобігання порушень, що сприятиме функціонуванню діяльності будь-якого підприємства незалежно від форм власності.

Література:

1. Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 № 1040 // Урядовий кур'єр. – 2008. - № 238.
2. Куліш А., Горевий В. Взаємодія юридичної служби суб'єкта господарювання з іншими структурними підрозділами / Куліш А., Горевий В. // Підприємство, господарство і право. – 2010. - № 10. – С. 3-6;
3. Горевий В. І. Організація юридичної служби на підприємстві : навчальний посібник / В. І. Горевий. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Суми : Університетська книга, 2012. – 367 с.

**ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНФОРМАЦІЯ» ТА ЙОГО
ТРАНСФОРМАЦІЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ**

Жаров Анатолій Іванович
кандидат філософських наук, професор

Глодова Діана Василівна
курсант

Бондар Анастасія Андріївна
курсант

Національний університет державної податкової служби України

У спеціальній літературі існують різні визначення інформації. Це, зокрема: зміст повідомлення, сигналу, пам'яті, а також відомості, що містяться у повідомленні сигналі або пам'яті[1, с.41]; повідомлення або відомості про що-небудь які надаються людьми[2, с.222]; дані що характеризують об'єкт пізнання і можуть бути виділені суб'єктом який пізнає у відображенні об'єкта, що пізнається[3, с.37]; відомості про навколишній світ і процеси, що в ньому відбуваються і сприймаються людиною або сприймаються пристроями з метою збереження цілеспрямованої діяльності[4].

Відмінність у поглядах поняття «інформація» пояснюється різноманітністю методологічних підходів до поняття змісту інформації. Тому, метою статті є аналіз можливих підходів до визначення поняття «інформація». Дослідження трансформації вказаного поняття в чинному законодавстві України та його вплив на різні напрямки захисту інформації.

Автори згідно з точкою зору С.В. Симоновича, який пропонує до визначенні поняття «інформація» три основні підходи: недетерміністський техноцентричний та антропоцентричний кожний з яких має свої переваги та недоліки [5].

Коротко розглянемо недетерміністський (від Лат *determinale* - обмежити визначити) підхід до поняття «інформація» полягає у відмові визначення інформації на тій підставі, що вона є фундаментальним поняттям яке має не обмежені (не визначені) рамки. Так, один із засновників кібернетики (від грец. *Kybernetike* – мистецтво управління) Н.Вінер розглядав інформацію як первинну спеціальну субстанцію.

Пізніше дослідники розглядали як основу усього існуючого першопричину усіх явищ та процесів. Так, І.Й. Юзвічн сформував поняття інформація як «Генерацію єдиної первинної субстанції Всесвіту».

Сутність техноцентричного підходу полягає в тому що інформацію ототожнюють з даними що мають кількісний вимір (обсяг, швидкість передачі, інтенсивність трафіку, пропускна здатність каналу зв'язку тощо) А суть антропоцентричного підходу полягає в тому що інформацію ототожнюють із відомості ми чи фактами які теоретично можуть бути отримані та засвоєнні тобто перетворень на знання. Вказаний підхід знайшов широке використання в юридичний науці та чинному законодавстві.

Він створив підґрунтя організаційно правового захисту інформації тому потребує більш детального аналізу

Таким чином нормативно-правовій системі України зближуються антропоцентричний і техноцентричний підходи до визначенні поняття «інформація».

Література:

1. Энциклопедический словарь для начинающих / Под. ред. Д.А.Поспелова. – М.: 1994. – 470с.
2. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С.С. Аверинцев и др. 2-е изд. – М.: Сов. Энцикл., 1989. – 815с.
3. Полевой Н.С. Криминалистическая кибернетика, - М., 1982 – 298с.
4. Кухарникова Т.Э. Информатика: Учеб. Пособ.– Воронеж.,- 2000. – с.12.
5. Информатика для юристов и экономистов/ Симонович С.В. и др. – СПб.: Питер., –2001. – 688с.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Качалова Юлія Сергіївна
курсант

Місяць Денис Ігорович
курсант

Годимчук Вікторія Олександрівна
курсант

Національний університет державної податкової служби України

В сучасних умовах інформаційної революції, що відбулася в світі наприкінці XX на початку XIX століття однією з ключових особливостей

світового соціально-економічного прогресу є зростання значимості інформації в суспільних відносинах.

У зв'язку з тим що за цих умов актуальним стають проблеми формування нормативно-правової бази у сфері інформаційних відносин та її подальшого розвитку в контексті Євроінтеграції України імплементації норм європейського та міжнародного інформаційного права в інформаційно законодавство України, а також проблема його систематизації.

В кінці ХХ століття після проголошення державної незалежності в Україні, розпочалося активне формування національного інформаційного законодавства.

Історія свідчить, що за цей час прийнято значну кількість законів та інших нормативно-правових актів що дозволило врегулювати найбільш важливі норми інформаційних відносин та інформаційної діяльності. Нині інформаційні відносини в Україні регулюються низкою нормативно-правових актів зокрема: Конституцією України, законами України «Про інформацію», «Про мови», «Про науково-технічну інформацію», «Про телебачення і радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні», «Про бібліотеку і бібліотечну справу», «Про національний архівний фонд і архівні установи», «Про інформаційні агентства», «Про зв'язок», «Про концепцію національної програм інформатизації», «Про телекомунікації», «Про захист інформації в інформаційно - телекомунікаційних системах», «Про захист персональних даних», «Про авторське право і суміжні права», «Про державну таємницю», тощо .

Необхідно врахувати, що науково-правові дослідження в інформаційній сфері є поліфункціональними. Вони крім знань юридичних наук потребують знань щодо філософських, історичних, соціальних, технічних, психологічних, економічних, політичних та інших наук.

Зазначене є актуальним і в контексті Євроінтеграції України. Стратегії України щодо приведення національного законодавства у відповідність до положень європейського і міжнародного права передбачає рух до неодноразово демократії, ринково господарства та інформаційного суспільства, які базуються на засадах верховенства права та забезпечення прав і свобод людини.

Таким чином згідно з посібником Міністерства юстиції України «Адаптація законодавства України до законодавства ЄС - це процес зближення і поступового приведення законодавства України у відповідність до вимог законодавства ЄС» [2]

Література:

1. Системна інформатизації правоохоронної діяльності: європейські нормативно-правові акти упорядкування інформаційних відносин у зв'язку з автоматизованою обробкою даних: посібник / В. Брижко, В. Цимбалюк, М.Швець, - Кн.2 – К.:ТОВ «Пан ТОТ», 2006. - С. 444-448. – ISBN 966-96731-1-9.
2. Методично-нормативний посібник з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу; під. заг. ред. міністра юстиції України С.Станік. – К.: «Логос», 2000. – 120с.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Коваль Микола Васильович
кандидат юридичних наук, професор

Турчиняк Юрій Богданович
бакалавр

Національний університет державної податкової служби України

З кожним роком роль інформації в житті людини, держави та всього соціуму швидко збільшується. За умов формування та розвитку в ХХІ ст. інформаційного суспільства інформація стає великою цінністю. Адже саме від чіткої, достовірної, оперативно отриманої інформації залежить ефективність прийняття управлінських рішень.

У умовах розвитку сучасних інформаційних технологій поняття «інформаційне забезпечення» пов'язують з розвитком автоматизованих систем управління. Організація інформаційного забезпечення ведеться паралельно з програмним забезпеченням та інформаційною технологією, зорієнтованою на кінцевого користувача.

Інформаційна система управління включає всі види обліку, що створюють масив управлінської інформації, котрий характеризує стан системи, що управляється, та виконання управлінських рішень. Вхідна інформація аналізується, і відповідно до результатів аналізу готуються проекти управлінських рішень, які передаються на розгляд до системи управління.

Інформаційне забезпечення — важливий елемент автоматизованих інформаційних систем обліку, призначений для відображення інформації, що характеризує стан керованого об'єкта і є основою для прийняття управлінських рішень[1].

Поняття «інформаційне забезпечення» розглядається науковцями по різному, найпоширенішими є наступні підходи щодо трактування поняття «інформаційне забезпечення» як загальної категорії: 1) сукупність форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення і форм існування інформації, яка використовується в інформаційній системі при її функціонуванні [2]; 2) забезпечення необхідною інформацією, організація банків даних [3]; 3) інформація, необхідна для управління процесами, що міститься в базах даних інформаційних систем.

Але варто зазначити, що інформаційне забезпечення включає два комплекси: внутрішньомашинне інформаційне забезпечення (макети / екранні форми для введення первинних даних в комп'ютерні мережі або виведення результатної інформації, структури інформаційної бази: вхідних, вихідних файлів, бази даних) та позамашинне інформаційне забезпечення (класифікатори техніко-економічної інформації, документи, методичні інструктивні матеріали) [4].

Отже, створення інформаційних умов функціонування системи, забезпечення необхідною інформацією, включення в систему засобів пошуку, отримання, зберігання, накопичення, передачі, обробки інформації, організація баз даних є важливим засобом для вирішення основних завдань в державному управлінні.

Література:

1. Організація інформаційної бази [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://buklib.net/books/23290/>
2. Анши М., Бузмаков В. Проблемы стандартизации и проектной деятельности в области ИТ// Журнал «Корпоративные системы». – К: 2007. - №
3. Великий тлумачний словник української мови: Інформаційне забезпечення [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Busel_Viacheslav/VTSSUM/
4. Encyclopedic of Computer Science. – Third Edition. – Edited by A.Ralpton and D.Rally. – International Computer Press, 1995/ - 2001 c.

РІЗНОМАНІТТЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Лазаренко Аліна Сергіївна
курсант

Малько Олена Сергіївна
курсант

Федорова Анастасія Ігорівна
курсант

Національний університет державної податкової служби України

Інформація в історії розвитку цивілізації завжди відіграє визначальну роль та є основою, базою для прийняття рішень на всіх етапах і рівнях становлення суспільства і держави. Недарма в розвитку людства виділяють декілька інформаційних революцій, які безпосередньо пов'язані з кардинальними змінами у сфері виробництва, обробки та обігу інформації, що призвели до радикальних перетворень [1].

На сьогоднішній день ми можемо цілком впевнено стверджувати, що інформація стала невід'ємною частиною правової сфери суспільства. Тобто, у галузі правознавства повноцінно вживається термін «інформаційні відносини». Ці правовідносини є досить різноманітними, багатогранними, що і викликає необхідність наукового дослідження їх видів. Актуальність питання полягає в тому, що результати дослідження можуть використовуватися не лише у теорії, в юридичній науці, але і на практиці, адже від розуміння та вміння правильно трактувати ті чи інші особливості правовідносин, можна досягти більшої ефективності, результативності діяльності у певній сфері життя.

Перш за все, всі правовідносини поділяють на регулятивні та охоронні. На думку авторів, доцільним є такий розподіл і щодо інформаційних правовідносин. Регулятивними є такі правовідносини, які складаються на основі регулятивних правових норм та фактів правомірної поведінки їх суб'єктів. Охоронні правовідносини є такі, що виражають охоронну функцію права. Вони пов'язані з застосуванням юридичної відповідальності на основі санкцій до порушників норм права. Прикладами таких правовідносин у сфері інформації можуть бути: відшкодування збитків, застосування штрафних та оперативно-господарських санкцій та інші.

Важливим є розподіл інформаційних правовідносин на динамічні та статистичні. Статистичні, як випливає і з самого поняття, фіксують певний існуючий стан або явище. Так, наприклад, статистичними можна

вважати правовідносини, які пов'язані з приналежністю суб'єкту господарювання майнових прав на певний інформаційний об'єкт. Але при цьому варто враховувати, що за умови використання даного об'єкту, наприклад, його передачі, продажу, правовідносини набуватимуть динамічного характеру.

В залежності від становища сторін один до одного правовідносини в інформаційній сфері поділяють на горизонтальні та вертикальні. Відповідно до ч.5 ст.3 Господарського Кодексу України, горизонтальними є господарсько-виробничі відносини. Вони складаються на основі юридичної рівності сторін, тоді як вертикальні правовідносини передбачають нерівноправність останніх. Автори згодні з точкою зору дослідників, які стверджують, що перший тип таких правовідносин спостерігається у приватному праві, тоді як другий – у публічному.

Як і будь-які правовідносини, інформаційні можуть бути простими або складними. Критерієм розподілу у даному випадку виступає кількість суб'єктів. Прості правовідносини складаються між двома суб'єктами, складні – між трьома і більше.

В теорії права правовідносини поділяють на абсолютні та відносні, залежно від способу індивідуалізації їх суб'єктів. В абсолютних правовідносинах визначеною є лише одна сторона – носій суб'єктивного права, а зобов'язаними тут є абсолютно всі інші особи. При цьому обов'язок їх полягає в утриманні від дій, що посягають на право іншої сторони. Наприклад, в інформаційній сфері такими є правовідносини, що виникають в процесі користування власними інформаційними ресурсами, реалізації майнових прав інтелектуальної власності.

Відносними правовідносинами в інформаційній сфері вважають господарські інформаційні зобов'язання, наприклад, управлінські правовідносини в галузі інформаційного забезпечення.

Також доцільним є поділ інформаційних правовідносин на внутрішньогосподарські та зовнішньогосподарські. Розглядаючи конкретного суб'єкта господарювання, його внутрішнє інформаційне забезпечення становить внутрішньогосподарські правовідносини, тоді як зовнішня взаємодія у галузі інформації – зовнішньогосподарські. У сучасному цивілізованому світі, як ми розуміємо, існування і без тих, і без інших правовідносин не є повноцінним, якщо і взагалі можливим.

Висновки. Господарські правовідносини в інформаційній сфері являють собою складний комплекс регулятивних та охоронних, статистичних і динамічних, абсолютних та відносних, внутрішньогосподарських та зовнішньогосподарських правових відносин. Всі вони знаходять своє втілення у процесі діяльності суб'єктів господарювання, кожні із них пов'язані з іншими. При цьому таке розмежування є важливим для застосування на практиці, адже глибинне і

ретельне вивчення кожного виду, його особливостей дає змогу максимально отримати позитивний ефект від інформаційних правовідносин.

Література:

1. Петрів І. М. Забезпечення розвитку інформаційного простору держави // Інформація і право. – 2013. – Вип. №1(7). – с.29-34.
2. Яременко О. І. Правове регулювання інформаційної господарської діяльності в Україні // Інформація і право. – 2012. – Вип. №3(6). – с.63-69.
3. Марущак А. І. Напрями розвитку інформаційного права в Україні // Філософські та суспільно-правові проблеми становлення і розвитку інформаційного суспільства: матеріали круглого столу/ 20 березня 2013 р., м.Київ. – Ужгород, 2013. – 194с.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ВПОРЯДКУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Овдієнко Максим Юрійович
курсант

Корчинський Михайло Олександрович
курсант

Стасів Тарас Михайлович
курсант

Національний університет державної податкової служби України

Міжнародний досвід свідчить, що у сфері суспільних інформаційних відносин за їх законодавчої легалізації передусім враховують такі загальнолюдські принципи, як повага та гуманне ставлення до людини її честі гідності, репутації, презумпція невинуватості громадянина, приватної особи на засадах співвідношення потреб та інтересів окремих людей, їх корпорацій (об'єднань), націй, держав та світового співтовариства.

Сьогодні проблема розвитку та впорядкування інформаційних правовідносин в Україні є важливим напрямом від вирішення якого залежить подальше удосконалення інформаційного законодавства і практики його застосування. Цьому напрямку присвячені поодинокі наукові праці, що розкривають здебільшого аспекти правовідносин щодо інформаційного забезпечення органів державної влади (А.Б. Агапов, А.В. Анісімов І.В.Арістова, Г.В. Атаманчук, О.А. Баранов, Ю.М. Батурін, І.Л.

Бачило, О.М.Розум, Л.Л. Тарангул, В.С. Цимбал, тощо). Проте багато правових аспектів цієї проблеми залишаються вивченими не повною мірою.

Протягом останніх десятиріч в Україні спостерігається послідовний розвиток інформаційної сфери, як особливої системи суспільних відносин, що виникають в усіх сферах життя і діяльності суспільства та держави в результаті одержання, використання поширення і зберігання інформації насамперед у сфері законодавчого закріплення права особи на інформацію та на вільне поширення її в країні і за кордоном, трансформації моделі відносин між органами державної влади та засобами масової інформації, створення національних систем і мереж інформації тощо.

Автори згодні з точкою зору Г.В. Панова, який пише, що разом із тим на шляху розвитку і впорядкування інформаційних правовідносин можна виділити низку проблем до яких, зокрема, належать: відсутність довгострокової державної стратегії щодо подальшого розвитку інформаційної сфери; недооцінювання значення інформаційно-комунікаційного аспекту в процесі демократизації суспільства розбудови, держави її європейської інтеграції; недосконалість законодавства про інформацію; намагання суб'єктів інформаційних відносин маніпулювати громадською думкою шляхом поширення недостовірної не повної та упередженої інформації у засобах масової інформації; не прозорість відносин власності щодо засобів масової інформації; не достатній рівень державної підтримки виробництва і розповсюдження вітчизняної інформаційної продукції; наявність значної кількості інформаційної продукції, що не відповідає вимогам законодавства, негативно впливає на систему суспільних цінностей, фізичний, психічний, інтелектуальний та моральний розвиток людини, призводить до деградації суспільства; зловживання правом на вільне одержання і поширення інформації, в результаті чого порушуються інші фундаментальні права і свободи людини, захищені Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та Конституцією України; висока інформаційна залежність України від зарубіжних інформаційних ресурсів; не достатній рівень використання української мови в аудіовізуальних (електронних) та друкованих засобах масової інформації, Інтернет.

Література:

1. Панова І.В. Актуальні питання реформування інформаційного законодавства // Право і безпека. – 2010. - №5(37). – С. 95- 98.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІНІСТЕРСТВА ДОХОДІВ І ЗБОРІВ УКРАЇНИ

Параниця Сергій Павлович
кандидат юридичних наук, доцент

Турчиняк Юрій Богданович
бакалавр

Національний університет державної податкової служби України

Сучасна діяльність правоохоронних органів відзначається прагненням використовувати передові технології для досягнення цілей з метою оптимізації та удосконалення власної управлінської діяльності. Не є винятком і органи Міністерства доходів і зборів України, які під час своєї діяльності спираються на інформацію, її джерела, інформаційні процеси та ресурси. Тому ефективне функціонування податкових органів можливе лише при застосуванні відповідного комплексу заходів, що включає в себе подання, приймання та комп'ютерну обробку певних податкових даних (звітність, облік платників податків, їх реєстрацію тощо) та використання аналітичних процедур для їх глибинного, оперативного аналізу та прийняття рішень.

Вона є базовою для функціонування органів Міндоходів України, адже певною мірою виражає сутність призначення самої служби і наповнює її діяльність певним змістом. Тільки наявність значимої для органів Міндоходів України інформації дозволяє виконувати в повному обсязі поставлені завдання та реалізовувати визначені в законодавстві повноваження[1]. Інформаційні ресурси фактично являються рушійною складовою діяльності.

Інформаційні ресурси – це відомості, які отримуються та накопичуються у процесі розвитку науки та практичної діяльності людей і використовуються у суспільному виробництві та управлінні. Податкова інформація трактується як сукупність відомостей і даних, що створені або отримані суб'єктами інформаційних відносин у процесі поточної діяльності і необхідні для реалізації покладених на контролюючі органи завдань і функцій [2].

Частина 2 статті 53 Закону України «Про інформацію» зазначає, що до інформаційних ресурсів України входить уся належна їй інформація, незалежно від змісту, форм, часу і місця створення [2].

Закон України «Про Національну програму інформатизації» дає визначення окремому інформаційному ресурсу як сукупності документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо) [3].

Опираючись на вищезазначені відомості, можемо зазначити, що управління інформаційними ресурсами органів Міндоходів України - це діяльність спеціально уповноважених суб'єктів управління Міндоходів України, що регламентується нормативно-правовими актами та здійснюється за допомогою організаційно-правових заходів і техніки управління для ефективного отримання, збору, обробки, накопичення, зберігання інформації (інформаційних ресурсів) податкових органів з метою її (їх) подальшого раціонального та цілеспрямованого використання у практичній діяльності.

Література:

1. Максjuta А.О. Теоретичні аспекти управління інформаційними ресурсами [Електронний ресурс] Максjuta А.О. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nashp/2011_1_1/Maksuta.pdf
2. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992.– № 48.– Ст. 650.
3. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1998.– № 27–28– Ст. 181

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Пристінський Олександр Васильович
старший викладач

Горохівська Діана Володимирівна
курсант

Національний університет державної податкової служби України

Відповідно до законодавства України інформаційна безпека - це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується, негативний інформаційний вплив та негативні наслідки застосування інформаційних технологій.

Інформаційна безпека держави - це стан її захищеності, при якому спеціальні інформаційні операції, акти зовнішньої інформаційної агресії, інформаційний тероризм, незаконне зняття інформації за допомогою спеціальних технічних засобів, комп'ютерні злочини та інший деструктивний інформаційний вплив не завдає суттєвої шкоди національним інтересам [1].

Серед дослідників, які останнім часом присвячували свої роботи певним аспектам забезпечення інформаційної безпеки України, слід назвати В. Петрик, О. Штоквиш, В. Полевий, В. Кальниш, М. Присяжнюк, В. Остроухов, І.Арістова, О. Олійник, А. Марущак, В. Степанов. Але їхні дослідження на даному етапі розвитку інформаційного простору в Україні не розкривають в повній мірі сучасні проблеми, тому питання інформаційної безпеки все ще залишається відкритим і актуальним.

Актуальність розгляду даної теми обумовлюється цілою низкою чинників.

В сьогоденні в Україні головним стратегічним національним ресурсом, основою економічної та оборонної її могутності стає інформація та інформаційні технології.

Інформація є таким атрибутом, від якого у визначальному плані залежить ефективність життєдіяльності сучасного суспільства, а інформаційні технології принципово змінили обсяг і важливість інформації, яка обертається в технічних засобах її збереження, обробки та передачі. Загальна комп'ютеризація основних сфер діяльності призвела до появи широкого спектру внутрішніх і зовнішніх загроз, нетрадиційних каналів втрати інформації і несанкціонованого доступу до неї. В сучасному суспільстві відбувається масове оснащення державних установ, підприємств, організацій і приватних осіб засобами обчислювальної техніки і включення їх до світових інформаційних просторів, що містить у собі реальну загрозу створення розгалужених систем регулярного несанкціонованого контролю за інформаційними процесами і ресурсами, навмисного втручання в них. Крім того, реальністю сьогодення стало застосування інформаційної зброї і ведення інформаційних війн.

Важливим питанням також залишається недосконалість правового регулювання суспільних відносин у сфері інформаційної безпеки, що призводить до серйозних негативних наслідків, які ускладнюють підтримання необхідного балансу інтересів особи, суспільства та держави. Відкритим залишається питання щодо конституційних прав громадян на недоторканність приватного життя, особистої та сімейної таємниці, таємниці листування, які не мають достатнього організаційно-правового і технічного забезпечення. Погіршується ситуація із забезпеченням збереження державної таємниці, недостатньо розвинені механізми забезпечення службової та комерційної таємниці.

Національна безпека істотно залежить від забезпечення інформаційної безпеки, й у ході технічного прогресу ця залежність буде зростати. Визначень інформаційної безпеки на сьогодні існує досить багато. Єдиної думки про те, що таке інформаційна безпека немає. І в цьому, на нашу думку, є головна проблема стану захисту інформації. Ми постійно говоримо про те, що інформаційна безпека забезпечується на

належному рівні, але як ми можемо казати про це напевне, коли ми не маємо єдиних правил про те, що ми захищаємо, як захищаємо, від чого та від кого.

Отже, проблем інформаційної безпеки існує безліч, як і проблем розвитку процесу інформатизації. Тому необхідно вирішувати питання, пов'язані з визначенням природи різних видів інформаційних загроз, механізмів їхнього впливу на об'єкти інформаційної безпеки, можливих наслідків цих впливів, шляхів і методів їх нейтралізації, зменшення або ліквідації. Найбільш вивченими є проблеми, пов'язані із захистом інформації. Що ж до питань захисту людини, людських спільнот, суспільства в цілому, то з погляду розробки методології, шляхів, форм і методів забезпечення інформаційної безпеки вони вивчені недостатньо. Із зростанням науково-технічного прогресу буде зростати і важливість питання інформаційної безпеки громадянина, суспільства, держави.

Література:

1. Фурашев В. Сутність та визначення понять «інформаційна безпека» та «безпека інформації» / В. Фурашев // Правова інформатика. - № 2(34)/2012.
2. Марущак А.І. Визначення об'єктів управління інформаційною безпекою держави / А.І. Марущак // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави.- 2012. - №2(9).
3. Тихомиров О.О. Діяльнісний підхід у дослідженнях забезпечення інформаційної безпеки: об'єкт і суб'єкт / О.О. Тихомиров // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави.- 2012. - №2(9).
4. Стасів Ю.М., Горохівська Д.В., Глодова Д.В. Захист інформації в органах Державної податкової служби України: матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф. [«Інформаційні технології в економіці, менеджменті і бізнесі. Проблеми науки, практики і освіти»], (м. Київ, 29 листопада 2012 р.) / – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2012. – С. 129 – 131.

КІБЕРНЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Рекуненко Тетяна Олександрівна
кандидат юридичних наук, доцент

Кисличенко Павло Валерійович
курсант

Національний університет державної податкової служби України

В умовах глобалізації інформаційних процесів, їх інтеграції в різні

сфери суспільного життя керівництво провідних держав світу приділяє посилену увагу створенню та удосконаленню ефективних систем захисту інфраструктури від зовнішніх та внутрішніх загроз кібернетичного характеру. Забезпечення належного рівня кібернетичної безпеки є необхідною умовою розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Науковим напрямом інформатизації правоохоронної діяльності займалися такі вчені, як: Д.І. Бедняков, Р.А. Калюжний, Я.Ю. Кондратьєв, Н.Н. Лисов, Є.Д. Лук'янченко, Д.Й. Никифорчук, С.С. Овчинський, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, О.О. Пунда, В.П. Сапальов

О.М. Сніцарь, В.Г. Хахановський, В.О. Шамрай, М.Я. Швець, В.С. Цимбалюк та інші. Дослідженням питання підготовки фахівців у сфері інформаційних технологій приділяється увага у наукових статтях, періодичних наукових виданнях та монографіях. Безпосередньо цю проблему вивчали: Ромашок Б.В., Гавловський В.Д., Гуцалюк М.В., Іщенко А.В., Цимбалюк В.С., Белкін Р.С., Біленчук П.Д. та інші вчені, які займалися розробкою питання протидії кіберзлочинності.

Автори згодні з точкою зору Буржинського В.А., який пише, що інформатизація оперативно-розшукової діяльності та ситуалізація доказової бази оперативних підрозділів є одним із факторів якісно нового науково-інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності, захисту прав та інтересів громадян, швидкого входження у міжнародні поліцейські інформаційні системи національних правоохоронних органів. Для оперативних працівників сьогодні існує вимога бути обізнаними із вітчизняним і зарубіжним досвідом інформатизації правоохоронної діяльності, її теоретичними засадами та практичними рекомендаціями, володіти методологією формування та використання оперативних баз даних. Підтвердженням тому є низка публікацій індивідуальних і колективних монографій, збірників документів і матеріалів, статей, дисертації дослідників: Ю. Арського, В. Гавловського, Д. Галла, В. Дозорцева, В. Сгорова, В. Калятіна, А. Колмогорової, О. Кохановської, Н. Кушакової, В. Ліпецького, А. Мельника, І. Радіонощ, А. Сергеева та ін.

На основі наукових, теоретичних та практичних напрацювань необхідно при визначенні цих термінів надавати їх в більш широкому розумінні (тлумаченні), враховуючи вже наявні у таких галузях науки як кібернетика, інформатика, безпекознавство, кримінальне право тощо.

Таким чином, на сьогоднішній день проблеми координації та взаємодії у правоохоронній діяльності з протидії кіберзлочинності можна розглядати з двох сторін. З однієї, це координація і взаємодія всередині країни між правоохоронними та іншими державними органами України, а з другого боку - це організаційна правоохоронна діяльність з міжнародним співтовариством, зокрема з Європейським.

Література:

1. В.К. Васенко, О.В. Тереніна Безпека життєдіяльності та її особливості у правоохоронних органах // Право і безпека. - 2012. №1 (43). - С. 213 - 217.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Сокіл Олег Андрійович

заступник начальника факультету податкової міліції

Подлеснова Олександра Василівна

бакалавр

Національний університет державної податкової служби України

Сучасний світ не можливо уявити без інформаційних правовідносин, які відіграють значну роль у розвитку сучасного суспільства. Тим не менш, залишається недостатньо вивченим питання інформаційного права, інформаційних систем та інформаційної правоздатності. Тому є важливим і актуальним їх дослідження на сучасному етапі розвитку правової держави. Формування системи інформаційного законодавства викликало проблему його гармонізації на міжнародному рівні, з урахуванням вимог міжнародного права (його провідних чинників - публічного і приватного). Дослідники згідні з точкою зору І.В. Попова який пише, що сьогодні в Україні щодо шляхів правового регулювання інформаційних відносин сформувалося два напрямки: перший базується на доктрині англо-американської системи права (вирішення на законодавчому рівні в окремих законах проблеми правового регулювання інформаційних відносин; і другий - на доктрині європейської (континентальної) системи права (визначення галузей права та їх систематизація на рівні кодифікації).

Перший напрямок домінує в колах громадських, наукових та державних діячів які вважають що виділення проблеми нормативно правового забезпечення у сфері інформаційних відносин можливо ситуаційного підходу.

Ця доктрина характерна для недорозвинених систем у яких правове регулювання суспільних відносин знаходиться на стадії зародження (просте копіювання правової системи метрополії чи запозичення положень з інших правових національних систем без урахування їх специфіки), або щодо правового регулювання яких існує певна суспільна невизначеність. Даний підхід був характерним для нормативно правового

регулювання багатьох сфер суспільних відносин на початку утвердження незалежності України. Недоліком такої правотворчості є те, що ряд прийнятих законів України, які прямо чи опосередковано регулюють суспільні інформаційні відносини, концептуально не узгодженні між собою, зазначені в них норми суперечать одна одній і породжують проблеми.

Сьогодні теорія і практика правового регулювання в нашій країні схиляється до другого підходу, більш традиційного для України, - юридичної доктрини систематизації законодавства на рівні кодифікації. Це характерно для тих галузей законодавства, у яких множинна правових норм у певній сфері суспільних відносин досягла критичної маси та щодо яких здійснено обґрунтовану систематизацію на рівні кодифікації.[1]

Таким чином, формування системи інформаційного законодавства викликало проблему гармонізації на міжнародному рівні, з урахування норм міжнародного права. В міжнародному праві активно формується його інституція - міжнародне інформаційне право світової інформаційної цивілізації. У багатьох регіонах світу формуються міжнародні стандарти правових норм на рівні типових законів, стандартних концепцій, угод тощо.

Література:

1. Проект концепції реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин[Електронний ресурс].-Режим доступу:<http://www.bezpeka.com/nlib/art512.html>.
2. Панова І.В. Актуальні питання реформування інформаційного законодавства// Право і безпека. - 2010. №5 (37). с. 95-98.

КІБЕРНЕТИЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Супруненко Анатолій Миколайович
доцент

Ногіна Каміла Олександрівна
курсант

Національний університет державної податкової служби України

Сьогодні інформаційні технології впроваджуються майже в усіх сфери життєдіяльності, у тому числі – в правоохоронну сферу. Подальше просування України на шляху до Європейської інтеграції тісно пов'язане з

необхідністю подальшого розвитку інформаційного середовища країни, тобто кіберпростору.

У багатьох країнах світу вже сформовані загальнодержавні системи кібербезпеки - як найбільш оптимальної організаційної структури, у тому числі правоохоронці, які можуть інтегруватися та взаємодіяти із загонами різних державних організацій і з сприятливим сектором для спільної протидії кіберзагрозам.

Необхідно відзначити, що в умовах стрімкого розширення кіберпростору, завдяки бурхливому розвитку всесвітньої мережі Інтернет і глобалізації у цій сфері значна частина об'єктів інфраструктури будь-якої країни може стати предметом посягань зловмисників.

Займається дослідженням питань пов'язаних з проблемами кібербезпеки така група вчених: В.М. Бутузов, В.Д. Гавловський, В.Д. Дубов, В.М. Карчевський, В.Г. Поліщук, О.О. Поляруш, В.П. Шеломенцев, О.М. Юрченко, та інші. В їх дослідженнях відмічається. Що існуючий стан кібербезпеки України не в повній мірі відповідає її найголовнішим інтересам. В Україні також відбувається формування кібербезпеки. Як складову такої системи протидії кіберзлочинності, пропозиції щодо якої ще в 2011 році доручалося розробити Кабінету Міністрів України за участю Служби безпеки України. У сучасній юридичній і науковій літературі неодноразово розглядалися окремі аспекти правових та організаційних засад інформаційної діяльності правоохоронних органів. Окремим напрямком інформаційного забезпечення розслідування злочинів приділяється увага у наукових працях М.В. Швеця, К.І. Беякова, Є.Д. Лук'янова, І.В. Арістової та інших.

Правову основу кібербезпеки України становлять Конституція України, закони України «Про основи національної безпеки», «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки » та інші, Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, інші міжнародні договори ратифіковані Верховною Радою України, Доктрина інформаційної безпеки України, а також видані на виконання законів інші нормативно-правові акти. Водночас аналіз чинного законодавства дозволяє визначити як основну проблему правового забезпечення системи кібернетичної безпеки України відсутність розробленого та нормативно закріпленого понятійного апарату в цій сфері.

В.П. Теломишевим, зазначає що недоліки понятійного апарату у сфері забезпечення кібернетичної безпеки не дозволяють: визначити ознаки та об'єктивно оцінити основні загрози у національному сегменті кіберпростору; визначити найбільш ефективні заходи забезпечення

кібербезпеки; чітко сформулювати завдання та функції суб'єктів кібербезпеки, тощо.

Нажаль у законодавстві відсутнє вираження не тільки поняття «кібернетична безпека(кібербезпека)» але й таких понять як «кібернетичний простір (кіберпростір)», «кібернетична загроза(кіберзагроза)», «кібернетична атака (кібератака)», «кібернетичний захист (кібезахист)», «кібернетичний злочин (кіберзлочин)», «кіберзлочинність» тощо.

Література:

1. Лук'янов Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: монографія, Є.Д. Лук'янов; МВС України . НАВСУ. – К., 2005 – 359с.

СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Якименко Олександр Васильович
старший викладач

Вальковський Анатолій Вікторович
курсант

Національний університет державної податкової служби України

В умовах інформаційної революції, що відбулася в світі наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, соціально-економічного прогресу є зростання значимості інформації в суспільних відносинах. Широке впровадження й удосконалення техніко-технологічних засобів збирання, зберігання, використання та поширення інформації призвели до стрімкого розвитку інформаційних відносин в суспільстві.

В Україні відбувається стабільний розвиток і структуризація сегментів вітчизняного інформаційного ринку як системи економічних, організаційних і правових відносин щодо створення, продажу і купівлі інформаційних ресурсів, технологій, продукції та послуг.

Сьогодні цим важливим проблемам, від вирішення яких залежить подальше удосконалення інформаційного законодавства і практики його застосування, присвячені такі наукові праці, що розкривають окремі питання правового регулювання інформаційних правовідносин (В.Б. Авер'янов, А.Б. Агапов, І.В. Арістова, О.М. Бандерко, О.А. Баранов, Ю.М. Батурін, І.Л. Бачило, М.М. Биченко, В.М. Брижко, В.Д. Гавловський, В.П.

Горбулін, Р.А. Камочиний, О.М. Розум, Л.Л. Тарангул, В.С. Цимбалюк тощо).

Проте багато правових аспектів цієї проблеми залишаються недостатньо вивченими, крім того прийняття Доктрини інформаційної безпеки зумовило появу нових напрямків державної політики України в інформаційній сфері.

В вітчизняній літературі тривають дискусії щодо сутності, правової природи феномена інформації, необхідності виділення з системи правових відносин інформаційних правовідносин.

На думку дослідників, оскільки до сьогодні інформаційне законодавство не систематизовано, напрями державної інформаційної політики визначені різними інформаційно-правовими актами, зокрема законами України «Про інформацію» [2] «Про національну програму інформатизації»[3], «Про основні заходи розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», Доктрини інформаційної безпеки України тощо.

Таким чином, формування нових суспільних відносин в інформаційному суспільстві передбачає створення відповідного комплексу правового забезпечення. В Україні як і в усьому світі ведеться робота над удосконаленням чинного законодавства, розроблення нових нормативно- правових норм у сфері регулювання інформаційних відносин.

Література:

1. Брижко В.М. Про сучасну інформаційну політику В.М. Брижко // Правова інформатика – 2009 – №2 (22) – с. 27-29
2. Про інформацію: закон України від 2 жовтня 1992 р. №2657-XII// Відомості Верховної Ради. – 1992. - №48 – ст. 650
3. Про національну програму інформатизації і закон України від 4 мат. 1998 р. №74198 – ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1998 - №27. – ст. 181

ЗМІСТ

Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права

Параниця Сергій Павлович, Гожий Микола Степанович КОРУПЦІЯ
ЯК НЕГАТИВНЕ СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ.....3

Приходько Олена Миколаївна РІВЕНЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ
ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ
(ПРАКТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ).....4

Русенко Ірина Ярославівна ПРИНЦИПИ ПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 8

Тімашова Вікторія Михайлівна ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО
ВЛАДАРЮВАННЯ У ТРАНЗИТНІЙ КРАЇНІ.....11

Конституційне право. Конституційне процесуальне право. Міжнародне право

Кондик Олексій Павлович ВИКОНАННЯ ДИПЛОМАТИЧНИМ
ПРЕДСТАВНИЦТВОМ КОНСУЛЬСЬКИХ ФУНКЦІЙ: АКТУАЛЬНІ
ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....14

Тімашов Віктор Олександрович ФОРМУВАННЯ ТА
ВСТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ І СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.....17

Фалалєєва Людмила Григорівна ВПЛИВ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ НА
ЕКСТРАТЕРИТОРІАЛЬНУ ДІЮ НОРМ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СОЮЗУ 20

Федоренко Вікторія Василівна ХАРАКТЕРИСТИКА
КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ ТА
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....24

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право.
Міжнародне приватне право**

Валуєва Ніна Олександрівна, Гнідаш Ірина Олександрівна ОКРЕМІ
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБ'ЄДНАННЯ ПОЗОВІВ У ЦИВІЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ.....29

Валуєва Ніна Олександрівна, Колчугіна Валерія Юрійівна ПРОБЛЕМНІ
ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ШЛЮБУ НЕДІЙСНИМ ЧЕРЕЗ
НЕВИКОНАННЯ НАРЕЧЕНИМИ ОBOB'ЯЗКУ ПОВІДОМЛЕННЯ
ОДИН ОДНОГО ПРО СТАН СВОГО ЗДОРОВ'Я.....32

Короєд Сергій Олександрович ЕФЕКТИВНІСТЬ ЦИВІЛЬНОГО
СУДОЧИНСТВА: РІВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ.....35

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право**

Аванесян Анна Олександрівна ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО
ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ, ВЧИНЕНИХ ПІД
ВИГЛЯДОМ РЕЛІГІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....38

Аванесян Анна Олександрівна НАСТУПНИЙ ЕТАП
РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО ПІД
ВИГЛЯДОМ РЕЛІГІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....41

Мельниченко Віктор Леонідович МІСЦЕ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ
ЯК ОЗНАКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 250 КК УКРАЇНИ.....42

Одерій Олексій Володимирович КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ
ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ.....45

Прокопик Іванна Олегівна, Сеньків Марія Стахівна ВИЗНАЧЕННЯ
ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ЗІБРАНИХ ПРИ ОГЛЯДІ
МІСЦЯ ПОДІЇ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЮ ГРУПОЮ:
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ.....48

Сітовська Любов Володимирівна ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ
ДОКУМЕНТІВ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО ШАХРАЙСТВО
У СФЕРІ ПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ.....53

Сітовська Любов Володимирівна ДОПИТИ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ ПРО ШАХРАЙСТВО У СФЕРІ ПОТЕЧНОГО
КРЕДИТУВАННЯ.....55

Старушкевич Анатолій Володимирович МЕТОД
МИСЛЕННОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПОДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ.....58

Старушкевич Анатолій Володимирович ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ
МЕТОД РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ....62

**Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Муніципальне право**

Білик Павло Петрович ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ
ПРАВОВОГО СТАТУСУ КЕРІВНИКА В АПАРАТІ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....67

Доломан Тетяна Миколаївна ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПІВ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ.....70

Думінська Юлія Володимирівна ВИЩА ЮРИДИЧНА ОСВІТА ЯК
ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО – ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....71

Єщук Ольга Михайлівна ОНТОЛОГІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-
ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ.....73

Співак Марина Вікторівна РЕЙТИНГ КРАЇН СВІТУ ЗА РІВНЕМ
ЗДОРОВ'Я.....76

Щемелініна Юлія Вадимівна СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ
АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА.....80

Трудове право та право соціального забезпечення

Бравичева Катерина Тарасівна ДО ПИТАННЯ ПРО СФЕРУ ДІЇ
ТРУДОВОГО ПРАВА.....82

Коршун Олександр Тарасович ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ
КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ.....83

Максимів Мар'яна Михайлівна ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ ПОЗОВНОЇ
ДАВНОСТІ ЗА ЗАВДАНУ МОРАЛЬНУ ШКОДУ ПРАЦІВНИКУ В
ТРУДОВОМУ ПРАВІ.....86

Подлещук Артем Олександрович ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ
ГАРАНТІЙ ПРАЦІ ІНВАЛІДІВ.....87

Екологічне право. Земельне право. Аграрне право

Oleksandra Chornous LEGAL ASPECTS OF EXTERNAL COSTS'
INTERNALIZING IN UKRAINE 90

Господарське право. Господарське процесуальне право

Кахович Олена Олександрівна, Сеньків Оксана Миколаївна
ВЗАЄМОДІЯ ЮРИДИЧНОЇ СЛУЖБИ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ
СТРУКТУРНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ.....94

Право інтелектуальної власності та його захист. Інформаційне право

*Жаров Анатолій Іванович, Глодова Діана Василівна, Бондар
Анастасія Андріївна* ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНФОРМАЦІЯ»
ТА ЙОГО ТРАНСФОРМАЦІЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....97

*Качалова Юлія Сергіївна, Місяць Денис Ігорович, Годимчук Вікторія
Олександрівна* ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....98

<i>Коваль Микола Васильович, Турчиняк Юрій Богданович</i> РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ.....	100
<i>Лазаренко Аліна Сергіївна, Малько Олена Сергіївна, Федорова Анастасія Ігорівна</i> РІЗНОМАНІТТЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ.....	102
<i>Овдієнко Максим Юрійович, Корчинський Михайло Олександрович, Стасів Тарас Михайлович</i> ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ВПОРЯДКУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	104
<i>Параниця Сергій Павлович, Турчиняк Юрій Богданович</i> ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІНІСТЕРСТВА ДОХОДІВ І ЗБОРІВ УКРАЇНИ.....	106
<i>Пристінський Олександр Васильович, Горохівська Діана Володимирівна</i> ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	107
<i>Рекуненко Тетяна Олександрівна, Кисличенко Павло Валерійович</i> КІБЕРНЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	109
<i>Сокіл Олег Андрійович, Подлеснова Олександра Василівна</i> ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ.....	111
<i>Супруненко Анатолій Миколайович, Ногіна Каміла Олександрівна</i> КІБЕРНЕТИЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	112
<i>Якименко Олександр Васильович, Вальковський Анатолій Вікторович</i> СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ.....	114

Підписано до друку 19.12.2013
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 80 прим.

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідectво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99, 063 300 86 72
E-mail: tooums@ukr.net

